

tv-15 naš TOVARIS

Št. 16-17
26. aprila 1984
Leto XXII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Tradicije, ki nas obvezujejo

Slovenski narod je in bo ostal ponosen na spomladanski dan pred trinštiridesetimi leti, ko je bila ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Pod vodstvom OF se ni upri le sovragu, ki je bil na višku svoje moči in ki ga je hotel izbrisati iz svetovne zgodovine, ampak je hotel bistveno več. Hotel je postati resničen gospodar na svoji zemlji, graditi svojo prihodnost po lastnih potrebah in interesih. Tlačen in zaničevani narod je v silovitem jurišu z življenji svojih najboljših sinov izbojeval svoje mesto v zgodovini. Tiste, ki so v sodelovanju z okupatorji hoteli zavreti kolo zgodovine, so široke ljudske množice osamile in potem tudi uničile. Vstaja slovenskega naroda je bila mogoča samo v okviru splošne ljudske vojne vseh jugoslovanskih narodov, v kateri se je sleherni narod in narodnost sam bojeval za svojo svobodo, za reševanje svojega nacionalnega vprašanja, svoje državnosti. Zmagali smo, ker smo bili enotni in tesno povezani, ker smo hoteli ustvariti demokratično in federativno Jugoslavijo.

Osvobodilna fronta ni le svetel spomin, je bistveno več. Je izkušnja o tem, kaj se da doseči z ustvarjalno močjo ljudskih množic, je nauk, kako moramo delovati danes in v prihodnje.

Smo v zelo težkem gospodarskem položaju. Ne delamo si utvar, da bomo na lahek način premagali sedanje težave. Ne smemo zgubljati morale, dvomiti o prehojeni poti in jo celo skušati prevrednotiti na način, ki objektivno vleče nazaj in zamegljuje perspektive našega razvoja. Ponosni smo lahko na to, kaj smo po vojni naredili v Sloveniji in vsej Jugoslaviji. Ne gre le za dosežke v materialnem, socialnem in kulturnem razvoju, ampak za dosežke v razvoju socialističnega samoupravljanja. Gledano s sedanjega položaja bi lahko marsikaj naredili boljše in tudi drugače. Toda, na vsaki etapi našega razvoja smo v trenutkih, ko nam je bilo najhuje, zmogli moči, da smo pogumno ocenili, kje smo in kaj moramo storiti.

Tako je tudi danes. Imamo program za izhod iz sedanjih težav, to je program ekonomske stabilizacije na temelju hitrejšega uveljavljanja samoupravnih družbenoekonomskih odnosov in na njih zasnovanega političnega sistema socialistične demokracije. Akcija za njihovo uresničevanje mora potekati v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela, v interesnih in družbenopolitičnih skupnostih. Sleherni mora narediti tisto, za kar je delovno zadalžen in plačan. Odgovornosti ne moremo več preveljevati drug na drugega. V prihodnje ne bo več mogoče socializirati posledic slabega dela in gospodarjenja. Ne bomo mogli ustvariti več realnega dohodka in zmanjšati zadolženosti v tujini, če ne bomo okrepili in utrdili proizvodno, poslovno in interesno povezanost temeljnih organizacij združenega dela, povečali obseg samoupravnega združevanja dela in sredstev za povečanje proizvodnje in izvoza. Tako bomo ustvarjali ekonomsko podlago za hitrejši razvoj in enakopravnost vseh narodov in narodnosti, preprečevali zapiranje za ekonomske in kulturne plotove, kar nikoli ni bil resnični interes delavcev, delovnih ljudi in občanov ter vseh naših narodov in narodnosti.

V tem in prihodnjih mesecih bodo delegatske skupščine sprejele vrsto ekonomskih ukrepov, ki naj bi prispevali k oživitvi proizvodnje in izvoza, finančni ozdravitvi gospodarstva, bolj enakomerni porazdelitvi bremen inflacije. Odmrznili bomo cene, obenem pa sprejeli program za preprečevanje njihove hitre rasti. Vse te ukrepe bi morali sprejeti in začeti izvajati že lani, pa jih nismo, ker so se nekateri slepili, da lahko še naprej gospodarimo po starem, se razvijamo na račun inflacijskega dohodka, to je nečesa, česar sploh nismo ustvarili. Te in druge naloge moramo izpolniti, ker bomo s tem ustvarjali bolj zdrave temelje našega dela in življenja, širili možnosti za razmah socialističnega samoupravljanja. Nekateri deli združenega dela in družbenopolitične skupnosti bodo začasno zašle v še večje težave. Upoštevajoč realne materialne možnosti in probleme vsakega posamič in vseh skupaj, z odgovornostjo za lasten in skupen razvoj bomo okrepili našo solidarnost. Samoupravno in s čistimi računi se bomo dogovorili, kako si bomo medsebojno pomagali, bodisi ko gre za sanacijo Gorenja ali pa gospodarskih razmer na Kosovu in v gospodarsko manj razvitih republikah.

Programa ne morejo uresničiti politični forumi in izvršni sveti, čeprav imajo tudi ti pomembno odgovornost. Uresničijo ga lahko le najširše ljudske množice, prav tako nosijo breme ekonomske stabilizacije. Pri tem pa imajo zelo pomembno vlogo in odgovornost v socialistični zvezi delovnega ljudstva frontno organizirane socialistične sile z zvezo komunistov na čelu. SZDL moramo usposobiti in utrditi, da bo delovala tako, kot je delovala Osvobodilna fronta.

Obletnica OF in delavski praznik 1. maj sta priložnosti, da se s ponosom spomnimo na revolucionarne tradicije delavskega gibanja in našega naroda, tradicije, ki nas tudi danes obvezujejo k intenzivnemu polnemu samoupravnemu in družbenopolitičnemu delu.

France Popit

Vsem delovnim ljudem in občanom
naj bo letošnji 1. maj praznik dela spodbuda
za nadaljnja prizadevanja na poti k cilju
– k delovnim zmagam!

RO ZZB NOV Slovenije
RK ZRVS Slovenije
Uredništvo TV-15 Naš tovariš

PRVOMAJSKA

Delavski razred
kri preliva,
v bojih krvavih
prapor razvija.

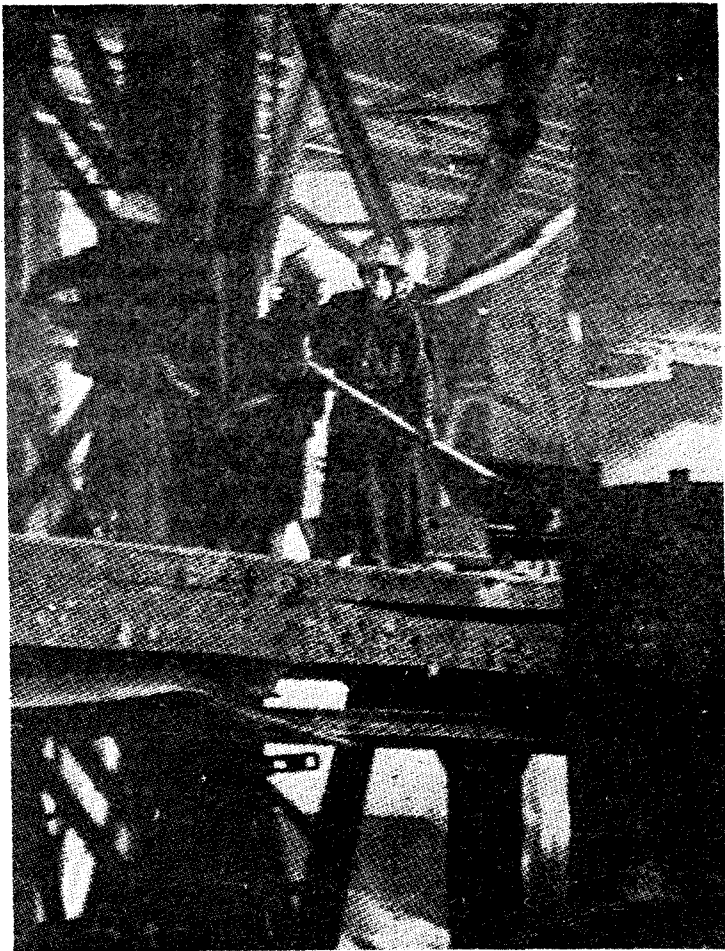
V praporu rdečem
je delavska kri,
prapor rdeč
ideal je ljudi.

Prapor rdeč
po svetu vihra,
da delavca, kmeta
reši gorja.

Delavec in kmet
sta združena,
na sinjem nebu
rdeča zvezda miglja.

Proletarci sveta
smo združeni vsi!
Naj delavec, kmet
svobodno živi!

Tone Frantar

Vedno nova vsebina prvega maja

Največji praznik delavskega razreda vseh narodov sveta je moč slaviti na več načinov. Lahko uporabimo kopico vznesenih besed o zgodovinski vlogi delavskega razreda, o njegovih bojih, zmagah in njegovih zgodovinskih pogojenih perspektivah. Lahko je proslavljanje prvega maja zgolj nabira raznih citatov in gesel iz prvomajskih razglasov in slavnostnih govorov. Lahko pa je praznovanje mednarodnega delavskega praznika tudi povsem nepraznična, delavniška, pa toliko bolj stvarna in resničnemu življenju delovnih ljudi ustrezna analiza razmer doma in po svetu.

Prav proslavam letošnjega prvega maja ne pritečejo vzvišene besede in hvalnice tako imenovanemu proletarskemu internacionalizmu, ki so ga delavske stranke sicer že na berlinski konferenci pred toliko leti izbrisale iz svojih besednjakov, pa se vnovič vse bolj vrača v politično besedišče v deželah »realnega socializma«.

Tudi ne gre prikrivati oči pred dejstvom, da je v današnjih dneh delavski razred v političnem pogledu kot izbir vseh levih sil razcepljen in neenoten, o čemer pričajo spori tako med socialisti in komunisti kot med posameznimi članicami komunističnega gibanja. Dejstvo je, da sodobne razmere na svetu, ki so v znamenju vsesplošne svetovne krize in silnih prizadevanj kapitalistične družbe v mnogih deželah, da bi z globoko preobrazbo gospodarstva obvarovala svoje profite, še kako udarjajo po delovnih ljudeh. Ceno za vse to plačuje delavski razred v obliki rastoče brezposelnosti. Bič brezposelnosti pa je neprijetno hujši in občutnejši šele v deželah v razvoju, na katerih plečih se skuša razviti svet iz vlečij iz gospodarskih težav.

Prav letošnje leto ne more spominjanje delavskega praznika mimo enega izmed poglavitnih ciljev, ki mu delavski razred sveta in z njim celotno človeštvo morata nameniti vso moč svojega boja: to je boj za mir, proti vojni, za razorožitev. Nikdar v zgodovini delavskih bojev ni bil prav ta cilj, ki ga vsebuje boj za mir, tako daleč najvažnejši, kot je danes. Prav spoznanje o usodnosti našega časa, do katere je svet pripeljala oboroževalna tekma, je zbudilo v milijonskih množicah vrsto različnih gibanj, ki se vsako po svoje poteguje za odpravo vojne nevarnosti. In delavski razred sveta in vsake dežele posebej je dolžan v teh gibanjih spoznati svoje naravne zaveznike, ko gre za najvišji možni cilj – za preživetje narodov in človeštva.

Naš domači letošnji prvi maj je čisto ves drugačen, kot so bili mnogi pred njim, drugačen zavoljo naših notranjih razmer, v katere je naša država zašla, ne da bi mogli krivdo za to očitati delavcu za strojem in na njivi, se pravi delovnim ljudem. Naključje ali ne, naš letošnji prvi maj je, hočeš nočeš, prepleten s pričakovanji in bojaznimi, kakšna utegne biti spirala inflacije po odmrznitvi cen po prvem maju. Treba pa je vedeti, da bo morala poteči še vrsta prvih majev, preden bodo delovni ljudje naše dežele zmogli zvaliti s svojih ramen težko breme, ki ga pomeni 19 ali 20 milijard dolarjev dolga.

Vendar bi okrnili pomen in vlogo prvega maja, največjega delavskega praznika vseh delovnih ljudi sveta, če bi ga spajali povsem s trenutnim, vse prej kot ugodnim stanjem, v kakršnem poteka letošnji delavski praznik. Prav zaradi razmer in kriznega stanja, v katerem se danes otepa hudih časov delovni človek, je toliko bolj potrebno ozreti se na prvi maj in odkrivati njegov globlji trajnejši pomen še z drugačnega zornega kota. Zgrešeno bi bilo, če bi delovni ljudje svojo bitko za stabilizacijo vodili in pojmovali tako, da ne gre v njej za nič drugega, kot za odpravo velikih dolgov, vse drugo pa najostane, kot je danes. Morda je prav prvi maj priložnost na glas povedati, da je za našega delovnega človeka bitka za stabilizacijo hkrati bitka za popolno uveljavitev sistema samoupravljanja, ki ga danes – pod izgovorom za odpravo gospodarske krize – mnoge sile potiskajo in izrivajo, da je le še malo ostalo od njega. Morda ne bi bilo napačno, če bi si prav v tej zvezi in ob tej priložnosti priklicali v spomin besede Veljka Vlahovića, čeprav jih je napisal že pred dvajsetimi leti:

»Bolj kot katerikoli družbeni sistem doslej odkriva samoupravljanje to, da je sodobni in prihodnji družbi potrebna veliko večja stopnja demokracije, kakor jo je mogla ustvariti buržoazna družba, da se prikratk v zgodovini družbe vladajoči delavski razred v resnici vede kot kritična zavest lastne družbe, ki ni poklican, da bi hvalil vse, kar se dogaja v družbi, za katere usodo je zgodovinsko odgovoren.« (podčrtal D. K.).

In še to je o samoupravljanju, njegovi naravi in vlogi zapisal Veljko Vlahović: »Samoupravljanje ruši koncepte o socializmu, ki so podobni pravljici o Alice v čudežni deželi, hkrati pa pomaga popolneje spoznati globino naravo protislovnosti sodobne kapitalistične družbe, tako da samoupravljanje postopoma prerašča v najbolj učinkovito kritiko obstoječih družbenih odnosov, ne toliko po svoji dosežkih, kolikor po svojih razvojnih prizadevanjih, zgodovinskih možnostih ter pogumnosti misli in akcije. Pogumnost samoupravnega socializma se nepeščno spopada s samozadovoljstvom posnemovalcev, spopada se s tisto vrsto politika, ki trepetajo pred samim seboj, s političnim prizoriščem, ki je prepolno prepisovalcev in prisepetovalcev. ... Samoupravljanje je izziv življenjskega socializma dogmatskim sllam, za katere je socializem vkapljen. S tem socializem odpravlja sožitje med državo in birokratizmom, med državo in napihjenostjo in zlagano učenostjo, med samoprepičanostjo in strahom. Odpira poti k premagovanju nacionalne odtujitve, širi krog nadrejenih, poklicanih in odgovornih, tako da se spopada s hierarhičnimi odnosi in pristojnostmi.«

Prav in primerno bi bilo, če bi v duhu teh misli Veljka Vlahovića izzvenelo naše praznovanje letošnjega prvega maja.

* Veljko Vlahović: Samoupravljanje in osvobodjanje dela, Komunist, teoretična priloga, september 1975 – februar 1976, str. 6, 8.

Cene, izgube, elektrika

Pred ponedeljkovim zasedanjem republiške skupščine je bilo v Ljubljani precej vroče. V soboto, delovno, so zasedali odbori, dvakrat se je sestal izvršni svet. Na dnevnem redu so bila namreč tri pomembna gospodarska vprašanja; cene, izgube in energetika. Lojze Klemenčič, republiški sekretar za trg in splošna gospodarska vprašanja, je na skupni seji vseh treh zborov slovenske skupščine pojasnil:

– da je večina ukrepov censke politike zdaj pripravljena do take mere, da bi jih lahko uveljavili prvega maja. Nekaj ukrepov bodo uveljavili v maju, ostro bodo ukrepali zoper vse, ki ne bodo izvajali dogovorjene censke politike.

– ZIS bo samostojno (ob sodelovanju izvršnih svetov in pristojnih organov) odločal o cenah elektrike, plina, nafte in naftnih derivatov, umetnih gnojil, jedilnega olja, pšenično moke, cigaret, storitev v železniškem prometu in nekaterih storitvah v poštne prometu.

– ozdi morajo pri oblikovanju cen upoštevati merila svetovne cene, in merila, določena z dopolnitvami sistemskega censkega zakona o delitvi dohodka in učinkovitosti gospodarjenja,

– potrebni bodo, žal, je dejal član slovenskega izvršnega sveta, tudi administrativni ukrepi.

Pristajanje na socializacijo vračanja jugoslovanskih dolgov v tujini nam, občanom republike, ki ima podpovprečen delež, nalaga nadpovprečna odrekanja pri prvi, torej censi delitvi narodnega dohodka – v najtežjem položaju se bo znašla predelovalna industrija. Po drugi strani pa so nekateri načrtovani ukrepi takšni, da so delegati skupščine lahko le ugotavljali, da gre pravzaprav za podaljšanje zamrznitve cen, zamrznitve, ki je navrgla skromne prihranke (pri rasti inflacije), pa vendar s poskusi kar nadaljujemo.

Izgubam smo se že privadili, živimo z njimi, spremenili smo jih v nenehno družbeno skrb, torej ne samo tistih, ki jih ustvarjajo. Stečaj, ki bi morali nujno slediti tam, kjer se izkaže, da bodo izgube večne, so zelo redki. Kot da bi pozabljali, da likvidacija nekaterih gospodarskih bolnikov ne pomeni, da bi družbono lastnino razprodali na boljšem trgu, ali pa da se bodo delavci kar tako znašli na cesti, brez socialne varnosti. Stečaj je lahko dober stabilizacijski ukrep. Ker vse to pozabljamo, izgube uživajo pravzaprav širo-

ko družbeno podporo. Mnoge tovarne nadaljujejo s proizvodnjo izgube s podporo družbene skupnosti, praznijo rezervne sklade sanatorjev, občine in republike; banke so zaman dajale posojila tudi tovar- nam, ki se jim je bližal stečaj in tako po svoje prispevale, da se je nadaljevala agoni- ja gospodarstva – brez denarja so ob praznih blaginjah ostajali delovni kolektivi, ki so imeli večje razvojne možnosti. Res pa vseskozi in povsod zagotavljamo, da širša družbena skupnost ne bo za vsako ceno krila izgube, da bo pomagala le tistim, ki dobro gospodarijo.

Lanske izgube so v naši republiki snedle 2,9 odstotka narodnega dohodka (v SFRJ je bilo 118 milijard izgub, kar je 4,5 odstotka narodnega dohodka). Reči pa je treba, da izgube po zaključnih računih v lanskem letu ne kažejo prave velikosti izgub slovenskega gospodarstva. Tudi v državnem merilu je tako. Če je bilo v lanskem letu 118 milijard dinarjev neposredne izgube, so tačajne razlike prispevale še 264 milijard dinarjev, ki jih bo treba pokriti. Tako je izgub pravzaprav vsaj 395 milijard dinarjev, v rezervnih skladih gospodarstva pa je okoli 100 milijard dinarjev. Neto akumulacija gospodarstva, ki je bila predlani 256 milijard, se je tako lani zmanjšala za 174 milijard dinarjev. Tudi zaradi načina knjiženja: revalorizacija osnovnih sredstev se namreč v celoti knjiži v korist poslovnega sklada, ki postaja izključni vir osnovnih sredstev gospodarstva. Tudi negospodarstvo vse bolj sega v žepe gospodarstva, ki mu ostaja le še 58,1 odstotka dohodka (leto poprej je bilo razmerje 61,2:38,8 v korist gospodarstva).

Elektrikarji se v skupščini niso opravičevali, ker je SDK po pregledu njihovega zaključnega računa spoznala, da so med izgube, ki naj bi jih pokrilo slovensko gospodarstvo v celoti (zakon so sprejeli po hitrem postopku), zapisali tudi tisto, česar ne bi smeli. Cene, izgube, elektrika – tako smo napisali v naslov in tako se spet lahko prepričamo, da vse poti »vodi- jo v Rim.« Položaj elektrogospodarstva lahko rešujemo le s povečevanjem cen, saj je elektrogospodarstvo v izgubah (tako kot tudi premogovništvo). Dražja električna energija bo prav gotovo vplivala na stroške v industriji, ki pa svojih izdelkov ne bo mogla toliko dražiti, kot se dražijo energija, surovine in reprodukcijski material. Konec koncev bo lep uspeh že če se v gospodarstvu ne bo ponovila znana zgodba o konju, ki se je otepal bremena, potem pa je moral nositi še kožo poginulega osla.

Ivan Vidic

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna

Podpredsednik Združenih držav George Bush je na konferenci o razorožitvi v Ženevi predlagal osnutek sporazuma o prepovedi nadaljnjih raziskav, pridobivanja, kopičenja in prodaje kemičnega orožja. Zavzel se je, da bi vse države, ki bi podpisale sporazum, dovolile mednarodni komisiji, da pregleda vse njihove obrate kemične industrije, ki so pod nadzorstvom vojske ali vlade. Sovjetski predstavnik je obljubil, da bodo preučili ameriški predlog. Sovjetski tisk pa obdoljuje ameriški predlog o nadzoru kemične industrije, da je enostranski: ameriška kemična industrija je v zasebnih rokah, mednarodni nadzor pa bi zajel le podjetja, ki so pod nadzorom vojske ali vlade. ■ Ameriški predsednik Ronald Reagan se pripravlja na obisk na Kitajsko. Kljub temu, da so Združene države Amerike v ozračju predvolilnega boja, pa zato napovedani obisk ni sprožil tolikšne pozornosti, kot bi jo sicer, pa le pripisujejo obisku velik pomen. Hkrati ga povezujejo z Reaganovo predvolilno bitko, češ da si Reagan s tem obiskom skuša pridobiti simpatije ameriške javnosti. ■ Francoska vlada je premagala hudo nevarnost krize, ki naj bi jo povzročili komunisti s tem, da bi v parlamentu glasovali proti vladi, v kateri sedijo 4 komunistični ministri skupaj s socialisti. Spor med strankama je nastal zaradi navzkrižij glede zaprtja vrste železarn, ki so nerentabilne, kar bi povzročilo veliko število brezposelnih. Komunisti, ki drže za delavci v njihovem odporu proti zaprtju železarn, pa le niso glasovali proti vladi, ker bi s tem neposredno prispevali, da bi se desnica nevarno okrepila. ■ V Budimpešti so se sešli zunanji ministri držav Varšavske vojaške zveze. Ta sestanek naj bi pomenil pripravo na vrhunski sestanek, ki ga Varšavska zveza pripravlja za leto v Sofiji. Ministri so ocenili, da je mednarodni položaj hudo zapleten, glavno krivdo zato pa so napravili »agresivnemu ameriškemu imperializmu.« ■ Zahodna Nemčija je vnovič v znamenju oživljene dejavnosti raznih mirovnih sil, ki so izrabile velikonočne praznike za prireditve protivojnih demonstracij v raznih mestih dežele. Te demonstracije so zajele nad 100 zahodnonemških mest.

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna

Skromna zahvala za dolgoletno delo

Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije, ki je naslednica Osvobodilne fronte, se vsako leto svojim najzvestejšim aktivistom od- dolži za njihovo poštreno delo s priznanji OF. Tudi letos so jih podelili dvajset. Prejeli pa so jih:

Avugst Božič za dolgoletno, nesebično aktivistično delo v Šentjurju in za napredek širše družbenopolitične skupnosti, Ana Dolgan za dolgoletno družbenopolitično delo med NOB in v povojni graditvi Ljubljane ter za vztrajno zbiranje zgodovinskih dokumentov o medvojni razvejanosti in dejavnosti OF, Dušan Furlan za prispevek k družbenopolitičnemu življenju in delu Slovencev na Tržaškem, Franc Grešak za prizadevanje v družbenopolitičnih organizacijah in za prispevek k razvoju družbenopolitične skupnosti v Zasavju, Slavko Ivanjko za vztrajno aktivistično delo med NOV in v povojni graditvi socialistične samoupravne skupnosti v Pomurju, Stane Kernšnik za prispevek v NOB in za neutrudno aktivistično delo v planinski organizaciji in za prenašanje izročil NOB na mlade, Tone

Kogovšek za družbenopolitično delo med mladimi, še posebej pri ustvarjanju možnosti za njihove družbene in interesne dejavnosti v Grosupljem, Franc Košir za prispevek v NOB in povojni graditvi Črnomlja ter za prizadevanje prenašanje izročil NOB na mlade, Sergej Kraigher za dolgoletno družbenopolitično delo pred vojno, med NOB in v povojni graditvi naše socialistične samoupravne skupnosti, posebej pri oblikovanju in dograjevanju našega ekonomskega in družbenega razvoja, Daniel Lepin za ustvarjalni prispevek pri uveljavljanju in krepitevi splošne ljudske obrambe in družbene samozastite, še posebej v okviru ZRVS, Kristina Lovrenčič za dolgoletno aktivistično delo v SZDL, še posebej pri uresničevanju nalog socialistične zveze na področju informativne dejavnosti, Stane Nunčič za dolgoletno po- žrtvalno aktivistično delo v družbenopolitičnih organi- zacijah in za prispevek k razvoju občine Krško, Vlado Ožbolt za prispevek k razvoju SZDL, še posebej nje- nih krajevnih organizacij na območju Ormoža, Janez Pet-

je za prispevek med NOB in v povojni graditvi naše druž- be, še posebej za aktivistično delo pri zbiranju zgodovinskega gradiva iz NOB, Mitja Ribičič za dolgoletno družbenopolitično delo med NOB in po vojni, še posebej za prispevek k razvijanju in utrjevanju SZDL kot fronte ljudskih množic in njihovih organiziranih socialističnih sil, Tonči Schlapper za pri- spevek k razvoju družbene- ga in kulturnega življenja Slovencev na Koroškem, Zlata Šilih za dolgoletno

družbenopolitično delo, še posebej na področju razvijanja družbene, socialne in zdravstvene varnosti borcev NOV Alojz Ule za prispevek med NOB in k povojni gradi- tvi naše družbe ter za ohran- janje zgodovinskih izročil NOB na Notranjskem, Vik- tor Zajc za aktivistično delo pri krepitevi SLO in DS na Obali in Ciril Zlobec za dol- goletno aktivistično delo v SZDL, predvsem pri obliko- vanju kulturne politike in nadaljevanju izročil OF.

B. K.

Podeljene so bile Kidričeve nagrade

Predolgo bi bilo naštevati vrste tistih, ki so za svoje raziskovalno in izumiteljsko ter inovatorsko delo prejeli skladove nagrade. Po- vejmo le, da so nagrade za velike dosežke ter življenjska dela na posameznih področjih znanstvenega raziskovanja prejeli:

na področju naravoslovno-matematičnih ved profesor dr. Vito Turk in profesor dr. Ljubo Golič, na področju tehniških ved je prejel nagrado dr. Franc Vodopivec, za področje biotehniških in medicinskih znanosti akademik prof. dr. Miroslav Brzin, za področje družbenih in humanističnih ved prof. dr. Franc Zadravec. Na področju konkretnih izumov in tehničnih izboljšav je za industrijsko oblikova- nje prejel nagrado za življenjsko delo profesor Niko Kralj. Tisto, kar je zlasti pri skladovih nagradah najbolj očitno, je dejstvo, da iz leta v leto lahko opažamo večji krog raziskovalcev, ki delajo v skupinah. To velja tudi za področje izumov in tehničnih izboljšav, kjer smo še ne dolgo tega srečevali imena zagnanih posameznikov in sem ter tja team z dvema, tremi sodelavci.

Prvomajski klici k miru

Moč dela

Obisk pri Jugoslovanih v Švedski te prepriča, da je edini vir blagostanja v deželi le delo, pa tudi, da je predvsem 150 let miru tej skandinavski deželi omogočilo, da je po narodnem dohodku na prebivalca na prvem mestu med evropskimi državami.

Kot že nekaj let zapored so se tudi letošnja prvomajska sporočila zlija v enotno in odločno željo po miru, ki jo narekuje moreč mednarodni politični in gospodarski položaj v svetu. Problemi ljudi po svetu, ki živijo od dela, se res razlikujejo od dežele do dežele, od celine do celine, vendar je pri vseh prevladalo spoznanje, da je največja skupna dobrina – mir.

Mednarodni praznik dela bo tudi v letu 1984 minil v znamenju najrazličnejših prirediteljev delavstva, od veličastnih prvomajskih mimohodov do spontanosti preprodatih delavskih pultov, od mimohoda na sloviem moskovskem Rdečem trgu, ker bo delavstvo disciplinirano korakalo mimo partijskega in državnega vrha, do na skrivaj pripravljenih demonstracij na ulicah Santiaga, kjer bodo za urešničevanje prepovedi praznovanja mednarodnega delavskega praznika skrbeli do zob oboroženi čilski policisti s solzilci in psi. Delo se bo za dan ustavilo in vsak bo na svoj način svojem delu in delu drugih izkazal čast, ki mu gre. Tudi letos bo poglavitna zahteva delavcev delovno mesto. To je v razmerah mednarodne gospodarske krize, ki jo občutijo vse države, zlasti pa dežele v razvoju, vse bolj dragoceno. Brezposelnost je še vedno kljub določenim statističnim znamenjem okrevanja gospodarstva v posamičnih razvitih državah najbolj žgoč problem delavskega razreda po svetu, pa naj gre za kakršnokoli obliko družbene ure-

ko pozoren popotnik. Medtem ko polje na eni strani še zanjejo, ga na požeti strani že orjejo...

Švedsko bogastvo so ljudje, ki pametno izrabljajo švedska naravna bogastva. Švedi delajo, delajo... vendar tudi varčujejo, mi je pripovedoval med poletom v Stockholm tridesetletni Jugoslovčan, doma iz notranjosti Bosne, ki je v Örebrovzhodno od švedske prestolnice odprl zasebni lokal. Može je tudi poročil s Švedinjo. Rodili so se jima trije otroci, in čeprav je že več kot pet let na Švedskem – to je doba, po kateri neskandinavski tuji lahko zaprosijo za švedsko državljanstvo – še ni postal »jugoslovanski Šved«. Pravi, da je po srcu Jugoslovčan in da dvojnega državljanstva pač ne potrebuje.

Dobro mu gre, in kot bi hotel s tem nekaj več povedati, vselej poudari – treba pa je delati in delati!

Potarna tudi nad davkarji, ki so v Švedski izjemno strogi in brezkompromisni, zlasti za najbogatejše Švede, ki morajo davkarji odšteti precej več kot petdeset odstotkov zaslužka. Mnogi med švedskimi »kapitalisti«, od kulturnikov do športnikov, so prav zaradi davkarje pogrnili na tuje.

Podobno kot naš Bosanec se veliko izmed kakih 50 tisoč Jugoslovčanov na Švedskem ukvarja z gostinstvom. Samo v Stockholmu nas je več kot štiristo, pravijo. In v resnici je mogoče na najrazličnejših koncih severnih Benetk, kakor pravijo švedski prestolnici, kositi ali ve-

večini Švedov – hiša ali stanovanje, eden ali več avtomobilov, počitniška hišica za konec tedna in »krepak« do-pust v tujini... Pravih »kapitalistov« naj bi bilo le okrog pet odstotkov. Kljub temu dejstvu in kljub siceršnjim razlikam švedski industrijski delavci, med katerimi je tudi precej Jugoslovčanov, čeprav pri odpuščenju z dela prvi, zavračajo misel na nacionalizacijo proizvodnih sredstev in sploh večino novosti v strahu, da bi ogrozile doseženo življenjsko raven. Tako je tudi z vročimi razpravami o skladih zaposlenih. V njih švedska socialna demokracija vidi sredstvo, ki naj bi pomagalo dvigniti dobičke podjetij in povečalo lastni kapital za naložbe, ki naj bi preusmerile švedsko industrijo in jo vnovič spravile v vrh tekme na mednarodnem trgu. V ta namen naj bi se delavci odpovedali delu rednega povečevanja plač – okrog trije odstotki pričakovane »povišice« naj bi šli v te sklade. Zagovorniki skladov trdijo, da gre za kolektivno udeležbo v delitvi dobička. To pomeni, da bi se povečala moč odločanja delavcev o proizvodnih vprašanjih in da bi sčasoma prevladovala delavčeve lastniške pravice nad proizvodnimi sredstvi. To naj bi bila ena redkih, če ne celo edina strategija za prehod k družbeni lastnini, ki je možna v razmerah zrelih kapitalističnih družb. In ker Švedi ne obožujejo gesla »socializem«, tudi če bi mu dodali prepono »demokracija«, kakor govorijo v nekaterih zahodnih KP, pravijo, da gradijo »ekonomsko demokracijo«.

V razprave te vrste se vključujejo tudi Jugoslovani v okvirih političnih procesov, kajti Švedska je kot prva država v svetu po treh letih bivanja na Švedskem dala vsem tujcem volilno pravico in pravico biti izvoljen. To je bilo leta 1976. Po podatkih je na zadnjih volitvah volilo kakšnih petdeset odstotkov Jugoslovčanov in večina se je izrekla za socialne demokrate in švedsko partijo.

Tudi sicer je Švedska za tujce, ki jih je dober milijon ali dobra osmina, naredila izjemno veliko, največ, tudi za ohranitev njihove narodne samobitnosti in kulture, za kateri pa je potrebno predvsem ohranjanje jezika.

V osnovnih šolah so imeli leta 1982 organizirane ure v kar petdesetih jezikih, ki jih je obiskovalo 47 tisoč otrok; za to država odšteje vsako leto po 400 milijonov kron. Prijetno je v oddaljeni Švedski slišati srbohrvaško besedo na obeh televizijskih programih pa slovenščino in druge jugoslovanske jezike na osrednjih in lokalnih radijskih postajah. V okolju, ki je Jugoslovane – slovijo kot dobri delavci – kakor tudi druge tujce prijazno sprejelo, hitro pozabiš občasne izpade nacionalistov, med katerimi je najglasnejša rasiistična organizacija »Švedska za Švede«.

Sicer pa je poglavitni družbeni problem današnje Švedske, ki pesti tako Švede kakor doseljence in med njimi Jugoslovane, zaposlovanje mladine, ki brezdelna prepogosto sega po alkoholu in vse bolj tudi po drogah.

Branko Kastelic

Nemirna Afrika

»Ideološki udari«

Med zadnjimi afriškimi udari je bil posebej odmeven udar nigerijskih generalov, ne le zato, ker v tej zahodnoafriški državi živi že blizu četrtina Afričanov in ker pravijo, da je vsa Afrika prehlajena, če kihne Nigerija, s čimer izražajo njen vpliv na črnem kontinentu.

O njem se še danes govori predvsem zato, ker je bila za večino v Afriki in drugod po svetu Nigerija na prvi »civilni« poti. Po štirih letih civilne vladavine, ki so jo skrbno pripravljali nekaj let zapored, so šli Nigerijci avgusta lani že drugič na volitve. Čeprav so marsikje ugotavljali volilne »netočnosti« so na splošno gledano volilni izid imeli za zrcalno podobo želja in prepričanj večine prebivalstva. Zlasti ponosni so bili v Nigeriji na svojo ustavo, ki naj bi preprečevala katerikoli izmed narodnostnih skupin (teh je blizu dvesto), veri ali državnemu organu, da bi drugim vsiljeval svojo voljo in svoje interese. Toda v ozadju je telo, ne med različnimi nigerijskimi narodi ali verami, temveč med mladimi oficirji. Zato se večina strinja, da je bil udar generalov »preventivne« narave. Z njim naj bi preprečili udar mladih nezadovoljnih oficirjev, udar, ki bi nemara dobil predznak »ideološki«. Na Zahodu so se »zjokali«, vsaj sprva, kajti nigerijsko demokracijo so imeli za vzorec uspešnega delovanja kapitalističnega družbenega in gospodarskega modela v Afriki.

Ce bi bila demokracija sestavljena zgolj iz volitev, političnih strank in politikov, ki lahko »svobodno« govorijo o vsem, potem bi bila Nigerija na pravi poti. Toda – težko je govoriti o demokraciji tam, kjer je 80 milijonov revežev in 2000 milijarderjev. In to je Nigerija, kjer je sado-ve naftnega bogastva pobirala peščica, tista na oblasti ali blizu nje, pa naj je šlo za izvoljeno na volitvah ali tradicionalno. Ko je tudi Nigerija prizadela gospodarska kriza, se je ta razlikala med manjšino in večino še povečala, obenem pa so se stopnjevali korupcija, zgrešeno vodenje gospodarstva in politična nestabilnost, predvsem pa nezadovoljstvo množic, ki je grozilo s socialno eksplozijo.

Očitki nigerijskih generalov letijo prav na račun skrupiranosti in nesposobnosti civilnih politikov, o kričeh socialnih razlikah in krivicah ne govorijo. Prav v teh okvirih pa je mogoče iskati ločnico med tako imenovanimi ideološkimi in ne-ideološkimi udari. Vse do najnovejšega časa Afrika prvih ni poznala, sicer pa statistiki ugotavljajo tri različna obdobja pri poseganju vojske v politiko.

Prvi val vojaških udarov je bil značilen za obdobje od leta 1965 do leta 1969. Bili so izraz razočaranja nad sado-ve neodvisnosti, ki so zavlačali vsa pričakovanja, zlasti glede dviga življenjske ravni. Toda večina prvih pučstov je le spretno izkoristila nezadovoljstvo, da je prišla na oblast. To so bile spremembe na vrhu, v predsedniških palačah, spremembe osebnosti, ne pa tudi politike. Sledilo je relativno mirno obdobje, tja od leta 1970 do leta 1977 s povprečno »le« po dvema vojaškima udaroma na leto. Res »mirno« je to obdobje prineslo na sam vrh tudi dvojne krvavi diktatur, Idiama Amina v Ugandi in Jeanu Badela Bokasse v Centralnoafriški republiki, ki sta bili obenem zaradi Aminovega napredovanja od narednika v britanski kolonialni vojski do »feldmaršala« in Bo-

BRANKO KASTELIC

enakomernejše porazdelitve revščine.

V razpravah o vojaških udarih se v Afriki vselej sproži tudi vprašanje o eno-ali večstrankarskem političnem sistemu?

Pravzaprav najstabilnejše so tiste države, v katerih so neodvisnost izbojevali z orožjem, oziroma so narodnoosvobodilna gibanja preoblikovali v politične stranke vse bivše portugalske kolonije in Alžirija. Iz notnih gibanj so nastale enotne stranke, v katerih pa ni manjkalo ne trenj med posamičnimi strujami ne čistk in kakor v Alžiriji tudi udara vojske, ki pa ga ni bilo mogoče obravnavati tako kot večino dotedanjih udarov, kajti Huari Bumedijen, ki je odstranil Ben Belo, je bil ves čas v vojaškem in političnem vrhu. V teh državah je tudi veliko več družbene pravičnosti kakor v tistih, ki prisegajo na večstrankarski sistem po zgledu na zahodne meščanske demokracije.

Za kaj gre? Tanzanijski predsednik Julius Nierere pravi, da je Afrika doživela le nacionalne ne pa tudi socialne revolucije. Brez dvoma s tem misli predvsem na dejstvo, da spremembe v nacionalnem statusu, od kolonij k neodvisnim državam, niso prinesle tudi sprememb, od katerih bi imela korist večina naroda in ne le manjšina.

Ta čas je v Afriki zaradi političnega procesa najzanimivejši Zimbabve, kajti premier Robert Mugabe je na-

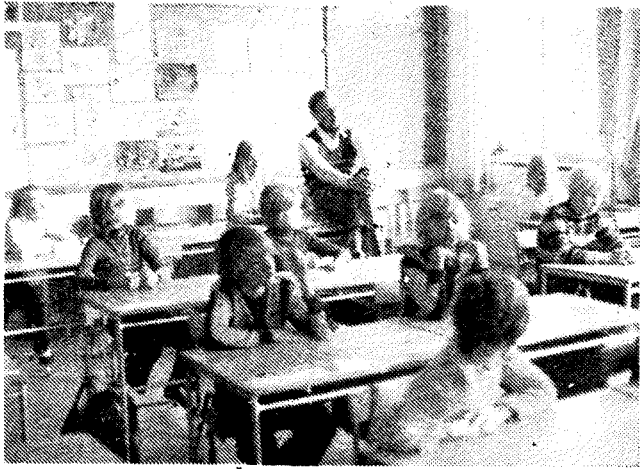

Kaj bodo storili nigerijski generali? Nov predsednik general Buhari predvsem niti ne omenja možnosti, da bi se vojska v doglednem času umaknila z oblasti, kar so vsi njegovi predhodniki napovedali že, ko so izvedli udar.

beno ureditev vse bolj ne-močne. Mladi oficirji so veliko bolj politično prebujeni, polni idej in prizadevanj svoje generacije.

Dvema med njima, letalskemu poročniku Jerryju Rawlingsu v Gani in pehotnemu kapetanu Thomasu Sankari v Zgornji Volti sta se posrečila udara (Rawlingsu celo dva) in množice jima sledijo. Poročevalci iz Gane občasno celo zapišejo, da Rawlingsu sledijo kot kakšnemu novemu Kristusu. Vsekakor sta se izoblikovala v nov »tip« karizmatičnega voditelja, ki je vedno med ljudmi, ki več časa prebije med delavci in kmeti kakor v predsedniški palači. Množica za njima glasno ponavlja gesla o družbeni pravičnosti in enakosti, žal pa ju huda gospodarska stiska, ki pesti vso celino, omejuje v dobrih namenih in njuni vojaški vladi ljudem ne moreta ponuditi kaj več od gesel in

povedal ustanovitev enostrankarskega političnega sistema, ki ga po njegovem terja potreba po nacionalni enotnosti. Gre za še vedno oddaljen cilj v narodnostno in versko pisani Afriki, ki ga bo toliko težje doseči zaradi iz leta v leto obsežnejšega vmešavanja in vpliva super sil in blokov, ki Afričane begajo tudi z vsiljevanjem svojih – po njihovem – preizkušnih in edinih pravovernih sistemov. Toda, vzkljanje k nacionalni enotnosti je bilo primerno za prebujanje nacionalne zavesti v protikolonialnem boju, danes pa večini Afričanom, ki nezadovoljno zrejo po blaginji in privilegijih manjšine, lepše zveni-jo gesla, ki zadevajo enakomernejšo razdelitev nacionalnega bogastva. Kdo jim bo to zagotovil – vsojaki civilist na državnem krmilu – pa je vprašanje, na katerega dosedanja zgodovina neodvisne Afrike še ni odgovorila.

Razredne ure so na Švedskem take, da se v sproščenem pogovoru pristneje povežejo otroci in učitelj.

ditve in naj posamična oblast to priznava ali ne.

Prizadela je celo razvito in bogato Švedsko in znotraj nje tudi jugoslovansko skupnost, ki je za finsko najštevilnejša v tej skandinavski državi. Švedska že več kot 150 let ni doživela vojne in je dosegla najvišji narodni dohodek na prebivalca v Evropi – 14 tisoč ameriških dolarjev.

Nikakor ne moremo reči, da je brezposelnost na Švedskem vidna. Pravzaprav v primerjavi z drugimi evropskimi državami niti ni omembe vredna, kajti po lanskim podatkih je bilo v Švedski brezposelnih »vsega« nekaj več kot 3 odstotke aktivnega prebivalstva, kar je okrog sto petdeset tisoč ljudi, ki pa s podporo za brezposelne živijo povsem spodobno življenje. Samo lani je bilo na prešolanju, prekvalifikaciji v Švedski več kot 180 tisoč ljudi. Švedska torej nič ne prepušča naključjem. O tem se človek prepriča že, če je kolikor toli-

čerjati v »jugoslovanskem lokalu«. Ti zasebniki prav gotovo sodijo med jugoslovansko večino, ki sama izjavlja, da živi »dobro«. Kakor zares velika večina Švedov si je tudi jugoslovanska skupnost z ugodnimi krediti postavila dom v novem okolju in o vrnitvi v domovino glasno ne premišlja. Tudi zato, ker se je lepo število naših ljudi poročilo s švedskimi državljani – državljankami.

Ko slišiš, da Jugoslovani živijo dobro, predvsem pomisliš na njihov družbeni status in hote ali ne hote se sprva strinjaš s tistimi, ki ugotavljajo, da pravzaprav Švedi že vsi sodijo v »srednji razred«. Švedi in tudi Jugoslovani v Švedski ne mislijo tako. Tudi pri njih so razlike v premoženju, v zaslužku, v položaju v družbi, vendar pa je res, da so te razlike bistveno manjše kakor v drugih evropskih državah. Kakovost življenja, ki jo navadno pripisujemo »srednjemu« razredu, je dosegljiva veliki

Kje so viri energije, ki poganjajo naše sodobno delo in življenje

Črno zlato in prasket polen – energija stvarnosti

Nekakšno nepisano pravilo je že, da se ob praznikih dela obračamo k tistemu delu naše industrije, ki življenjsko vpliva na naš razvoj. Hkrati se na fotografijah pojavljajo železarji ob vrelah pečeh, rudarji v jami, zadnje čase pa vse pogosteje tudi kmetje na traktorju – kot simbol osnovnih usmeritev, osnovne skrbi za razvoj panog, ki ustvarjajo ritem našega napredka. Tokrat smo želeli spregovoriti o energetiki na dva načina: skozi reportažni zapis iz velenjskega rudnika lignita in s podatki ter premišljanji strokovnjaka o sedanjem stanju in prihodnosti v širših možnostih pridobivanja energije v Sloveniji.

V Velenju nam je o polpreteklosti, sedanjosti in načrtovanju prihodnosti rudnika govoril inž. Slavko Janežič, predsednik poslovnega odbora SOZD REK Velenje, v rudniku in o delu v njem sta nam nekaj povedala inž. Zdravko Korez (ki nas je tudi vodil pod zemljo) ter inž. Franc Žerdin, medtem ko nam je o splošnejših pogledih na energijo pripovedoval predsednik skupščine Združenja za energetiko SRS dr. Peter Gregorc.

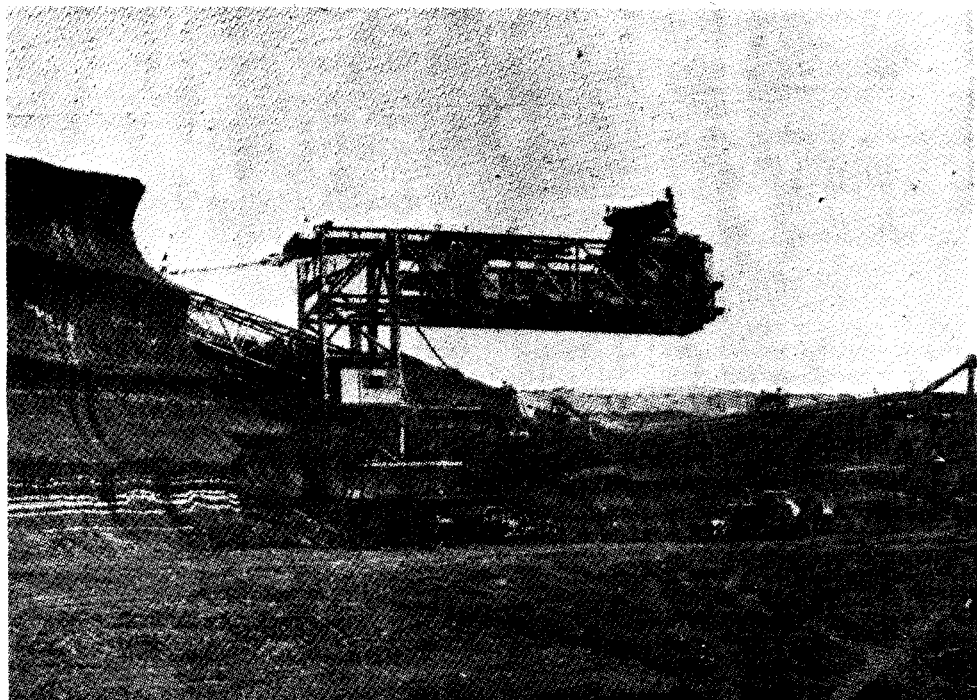
V splošnejšem pogledu na to temo bomo segali malo več po podatkih, medtem ko nas je v rudniku premoga zanimala tudi tista človeška, življenjska stran utripa črnih kopačev.

Mi o svežem zraku – oni o belem dnevu

Ce povprečni Slovenec, ki živi v strnjenem mestnem naselju, danes sanja o svežem in čistem zraku, potem se zbujajo primerjava z rudarjem, ki najbrž v črni temi rudniških rovov sanja o svetlo-

lajo rudniki in kopi, ki jih združuje REK Edvarda Kardelja v Trbovljah, drugo pa REK Franca Leskovska-Luke v Titovem Velenju. Kakor rudniki so razdeljene v dva dela tudi raziskave in iskanje novih premogovih plasti. V REK Edvarda Kardelja razi-

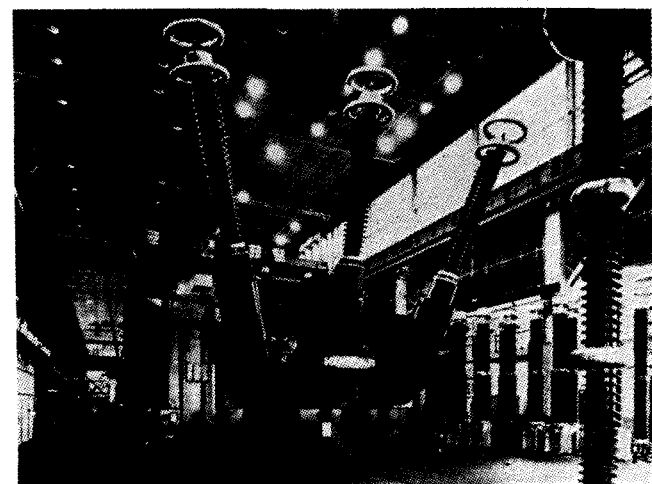
skotrajnem obdobju, ko se nam je »cedila« škar po-ceni nafta, in smo tudi nas-plošno v gospodarstvu delali velike korake. Že 1973. leta pa se je začelo premogovništvo spet krepiti in spet je družba našla nekaj denarja za nadaljevanje raziskav o

Kolubarski lignit kopljejo v dnevnih kopih in je dober, vendar je njegov prevoz do soštanjske TE drag.

bi. Tako prvi kot drugi pa, realistično gledano, nimajo kaj prida upanja. Raziskave o zalozah premoga na Slovenskem nič kaj posebno ne obetajo, da bi v prihodnosti lahko kopali črno zlato v dnevnih kopih, naša industrija pa tudi ni posebno nagla in ogreta za ukrepanje zoper onesnaženo ozračje (vode...). In če sestopimo v rudnik, se skozi kilometre rovov prerinemo v eno od cel, kjer »rijejo« v nove plasti lignita, opazimo v soju čelne svetilke oblake najfinejšega premogovega prahu (ki leze v grlo, med lase, v oči...). Rudarji ga skoraj ne zaznavajo več. Kadar je prehudo, si ta ali oni natakne očala, sicer pa je to slejkoprej posebna nadloga le za obiskovalca. Mi, ki prihajamo od drugod, opažamo prah, prepih, ožino delovnega prostora, kup nevarnosti pri delu. Rudarji, tega vajeni, pa imajo misli usmerjene drugam: v tone premoga, v smeri, kjer bodo hitreje in uspešneje prišli do debelejših plasti, v posodabljanje in spet – do čimveč ton izkopanega premoga.

Premog, nam je v uvodu pojasnil inž. Janežič, je v Sloveniji razdeljen nekako v dve »domeni«: prvo sestav-

Jedrska elektrarna v Krškem je lani delovala skoraj brez zastojev.

skujejo predvsem nove (in stare) možnosti za kopanje rjavega premoga v jugovzhodni Sloveniji, v REK Franca Leskovska-Luke pa so usmerjeni v raziskave v severnih ter severovzhodnih delih naše republike.

V šestdesetih letih je svetovna premogovna kriza (z zamudo) zajela tudi naše premogovništvo. Le spomnimo se, kako smo zapirali manjše rudnike, v Velenju odpustili kar 700 rudarjev... Takrat je bila letna proizvodnja v velenjskem rudniku dva milijona ton lignita. Živelimo v

zalozah. Trditve, da je v slovenski zemlji še dovolj premoga, so se potrdile. V Globokem pri Brezicah je na primer v globini od 30 do 300 metrov, v okolici Lendave in Ptujja so ležišča rjavega premoga... In če ostanemo pri velenjskem rudniku: od 1973. leta je nenehoma povečeval proizvodnjo. Tistega leta so velenjski rudarji izkopali tri milijone sedemsto tisoč ton lignita, deset let kasneje, se pravi lani, pa že pet milijonov in še nekaj čez! Tem podatkom primerno (in seveda naftni krizi) so se

izboljšali tudi osebni dohodki v premogovništvu Slovenije. Deloma so se izboljšale tudi delovne razmere. V Titovem Velenju so napredovala v mehanizaciji dela. Še pred desetimi leti je količina izkopanega premoga na moža znašala 15,7 tone, danes

lignit naravnost porabljal soštanjska termoelektrarna, po premogovni krizi pa se je kmalu pokazalo, da v Sloveniji primanjkuje premoga, da ga manjka kar za milijon ton. Tako gre samo iz Titove Velenja za široko potrošnjo še vedno 700 tisoč ton na

je industrijskega premoga dovolj. Velenjčani pravijo, da za termoelektrarne (kombinirane s toplarnami), ki jih načrtujemo v večjih slovenskih mestnih središčih, ne morejo obljubiti ustreznih količin premoga. Mislijo, da bi morali že sedaj za reševanje tega in podobnih vprašanj zagotavljati več denarja za širše raziskave. Kajti v naši republiki imamo tudi že zdavnaj zaprte rudnike, kjer bi se dalo še kaj iztisniti. Treba je imeti nenehno v mislih, da termoelektrarne (ki so za zdaj najzanesljivejši stalni vir električne energije pri nas) nenasitno požirajo premog. Samo soštanjska je lani

Želje in iskanja imajo krila – realnost je v premogu in drveh

Ce bi hoteli strniti osnovne ugotovitve, ki smo jih razbrali iz pogovora z dr. Petrom Gregorcem, bi lahko rekli takole: ni še čas »razcveta« sončne energije in še ne obeta v bližnji prihodnosti. Hidrocentrale nam sicer dajejo dokaj dober zalozaj električne energije, vendar spričo sušnih vodnih razmer niso zanesljive (enakomerno zanesljive skozi vse leto). Električne centrale na mazut sicer po svetu še kar delujejo, vendar so za naše gospodarske in finančne razmere ne le drage, ampak izredno potratne (jedo namreč zelene dolarje). Potem so tu še termoelektrarne na premog. Te so zadržaj in za našo srednjeročno perspektivo še najbolj zanesljivi, najcenejši in tudi zagotovljeni viri električne energije. Ker smo v naslovu zapisali tudi besedico »drva«, naj dodamo, da ta vir energije sicer ni prespektivno obetaven (saj si ne moremo preprosto spodsekati zelenih pljuč dežele za nekajletno ugodno gretje), vendar je res, da je ta vir (za toplotno ogrevanje naših domov) ta hip najcenejši, najmanj onesnažuje zrak in ga je ob vsakem času mogoče izkoriščati. Nekateri zanesenjaki in iskanci se ukvarjajo z mislijo (in poskusi, da ne bo zvenelo preveč utopično) o izkoriščanju bioplinov, tu so možnosti in načrti za majhne hidrocentrale na potokih in studencih... Na situ presejana in najbližje dejstvom ter realnim perspektivam pa ostajata voda in premog. Delček nam že prispeva izkoriščanje atomske energije, toda ta najbrž (po dosedanjih usmeritvah in načrtovanjih) nima širših perspektiv.

Prva naftna kriza leta 1972 in zmanjševanje količin nafte v Evropi je bil prvi alarm. Slovenija se je na to krizo odzvala takoj, misli dr. Gregorc. Takoj smo uvedli sovjetski zemeljski plin, ki je do danes nadomestil že polovico celotnih količin porabe nafte. Drugi korak je bila gradnja jedrske elektrarne. Prvi rezultat tega so se pokazali že kmalu. V letu 1978 smo bili v Sloveniji kar najbolj odvisni od tujih goriv in najbolj od nafte. Razmerje porabe je bilo nekako takšno: 17,9 odstotka električne energije, 58,6 odstotka tekočih goriv, 16,6 odstotka trdnih goriv in 3 odstotki plinastih goriv. To je bilo naše najbolj kritično leto. Za lansko leto pa so podatki o porabi takile: 20,1 odstotka električne energije, 26,4 odstotka trdnih goriv, 30 odstotkov tekočih goriv in že 14 odstotkov plinastih goriv. Očitno je, da se je poraba nafte in naftnih derivatov zmanjšala v korist trdnih goriv, plinov in elektrike, in takšen je bil tudi namen načrtovanih preusmeritev v porabi posameznih goriv. Lani smo prekoračili plan proizvodnje električne energije za 26 odstotkov in pomagali drugim jugoslovanskim republikam z enainvajsetimi tisoči in pol megavatnimi urami elektrike. V SRS smo v obdobju od 1975. leta do 1980 vložili prek ene tretjine investicij-

skih sredstev v energetiko. Žal, pravi dr. Gregorc, zadnja tri leta ni več tako. Če bi hoteli vsaj približno korakati potrebam vstrie, bi morali do leta 1995 uresničiti celo vrsto že načrtovanih (in nekaj predvidenih) energetskih objektov. Med njimi HE Solkan na Soči, HE Mavčiče na Savi, še pet objektov na Savi ali na Muri (ali nekaj na eni in nekaj na drugi reki), sem bi sodilo še sofinanciranje TE Ugljevik v Bosni in TE Trbovlje (katere začetek gradnje je načrtovan v prihodnjem letu, zgrajena pa bi morala biti najkasneje do leta 1995).

Najšibkejša točka v energetiki naše preteklosti ni bilo načrtovanje ali kaj drugega v tej smeri, ampak nenačrtno obnašanje pri izvajanju naložb, misli dr. Gregorc in dodaja (za primerjavo), da so se celo nemške multinacionalne firme v Zahodni Nemčiji odločile za zaprtje 57 odstotkov rafinerijskih zmogljivosti! Pri nas bi jih (če bi pri tem veljali goli računi) lahko pol zaprli takoj. In prav pri novih, najnovejših rafinerijah, ki so bile zgrajene v naši državi, je obremenitev kapitala velikanska.

Naša »trdna tla« ostajajo slejkoprej pri premogu in termoelektrarnah. Za to bodo potrebna še nadaljnja vlaganja v georaziskave, prav tako pa bodo potrebna vlaganja v raziskovanje morskega dna na severnem Jadranu.

O alternativnih virih energije pa tokrat le tole: majhne hidroelektrarne bi bile ob hudih časih izredno pomembni viri električne energije (če bi ne bilo v zvezi s pridobivanjem dovoljenj zanje toliko zapletov in poti).

Pri tem bi bilo nujno treba doseči dogovor (to velja nenazadnje tudi za opremo velikih HE) za enotne največ dve do tri vrste, ki naj bi bile dovoljene. Pridobivanje sončne energije je za našo državo in republiko še draga reč, in je primerna predvsem v obmorskih krajih, kjer je veliko sončnih dni v letu. In čeprav bi bila oprema cenejša, se ne smemo slepiti, da bi ta vir kdaj v veliki meri razbremenil republiško energetsko mrežo. Olajšanje bi to zanesljivo prineslo, kaj več pa pravzaprav ne. Pridobivanje energije iz bioplinov tudi še nima svoje industrijske oblike, čeravno možnosti so. Ko bo stiska še večja, bomo najbrž resneje premišljati tudi o tej možnosti. Tu so še geotermične raziskave, od katerih si obetamo še nove toplotne vire iz zemeljskih globin...

Pomembna misel, ki jo velja zapisati ob koncu in jo je dr. Peter Gregorc podaril: »Za vso Jugoslavijo velja, da se tudi na področju energetike nikakor ne smemo obnašati avtarkično, kajti le vključevanje v jugoslovanski in širše evropski sistem nam odpira perspektive. V energetiki cena energije ni prva skrb. Na prvem mestu je zanesljivost dobave, nato kakovost in šele potem – cena.

pa je ta številka že podvojena, oziroma doseže tudi do 40 ton na moža. Ing. Janežič dodaja, da v rudnikih pač v dogledni prihodnosti ni pričakovati, da bi delo popolnoma mehanizirali. Vedno bo veliko tistega osnovnega fizičnega rudarjenja; skrbijo pa, da bi najtežja opravila mehanizirali ali vsaj olajšali ter nenehoma povečevali varnost pri delu.

V projekciji šestdesetih let je kazalo, da bo ves velenjski

lato. Pri tem so se dogajale stvari, ki naše gospodarjenje vedno znova zapletajo in so nekakšen začarni krog. Za TE Soštanj je bilo namreč nenadoma treba dovažati lignit s Kolubare in nekaj slovenskega rjavega premoga (za katerega pa, mimogrede povedano, soštanjski kotli niso grajeni). Vse se je tako zasukalo zato, ker v drugih naših republikah ni na voljo večjih količin premoga za široko potrošnjo, medtem ko

»pojedla« pet milijonov in dvesto petdeset tisoč ton premoga (od tega štiri milijone in petinsedemdeset tisoč ton velenjskega lignita).

Velenjčani pravijo, da je njihov lignit v okviru svetovnih razmerij – poceni, v jugoslovanskih okvirih pa najcenejši. Pa to so nam omenili le zavoljo tistih, ki menijo, da je premog drag.

Zdaj pa pogledimo še k podatkom o ljudeh: v rudniku lignita v Titovem Velenju jih

je zaposlenih 5450, od tega 4000 v rudniku, drugi pa v zunanjih obratih in v skupnih službah. Slednje so ob koncu lanskega leta zaposlovali 690 ljudi, pa še med temi je več kot polovica tehniškega osebja, neposredno vezanega na proizvodnjo v jami. »Režija« je torej manj kot desetodstotna in ni problem, kot je to ponekod drugod. Velenjčane »tepe« predvsem relativno nizka kaloričnost njihovega lignita, kajti ta pomeni za več dela in truda manjši zaslužek.

Rudarji pa kar kopljejo

In pravijo: vsako delo je delo. Rudar ze zlepa ne bo šel drugam. Pa nikar ne mislite, da je beneficirana delovna doba tisto osnovno, kar posebej priteguje k zaposlovanju v rudniku. Že res, da tudi tistih nekaj mesecev na leto sčasoma seštejejo v nekaj let, toda v tem rudarskem delu in tovarstvu je nekaj več. V Titovem Velenju jih je mnogo, ki so že pred dolgimi leti, nekateri tudi že pred desetletji, prišli iz drugih republik, si tam ustvarili domove in se zljili z domačini. Saj je Velenje po vojni (1948. leta) štel le osem tisoč prebivalcev v rudniku je bilo zaposlenih komaj petsto ljudi. Danes je med zaposlenimi (ne le rudarji) enaintrideset odstotkov delavcev iz drugih republik, fluktuacija, ki je bila med leti 1972 in 1978 še velika, se je umirila. Tisti, ki še niso dolgo tu in živijo v samskih domovih, se še niso zljili z novim krajem in ljudmi. Za zdaj jih vleče zaslužek. Morda pa bodo pognali korenine? Da bi se to zgodilo, bi morali tudi zunaj življenja in dela v rudniku začutiti utrip skupnosti, najti v raznih dejavnostih (v športu in kulturi na primer) svoje cilje. Tega pa za zdaj še ni v zadovoljivi meri.

Srečno, srečno, srečno!

Ko se ženska znajde v okolju, kjer delajo sami mo-

vred), ovojke za noge čelado in škornje. Preoblečen potem stopi v »lamparno«, kjer dobi lučko in redno preverjani akumulator (ta mora biti po predpisih napolnjen tako, da zdrži vsaj še dve uri dlje kot traja delovni čas). Rudarji, ki redno hodijo v jame, imajo svoje lučke nameščene na stojalih s številkami, kjer se v času, ko jih ne uporabljajo polnijo akumulatorji.

Mehanizirani premogov odkop - Premog je za zdaj najzanesljivejši energetski vir

Iz »lamparne« vodi pot k dvigalu. To ni prav nič podobno dvigalom v tovarnah in še manj onim v stanovanjskih hišah. Tu se začne racionalna uporaba prostora, orodij in mehanizacije. Vse mora biti prilagojeno dejstvu, da služi delu v globini. Tudi ljudje se zdreanjajo v dvigalo, pogosto poleg različnega materiala. Zvonci zvonijo in tri oranžne lučke utripajo na kontrolni napravi. Tiri, ki so vdelani v dvigalu (kamor včasih pripeljejo vagončke s potrebščinami za v jamo), so zlizani, vse je kovinsko, pomešano s temnim premo-

nekakšna nihajna vrata. Prepričan je močan, zrak je pomešan z vonjem po gnilih in premogu. Inženir me opozori, da ima velenjski rudnik zelo dobro urejeno prezračevanje, kajti v mnogih drugih rudnikih je to dosti bolj problematično. Včasih, ko še niso imeli tako močnih črpalk za izčrpavanje porabljenega in nezdravega zraka, je bilo težje, pa vročina je bila nadležna.

Po približno pol ure pripeva v čelo, kjer ne tako zelo velik, zato pa izredno močan stroj (angleške izdelave) grize v steno in prodira v snov. Na poti srečujeta rudarje in vsi se prijazno pozdravljajo: »Srečno, srečno, srečno!« Ustaviva se za hipec pri neki skupini in takoj se zmotim. Namesto »srečno«, rečem dober dan. Več parov svetlečih oči me zvedavo pogleda izpod čelad. Tujec v rovu, seveda. Pa še ženska.

V čelu srečava Iveka iz Zagorja, pa Jakoba Bedrača, ki je v rudniku zaposlen že enaindvajset let. V eni ro-

Franca Kolariča. Pravi, da je deset let delal v pekarni, pa se je raje iz belega okolja preselil sem v črno. Da ni tako zelo naporno, kot je v začetku mislil, in da mu je bilo kot peku težje. Nasmejani rudar Sladinek, doma s Polul, je tudi že dolgo v Titovem Velenju. Vsi skupaj so v en glas trdili, da je sicer delo trdo, da pa je neprimerno bolje, kot je bilo še pred desetletjem.

Nam, ki živimo in delamo na površini, je v jami nekam tesno. Človeka se poloti strah pred tem ozkim in brezizhodnim prostorom, premišljati začne o tisočih tonah skladov premoga in usedlin, ki so nad njegovo glavo... Rudarji se takšnim glasno izrečenim mislim samo smejiijo...

Inženir Franc Žerdin, tehnični vodja v TOZD Pesje (rojeni Prekmurec), pojasnjuje moja »jamska opažanja«:

»Prepihi štirih metrov na sekundo so v jami (tam, koder se gibljejo ljudje) dovoljeni, tudi nujno je tako, ker le z izčrpavanjem iztrošene ga zraka, pomešanega s plini, ki se sproščajo iz skladov premoga, lahko zagotavljamo primerno ozračje za delo. Poleg tega se na enem kraju prek zvez zbira jo podatki o stanju v vseh rovih in na vseh koncih, kjer ljudje delajo. Prav tako nam v tem centru vsak hip lahko postrežejo s podatkom, kolikšna je bila tisti dan, do tistega trenutka (ko vprašamo) proizvodnja.« Zavrteli smo telefon in izvedeli: 10. aprila 1984 je bilo ob trinajstih uri izkopanih v tozdu Pesje 1590 ton premoga, v vsem velenjskem rudniku pa 5960 ton.

Da pa ne bo ta naš zapis izzvenel v znamenju golega rudarskega poguma in samozaupanja, moramo povedati, da zelo skrbijo za varnost, da šteje reševalna služba 250 reševalcev (ki imajo opravljene ustrezne tečaje z izpiti in posebne zdravniške preglede, poleg izpitov in rednega preverjanja vzdržljivosti). Pa še kljub temu imajo približno sto resnejših nezgod na leto (pri čemer niso upoštevane nesreče, po katerih morajo delavci na bolezenski dopust v trajanju do dveh mesecev). Prav tisti dan, ko smo bili v rudniku skupaj z inženirjem Korezom, je nekemu delavcu padel na nogo del železnega podpornika. Za laika, ki je videl delovne razmere v rudniku se zdijo podatki o številu nezgod kar spodbudni. Kajti treba je vedeti, da rudarji nimajo na voljo širokega »manevskega« prostora, ampak delajo v ožini, ki ni širša od dveh metrov, na katerih se navadno preriva še tekoči trak, pa stroj - drobilec, prepletajo se podporniki, sem ter tja prileti s strani ali s stropa kos premoga in najbrž sta v takšnih razmerah bistveni prav samozagata ter izredna pazljivost vsakega posameznika. Ni naključje, da je stara rudarska navada njihov klasični pozdrav: SREČNO. Kajti sreča je poleg pazljivosti, znanja, tehnologije in vseh ukrepov tudi potrebna. Srečno torej, tovariši rudarji: Slavko, Zdravko, Franc, Ivek, Jakob, Franci in vsi »knapi«! Pa srečen delavski praznik!

Bojana Žokalj

Podravsko gospodarstvo - uspešen izvod, manj izgub, več akumulacije

Z novimi naložbami v izvoz

Na prvi pogled je gospodarstvo Podravja, kateremu vsekakor daje osnovni ton velika mariborska industrija, uspešno sklenilo poslovanje v letu 1983.

Tako se je celotni prihodek tega gospodarstva lani povečal za 41,4 odstotka, dohodek za desetinko odstotka več, akumulacija pa za 54,8 odstotka. Če ob tem še ugotovimo, da je bilo lani za skoraj 6 odstotkov izgub manj kot leto poprej, bi smeli reči, da je tudi v hudih gospodarskih razmerah podravsko gospodarstvo dobro poslovalo.

Statistično gledano je zadovoljivo tudi zaostajanje skupne in splošne porabe za ustvarjenim dohodkom. Obe obliki porabe sta se namreč povečali le za dobrih 25 odstotkov, medtem ko so druge obveznosti iz dohodka porasle kar za 52,1 odstotka.

Toda to je le navidezna uspešnost. Ob takih statističnih podatkih je namreč nujno treba upoštevati tudi lansko stopnjo inflacije, ki je po uradnih podatkih znašala 58,9 odstotka. To se pravi, da je bilo podravsko gospodarstvo, upoštevaje inflacijo, povsod na slabšem, saj realno gledano dosežena akumulacija kot najpomembnejši element razvoja nekega gospodarstva ne dosega niti predlanske, ta pa je bila tako ali tako že nizka. V resnici se torej položaj podravskega gospodarstva ni popravil, in zato je to prisiljeno, da še kar naprej najeda svojo substanco, oziroma sploh ni sposobno ustvarjati novih delovnih mest. To dokazuje tudi statistika, ki je povedala, da je bilo v Podravju lani za desetinko odstotka manj zaposlenih kot leto poprej. Daleč torej od načrtov o povečevanju zaposlenosti za odstotek ali dva.

Denarja za razvoj torej ni, še bolj zaskrbljujoče pa je dejstvo, da je kar tretjina organizacij na robu donosnosti, saj je cela vrsta ozdov, ki niso mogli nameniti za akumulacijo niti milijon dinarjev! Če ob tem omenimo še podatek, da je odpisanost opreme v Podravju nad 80 odstotki, je jasno, da gre pri tem gospodarstvu (finančno gledano) za stagnacijo in celo nazadovanje.

Poudarek na financah smo zapisali predvsem zato, ker je ob vsem tem recimo samo mariborsko gospodarstvo doseglo 3,8-odstotno rast obsega industrijske proizvodnje!

Seveda gre krivdo za finančni neuspeh v prvi vrsti pripisati neustreznim cenovni politiki, ki surovinarjem dovoljuje povečevati cene (celo med zamrzitvijo!), cene izdelkov predelovalne industrije, ki je v Podravju najmočnejša, pa so nadzorovane - TAM Maribor je lani lahko povečal cene tovarnjakov za 19 odstotkov, surovine za njihovo izdelavo pa so se podražile kar za 57 odstotkov.

Nadvse uspešni izvozniki

Podravje je lani izvozilo za 258,9 milijona dolarjev blaga ter s tem povečalo svoj delež v slovenskem izvozu od 9,1 na 12,5 odstotka, uvozilo pa za 231 milijonov dolarjev blaga ter zmanjšalo svoj delež v slovenskem uvozu za desetinko odstotka. Tako je lani Podravje doseglo pokritost uvoza z izvozom z indeksom 111,7 odstotka, samo mariborsko gospodarstvo pa z indeksom 105 odstotkov.

Ob tem je zanimivo, da se je podravsko gospodarstvo lani izredno močno usmerilo v dežele v razvoju, saj je tja izvozilo kar četrtno slovenskega tovrstnega izvoza.

Prav tako je Podravje izredno močno usmerjeno na konvertibilno tržišče. Tja gre kar 88 odstotkov vsega izvoza, s tega področja pa prihaja 85 odstotkov uvoza. Uspešnost zunanjetrgovinskega poslovanja Podravja nam dobro ilustrira tudi podatek, da se je lani izvoz na konvertibilno področje povečal kar za 28 odstotkov (uvoz za 20 odstotkov), mariborske gospodarstvo samo pa je izvozilo na konvertibilno področje kar za 32 odstotkov več blaga. Skupen izvoz (skupaj konvertibilna in kiling) se je povečal za 21 odstotkov, skupen uvoz pa za 14 odstotkov.

Denarja za nove naložbe v Podravju je torej izredno malo. Zaradi tega je izredno pomembna selekcija naložb, ki morajo biti predvsem izvozno usmerjene. V Podravju je takih naložb že 14 odstotkov, še boljši pa so bruto devizni učinki. V prihodnjem obdobju naj bi naložbe, skupaj vredne nad 200 milijonov dinarjev, dela kar 56 milijonov dolarjev čistega deviznega učinka.

Za letos in prihodnje leto načrtujejo v Podravju za 27 milijard dinarjev naložb. Tu gre le za naložbe, ki imajo že vso dokumentacijo ter so dobile tudi »višjo« potrditev.

Jugoslovanski TAM

Največja organizacija združenega dela v Podravju je brez dvoma mariborska tovarna avtomobilov. Ta ima tudi najobsežnejši naložbeni program v Podravju (izjema je TGA Kidričevo), ki zajema štiri smeri: vozila, proizvodnja delov za vozila, posebne izvedbe različnih vozil in proizvodnja tehnološke opreme. Vse to je povezano v širšem jugoslovanskem sistemu, v poslovni skupnosti TAM. Dolej so v tej organizaciji, ki želi proizvajati vse od najtežjih tovarnjakov in avtobusov do lahkih vozil, poleg lastnih sredstev združili že 400 milijonov dinarjev, pričakujejo pa, da bodo združili kar celo milijardo. Naložbe so naravnane predvsem izvozno, močno pa vlivajo tudi na druge podravske občine - Kerenčič v Ormožu, Agroservis v Murski Soboti, Klemos v Lenartu, Agis Ptuj in podobno.

Nasploh naj bi letos v Mariboru porasle naložbe realno za 3 odstotke, predvsem v gospodarstvu, saj so zelo zanimivi tudi programi Metalne, Tovarne dušika Ruše, Zlatoroga, Livarne (vsi iz Maribora) in druge.

Rekonstrukcija tovarne glinice in aluminija Kidričevo pa nasploh sodi med največje slovenske investicije leta 1984. Pri tem načrtu gre za sanacijo proizvodnih zmogljivosti in tudi za njihovo posodobitev. Tovarna danes lahko zadovoljuje le polovico slovenskih potreb po aluminiju, in zato ni čudno, če je veliko partnerjev TGA, ki so pripravljene združevati sredstva za to naložbo, ki bo veljala okoli 12 milijard dinarjev.

Pomembnost hrane

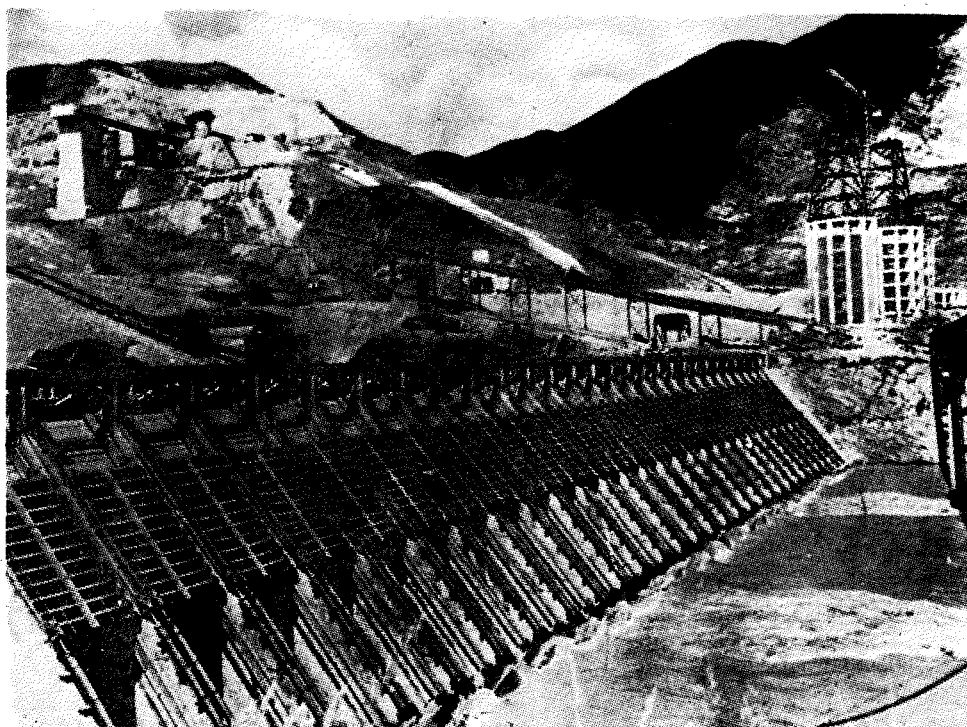
Podravje pa ni le industrijska pokrajina, temveč predstavlja enega od najpomembnejših slovenskih virov domače hrane. Zato se tudi sozd Tima Maribor trudi, da bi pridobili čimveč novih površin za kmetijsko proizvodnjo, čeprav so postale melioracije zadnje čase izredno drage - hektar tudi 270 tisoč dinarjev. Dobra primarna proizvodnja potrebuje tudi dobro predelavo - od tod rekonstrukcija tovarne Košaki, posodobitev mlekarne in gradnja novih silosov za pravočasen odkup in spravilo žita. Pri Agrokombinatu gradijo tudi silose za potrebe mešalnice krmil. To pomeni novo spodbudo za živinorejo.

S pametjo gre

Kljub objektivnim težavam se torej tudi v Podravju le premika. Nihče ni vrgel puške v koruzo, temveč se krčevito prizadeva delati kar najbolje, da bi »preživel« hude čase ter postal to, kar pravzaprav hočemo - solidno, zdravo podjetje z jasnimi perspektivami.

Ne majhen vzor za to je predvsem mariborska tekstilna industrija, ki se je pred slabimi dvajsetimi leti znašla v izredno hudih škripcih, saj je bila politično opisana kot neuporabna. Prav to pa ji je pomagalo, da se je postavila na noge, dosegla evropsko produktivnost in kakovost ter danes čuti naše gospodarske težave precej manj kot marsikatera druga gospodarska panoga. Iz tega tudi nauk: ko nam je težko, znamo zbrati moči ter narediti tudi tisto, česar sicer sploh ne bi.

Nikola Šostarič

Električna energija iz HE je dobra, ni pa zanesljiva njena dobava skozi vse leto

žakarji, si jo seveda najprej radovedno ogledujejo, pa morda s kakšno pikro pripombo tudi privoščijo. Pripombe gor ali dol, avtorica tega članka je želela videti in občutiti pravi in resnični utrip rudnika, in tako so ji prijazni ljudje v velenjskem rudniku tudi omogočili ogled jame Pesje.

Najprej dobi vsak, ki želi vstopiti v jamo, vsa oblačila (s spodnjim perilom

govim prahom.

Z inženirjem Korezom izstopiva iz dvigala in se podava proti čelu na koti (tej in tej, približno sto petdeset metrov pod zemljo). Mož hodi hitro in si najbrž misli: »Le naj hodi babnica. Če je hotela videti rudnik z notranje strani, naj le vidi, kako se mi urno sukamo po njem...« Hodniki so obloženi s kovinskimi loki (oporniki). Na vsakih sto ali pa še manj metrov so postavljena

ki drži »šremer« (kramp) in v drugi »motko«. »Vsak mora pač nekje delati,« pravi, »ta kruh ni nič bolj črn kot katerikoli drug.« Če pridno dela, zasluži na mesec tudi tri in pol stare milijone. Včasih, ko so ob največjih konicah na vrsti še mnoge nedelje in prazniki, pa tudi več. Dve leti ima še do upokojitve. Krepak je in zdrav. Pravi, da huje bolan še ni bil.

Malo naprej smo srečali

Papirni stroji se vrtijo dan in noč

Spomnili smo se nanje ob 1. maju in prazniku OF. Vevški papirničarji so nam nekako blizu: oni izdelujejo papir, mi tiskamo časopis. Gotovo smo se jih spomnili tudi za to, ker so bili prav vevški delavci med mnogimi aktivisti, ki so takoj na začetku okupacije prišli za delo. Terenski odbor OD za Papirnico Vevče je bil organiziran že v maju 1941.

Bogata je zgodovina papirnice, opisana v knjigah, zapisih, izpričana na slikah in fotografijah. Statistiki so skrbno beležili tone izdelanega papirja in tapet, gibanje zaposlenih in življenje v kraju. Nikoli pa ne bo mogoče zapisati, koliko znoja je steklo, koliko drobnih in velikih prizadevanj je bilo potrebnih, koliko dela je bilo vložnega v celoten kapital znanja in sredstev, ki danes koristijo Papirnici Vevče. Izmenjali so se rodovi, sleherni je prispeval svoj delež. Na vevškem papirju je bilo natisnjenih na milijone knjig in revij v različnih jezikih, na milijone raznih listn, etiket, diplom, priznanj, spričeval in izpričanih brez števila človeških usod.

Preveč bi bilo, če bi hoteli predstaviti celotno zgodovinsko nit, ki se vleče iz sredine prejšnjega stoletja, zato se pomudimo za hip vsaj pri njenem začetku. Ta je povezan z imenom Fidelisa Terpinca. Fidelis je bil ljubljanski veleposestnik in trgovec, lastnik gradu in gospostva Fužine pri Ljubljani. Kot daljnoviden gospodarstvenik je spoznal, da je napočil čas, da opusti trgovino z deželimi pridelki in se pogumno preusmeri v industrijo, za katero je tedaj prihajala zlata doba. Tako je leta 1840 kupil na desnem bregu Ljubljanske pri Vevčah mlin za žito in ga preuredil v mehanizirano oljarno. Čez dve leti je organiziral »Terpinčev družbo«, ki so jo sestavljali štirje ljubljanski veleposestniki. Z denarno pomočjo te družbe je iz preurejenega mlina nastala ob slapovih Ljubljance pri Vevčah – papirnica. Zaživela je z enim strojem in sredi kmečkega okolja zaposlila približno sedemdeset delavcev. Imenovali so jo »C. kr. privilegirana mehanična tovarna olja, papirja in barvnega lesa«. Datum 24. junij 1843 so vklešali v večer spomin, na dan, ko je izpod strojev prišel prvi vevški papir. V spomin na ta dan krajani Vevč in Zgornjega Kašlja vsako leto praznuje svoj krajevni praznik.

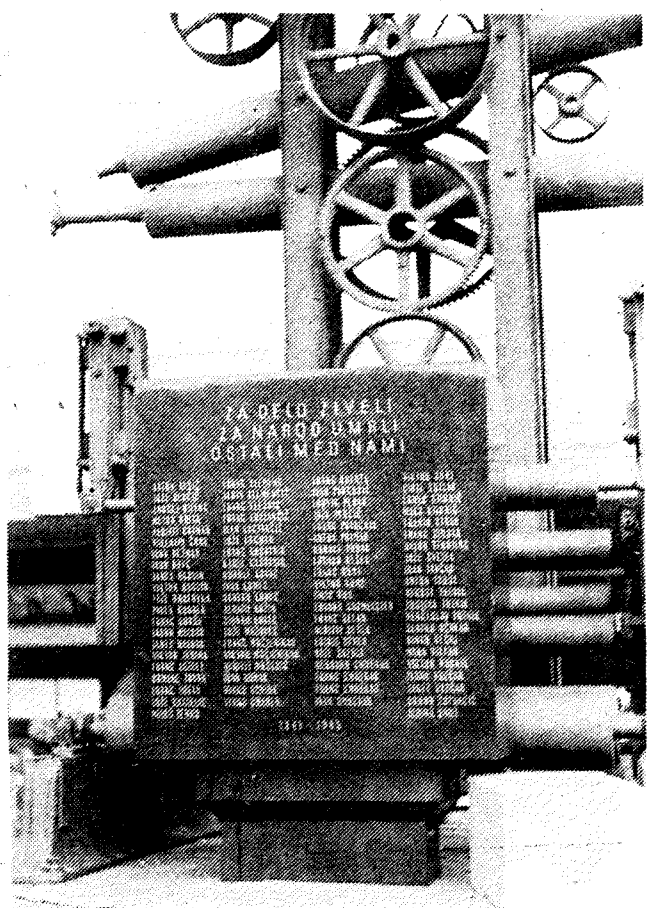
Prvih pet desetletij se delavska zavest med papirničarji res ni kaj posebej prebujala, toda sčasoma je papirnica postala središče delavskega gibanja.

Povezovanje papirniškega delavstva v boju proti okupatorju

Tone Fajfar, urednik Delavske pravice in predstavnik krščanskih socialistov v OF, piše v svojih spominih, da so šle po ustanovnem sestanku Fronte vse skupine na delo z namenom, da najprej organizirajo njeno jedro. Vse je potekalo v največji tajnosti in vsako je opravljalo, kar mu je bilo naloženo. Sam Fajfar se je takoj povezal z delavskimi središči, kjer so imeli krščanski socialisti organizirane somišljenike v Jugoslovanski strokovni zvezi. Med glavnimi političnimi aktivisti, ki so takoj začeli delovati, navaja znane vevške delavce: Ivana Pangaršiča, Franca Reška, Štefana Pavšiča... Sledila je ustanovitev skupnega rajonskega odbora OF za občini Polje in Dobrunje, posameznim članom pa so razdelili naloge. Po ustanovitvi rajonskega odbora OF so se v mesecu maju ustanovili terenski odbor OF za papirnico Vevče. Z vevške strani so bili v odboru Stane Kokalj, Jože Perčič, Edvard Rešek in Henrik Stolar, z dobrunjske pa Jože Berčič, Nace Fefila, Tone Hočevar, Štefan Pavšič, Justina Trtnik in Viktor Vodnik. Na sestanku se je zbralo približno štirideset delav in delavcev, za katere so organizatorji menili, da bodo pripravljene sodelovati v narodnoosvobodilnem gibanju. Široka povezava komunistov in krščanskih socialistov, ki jim je omogočila uspeh v času zadnje stavke v papirnici, ter povezava de-

lavcev in kmetov ob zadnjih občinskih volitvah sta pripomogli k enotnosti političnega duha med papirničarji, da so bili pripravljeni z vsemi močmi prispevati k zmagi OF. Ustanovljena organizacija je imela nalogo širiti, še naprej pridobivati in povezo-

ki je bilo namenjeno odhajajočim v gozdove, je bilo v papirnici tudi skrivališče ilegalne literature. Pri oskrbi s papirjem za redno izhajanje odporniškega tiska so imeli vevški papirniški ilegalci še posebno velik delež. Papir so pošiljali v Ljubljano v Na-

Spomenik papirničarjem v Vevčah, ki so delovali v okviru narodnoosvobodilnega gibanja

vati papirniško delavstvo, pa tudi druge iz bližnje okolice. V boju proti okupatorju. Ker so se v kraju že množično politično pripravljali na odpor proti fašizmu, je delavstvo lahko doumelo po široko zasnovanem in organiziranem delu. Priprave so potekale na tajnih sestankih.

Terenska organizacija OF v tovarni je pošiljala v gozdove nove borce ter materialno in tehnično pomoč. Zbirala je ljudi in orožje, bila je žarišče ilegalnega dela, hkrati pa strah in trepet izdajalcev.

Že v prvi polovici leta 1941 se je začelo mladinsko gibanje, ki je prešlo k organiziranemu delu. Najprej sta mladinsko organizacijo vodila mladinci Franc in Hinko Stolar. Mladinci so v začetku trošili lističe in letake s protiokupatorsko vsebino, prenašali pošto in različen material, kmalu pa so sodelovali tudi v večjih organiziranih akcijah. Brž ko so se začele blokade, so se mladinci s terena umaknili k partizanom v okoliške gozdove, kamor se je prenašalo težišče osvobodilnega boja.

Papirniška zaloga orožja je omogočila opremljanje prvih partizanskih enot, ki so se zadrževale v neposredni bližini Vevč. V strojnem oddelku niso le skrivali in popravljali orožja, temveč so izdelovali vse, kar je naročilo frontno vodstvo. Izdelovali so na primer posebne priprave za iztirjanje vlakov, orodje za rušenje prog ipd.

Poleg skrivališča za orožje,

rodno tiskarno v Moste v Tumovo. Obe sta ilegalno pomagali partizanom. Nemalo papirja je šlo v razne ilegalne tehnike ali pa kar naravnost k partizanom, ki so skrivaj prihajali ponj. Ne bomo podrobneje pisali o velikih količinah klobučevine, ki so jo iz tovarniškega skladišča tiho tapili partizanom za odeje, ali pa plaht za prekrivanje vagonov, iz katerih so partizani delali šotore. Da tiho tapcev ne bi presenetili italijanski stražarji, so v skladišče napeljali alarmni zvonec, ob zid pa je bilo treba postaviti čuvaja, dokler ilegalci niso opravili svoje naloge.

Uvod v veliko dejanje pomladi 1942

Kako je podtalno delujoča papirnica oziroma njena OF pritegnila okoliške prebivace, se je pokazalo 8. februarja 1942 ob množični proslavi dneva Prešernove smrti, ki ga je izvršni odbor OF razglasil za proslavo vsestranske enotnosti. Papirnica je pripravila velike količine belih, modrih in rdečih lističev za trošilo akcije. Fašisti so besneli. Kamorkoli so se ozrli, povsod so se prelivale belo-modro-rdeče barve; kjerkoli so hodili, so se tudi njihovih škornjev prijemali simboli slovenske zastave. Prešernova proslava je bila uvod v veliko dejanje pomladi 1942. Kmalu po tej proslavi so Italijani Ljubljano ogradili z bodečo žico. Pa tudi ta ni mogla prekiniti partizanskih zvez.

Med Roško ofenzivo dvainštiridesetega leta je papirnica dvakrat gorela; prvič v noči z 28. na 29. avgust, ko je zagorela žaga, potem pa je v noči z 29. na 30. avgust pogorelo še skladišče lesa. Požig je preplašil belogardiste in njihove somišljenike, saj so se pred nedavnim govorili, da so v ofenzivi pobili vse partizane, potem pa so se naenkrat pojavili v neposredni bližini Ljubljane in vzemirili okupatorja.

Boj se je nadaljeval – do konca, do zmage so vztrajali tudi vevški papirničarji. Številni med njimi so v tem boju padli, bili preganjani in mučeni v italijanskih in nemških taboriščih, tudi na zloglasnem Urhu.

Po vojni se je tudi za papirnico začelo novo življenje. Najprej je bila potrebna obnova, čeprav objekti in naprave Papirnice Vevče med vojno niso utrpeli bistvene škode. Kakor vsa ostala proizvodna sredstva je tudi papirnica postala družbena lastnina. Pravi razmah je doživela po letu 1950 z uvedbo delavskega samoupravljanja. Že 17. septembra 1950 so vevški papirničarji izvolili svoj prvi delavski svet in tako uresničili Marxovo geslo: »Tovarne delavcem!«

Novi objekti, novi stroji in naprave, vedno večje zmogljivosti in hkrati vlaganja v družbeni standard, šport, kulturo, v gradnjo stanovanj za delavce, upravno poslovanje, v katerem je bila več let papirniška industrijska šola, nova toplotna, obrat za izdelavo zidnih tapet in lepila, in spet novi stroji, zahtevnejši programi, usmerjanje v izvoz, novi delavci – vse to se prepleta v obdobju povojnega razvoja do danes. Papirni stroji se vrtijo dan in noč. Tudi za nadaljnji razvoj ima Papirnica Vevče velike načrte. Danes si v njej služi kruh več kot 1300 delavcev. Samoupravno je organizirana v pet temeljnih organizacij združenega dela: Tehnični

kako živijo mladi papirničarji, kaj jim delovno in življenjsko okolje še omogoča poleg dela, s kakšnimi težavami se srečujejo – takšna in podobna vprašanja smo zastavljali predsedniku mladinske organizacije Anžetu Delibegoviću in članici predsedstva Marjani Štrubelj. Marjana je

Marjana Štrubelj

po poklicu strojni tehnik, opravlja delo programerja, Anže pa dela v skladišču.

Ni pomembno, od kod in kaj si

»Kot mladinski organizacija nam pravzaprav ni bilo treba česa posebej ustanavljati. Vse smo že dobili v okviru sindikalne organizacije, čakalo nas je le, da se priključimo, da sodelujemo, pa naj bo to pevski zbor, gasilsko društvo, proslava ali pohod. In naše mlade delavce najdete povsod,« pravi Anže, »največ seveda na športnem področju. Imamo vse: od aerobike, plesnih, plavalnih tečajev, odbojke, nogometa do smučanja, skratka, vse športne panoge. Imamo pa tudi pogoje za to: športni park Slavijo, letno kopališče Vevče, planinsko kočjo na Veliki planini in smučišče na Trebeljevem. Tekmovanja organiziramo v okviru delovne organizacije in tudi zunaj nje. Predvsem so zanimiva in posrečena srečanja papirničarjev, kjer se spoznavamo slovenski papirničarji.«

Tudi kulturna komisija je razdeljena na več sekcij. Imajo mešani pevski zbor, ki so ga ustanovili leta 1979, pi-

sekcije, in sicer radioamaterska, fotokino sekcija, konstruktorska in inovatorska sekcija.

Mladina v Papirnici Vevče je aktivna. Zgledi vlečejo. Cela vrsta akcij je, kjer jih najdemo skupaj; lahko začnemo kar z akcijo za čisto in zeleno Ljubljano ali z akcijo zbiranje starega papirja, ki se ga kar precej nabere tudi v njihovih uradih, omenimo že tradicionalno akcijo v okviru pobratenih mest Reke in Ljubljane; pobrateni sta tudi KS Pečine (Reka) in KS Vevče – Zgornji Kašelj. Med njima prihaja do izmenjave gostovanja tabornikov. Tradicionalne so prvomajske proslave na Pečarju, praznovanje obletnice bojev na Jančah, tradicionalni pohod na Reko, na Pugled, mesečni izobraževalni pohodi, ki so zgodovinskega pomena. Organizira jih občinska konferenca ZSMS, mladi iz papirnice pa se pridružijo, prav tako domačini in tisti, ki so prišli iz drugih republik in postali domačini, ker so si tu ustvarili svoje domovanje. Spletanje prijateljskih vezi in sodelovanja zunaj dela prispeva k sodelovanju pri

Anže Delibegović

samem delu in tako k boljšim rezultatom. »Ni pomembno, kdo in od kod si,« pravi Anže. »V družbo sprejmemo vsakega, ki je pripravljen na odprto in iskreno prijateljstvo, ki zna ceniti delo.«

Mladina Papirnice Vevče se vključuje tudi v delo družbenopolitičnih organizacij. Svoje člane ima v delavskem

Strojniški delavec Edvard Delorenzo je naredil iz kosa cevi izsekalo v obliki peterokrake zvezde. Z njim je izsekaval zvezdice skozi debele sloje papirja in jih napravil naenkrat do dva tisoč. Te so potem mladinke trosile po Vevčah in okolici. Nekoč, ko je bilo ilegalno delo še posebno nevarno in tvegano, je izsekal 59 kilogramov takšnih zvezdic. Zvečer, ko se je stemnilo, jih je odnesel v strojnico in vsul v ventilator. Zvezdice so se dvigale visoko v zrak, veter pa jih je raznesel daleč po Polju, Kašlju in Zalogu. Seveda so bile te rdeče zvezdice – frontovski simbol svobode, s katerim so revolucionarni papirničarji okupatorju dokazovali svojo odporniško moč, iznajdljivost in neuklonljivost.

papir, Grafični papir, Veta (zidne tapete in lepilo), Blagovni promet in Družbeni standard pa še v delovno skupnost skupnih služb. Razen tega imajo še oddelke za ročno izdelavo papirja, v sodelovanju z Gorenjskim tiskom pa izdelujejo fototape.

Med zaposlenimi je nekaj manj kot tretjina mladih delavcev, ki imajo svojo mladinsko organizacijo s približno sto člani. Prva mladinska organizacija je bila v papirnici ustanovljena takoj po osvoboditvi. Delovala je bolj ali manj celovito, le v nekaj krajših obdobjih je nekoliko popustila. Kako dela sedaj,

halni orkester, ki ima tradicijo od leta 1900, ko ga je sestavljalo komaj dvanajst godbenikov, danes pa jih šteje več kot sedemdeset, imajo likovno sekcijo, v kateri slikarji samorastniki pripravljajo razstave, tudi nekaj pesnikov bi se našlo, razen tega imajo Kulturni dom v Vevčah, ki so ga za delavce in ostale krajanje odprli leta 1956.

»Veliko zanimanje je tudi za tehniško področje,« pripovedujeta sogovornika. »Društvo ljudske tehnike papirnice Vevče deluje od leta 1964. Med približno devetdesetimi člani je večina mladih. V društvu delujejo štiri

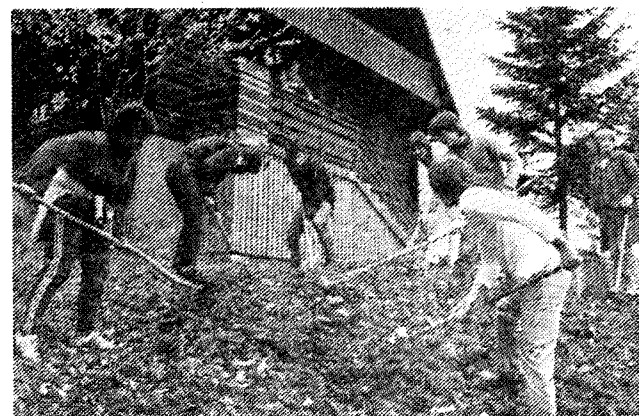
svetu, v zvezi komunistov in druge. Pravijo, da niso samo zato, da dvigajo roke, da njihova mnenja upoštevajo, seveda morajo biti to mladi ljudje, ki so pripravljeni družbenopolitično delati in ne le svetovati.

In s kakšnimi težavami se spopada papirniška mladina?

»Kakršne so težave v kraju, takšne so tudi v delovni organizaciji,« pravi Anže in Marjana. »Papirnica je tesno povezana s krajevnimi skupnostjo. Največkrat pa so mladi zraven, kadar teče beseda o kadrovanju, nagrajevanju in stanovanjski problematiki. Najteže je mladim družinam. Mladinska organizacija jim pomaga tako, da posreduje predloge delovni organizaciji, ki te težave v čim večji meri uspešno rešuje.«

Mladi Papirnice Vevče so nekaj časa iskali stik in tesnejšo povezavo s Kartonažno tovarno Krško, pa se jim ni posrečilo. Upajo, da se bodo našli v prihodnje. Veliko si obetajo od zveznega kongresa papirničarjev, ki bo maja v Sremski Mitrovici. Prostoro so si že izborili, potrebna bosta novo vodstvo in nov program. »Mi pa bomo ostali tu in pomagali,« sta obljubila Anže in Marjana.

Živa Drole

Ni pomembno, od kod in kaj si, pač pa to, da znaš prijeti za delo, ko je treba, in se tudi poveseliti, ko je čas za to

Tolminske pripovedi

Na pol poti do neba

V enem samem dnevu je Neža ostala brez dveh bratov

Tista orlovska gnezda nad Tolminom, trmasto zagrizena, kot bela omela na odmirajoči stari jablani, v pobočja pod Kobiljo glavo, tista selišča tam so Ljubinj.

Tam živita Rutarjeva. Neža in Janez – tolminski grči, viharika s toplim srcem, ki skriva neštivilne bridkosti. Trdovratneža sta, ki ju je življenje obsodilo na nošnje koša, od katerega sta se jima ukrivila telo in hrbtenica, ne pa duša. Tem ljudem skorajda nič ne spridi duše. Tudi težke vlačje ne, ki jih je Janez tovoril kot Nazarenc pod Rimljani na hrbtu pod Kobiljo glavo.

Živijo še sedaj. In še bodo. Ravnine je le toliko, kolikor merijo velika kuhinja in sobe in kar pritiče skromni hišici, orlovskemu gnezdu. In tudi koš je še pa vlačje, seveda. In grenko posmehljivi humor, ki gore premika in voljo poživlja.

Maharačeva, Ljubinka, Neža in Janez, štejeta skupaj stotriinšestdeset let.

Brhka Ljubinka je pred vojno prodajala svoje pridne roke v Trstu in Gorici, si naredila trajno in svileni rutico, imenitne šolnčke in jokala, ko je niso videli. Jokala je, ker ni smela govoriti slovensko, ker so zaničevali njo in njen rod. Ta žolč je ostal, da bi se pozneje, v pravem času, razlil. Čez sto let vse prav pride, so dobro mislili stari.

Vestno in pridno je delala pri češkem konzulu in še kje. Šest dolgih, tja v tolminske gore zazrtih let. Misli je na dom, na deveterico, ki se je še motovila okoli matere in očeta. Na več kot skromno bajto, kjer se je kadilo kar skozi glavna vrata, namesto skozi dimnik, na skedenj, kjer so spali...

Živela je med pričakovanjem in hudimi sanjami, med dobrim in zlim. Zgodilo se je, da je iz prve vojske prišel domov brat Franc – brez noge. Jokali so, si ga ogledo-

no pod Kobiljo glavo in ga vozili na vlačah do domačij. Dvakrat na dan si je Janez optal težke vreče in krenil v strmino, do senožeti in senikov, ki so jih med vojno zagali Italijani.

Neža in Janez Rutarjeva, po domače Maharačeva, skupaj štejeta sto triinšestdeset let

Vojna zaide v Ljubinj

Vselej imajo besedo opravljivke: Janez in Neža sta se vzela.

Sedaj je Janez v slabi koži. Ni zdržal, da ne bi zlezal na voz, poln sena. Nesreča je hotela, da ni dolgo ostal na njem. Pri padcu si je poškodoval hrbtenico in stari Rutar skorajda hoditi ne more. Nežno ga obrača Neža in mu prigovarja. V prostoru prevladuje vonj po zdravilih, zdravniško haljo je pri Rutarjevih pogosto videti.

Življenje je nagajalo Neži in Janezu, grdo ponagajalo. Nagajivost je ostala obema.

»Cokle, čisto navadne cokle je imel, ko je prišel k meni, da bi se zgovorila. Jaz pa sem imela trajno in svileni ruto pa šolnčke po meri in okusu. Je pa znal zapeti, da ga je bilo milo slišati. In – iz zavedne družine je bil. Sami trdi, ponosni Slovenci. Kot naši. Kot naš Ivan, ki ga je plaz...

Ko je nekoč govoril slovensko, mu je neka pokvarjena fašistična pokveka pljunila v obraz. Če bi me oklofufal, mi ne bi bilo huje, je zatarnal Ivan, ves nesrečen zaradi ponižanja. Tistim, ki so s svinčnikom vlekli mejo, bi se morala posušiti roka.

Pozabiti ne moreta Rutarjeva. Od tod grenkost.

Se bo spremenilo? Bila sta poročena pet let, ko sta se vprašala z grenko ostalino, z

dediščino, ki so jo Rutarjevi, Maharačevi nosili s seboj pa Ljubinci in Tolminci nasploh. Bridke izkušnje izpred vojne so začele dobivati novo podobo. Streli, italijanska vzvišenost, vohljanje, polnočni gostje... Se bo tokrat zares spremenilo?

Decembra 1942 je prišel v hišo Jaka Manfreda. Na njegovo hišo so Italijani napisali »casa di ribelli«, uporniška hiša. Ze pred Jakovim prihodom je uporniška misel kajhitro zašla v družino, brata Viktor in Tone sta prinašala prepovedano literaturo. Bral jo je seveda tudi Janez.

Težko še zdaj obrača s celim telesom, le roke ga nosijo, Neža pomaga, v kotu pri peči stoji hčerka Ivana, mati ne potrebuje pomoči. Sama

Neža in Janez Rutarjeva, po domače Maharačeva, skupaj štejeta sto triinšestdeset let

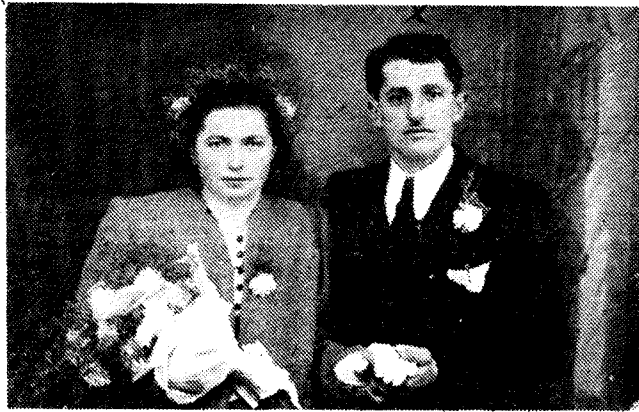
zmore, pravi. Plamenček se krade skozi ozko odprtino, zamedli in izgine. Kurijo. V teh višavah je še vedno sveže. Pod Kobiljo glavo jim ni z rožicami posejano.

In Janez reče:

»V prvi polovici februarja 1943 smo odšli, jaz in Viktor pa Tone, v prvi bataljon Severnoprimskega odreda, v Prode nad Knežkimi ravna-

Ljubinj, oropali vse, kar je bilo karkoli vrednega, odpejali živino, pet molznic, takšnih, da bi se jih človek samo še veselil, dva prašiča, obleko, polovili kure, Nežo, teto in staro mater pa skupaj

hno pohitel Janez, »v Gradnikovi brigadi, tolkli smo se, pozneje seveda, na Matajurju in Stolu nad Kobari-dom, kasneje, po kapitulaciji Italije, pa sem delal na terenu, v gospodarski komisiji,

Viktor z ženo, ki je umrla v Dachauu. Imela sta hčerkico, ki je ostala sama in nekaj časa živela pri dedku in babici. Božena se še danes rada vrača.

z drugimi vaščani in seveda otroci zgnali k cerkvi.

Takrat so odpeljali štiri-najst Ljubincev. Marija in Ivana sta divje jokali. Tenente je zarohnel: Zmenite se že, kdo bo odšel, nekdo mora! Skrili so Nežo pod jaslji v nekem hlevu in v internacijo je odšla, po svoji volji, svakinja Terezina. V pregnanstvo in sužnost so odgnali tudi sirotnega Franca, invalida iz prve svetovne vojne.

S kareco po hrano

14. aprila 1943 sta padla Viktor in Tone. Pri slednjem so Italijani našli sporočilo za mater. Iznegli so jih na Nežin rojstni dom. Dovolili so le, da je hodila obdelovat zemljo. Da se je z otročaji zagrizla pod Kobiljo glavo. Z vlačjo na hrbtu. Spredaj in zadaj tesnoba.

Zgodilo se je, na kar so čakali desetletja: Italija je zgrmela v ponižanje. Mimo Maharača je tistihdob vodila prava partizanska pot. Neža je s kareco (enoosnim vozičkom, op. p.) vozila hrano partizanom iz Gorice. Ljudje so zbirali maslo, zanj pa je Neža v Gorici dobila moko, sol, sanitetni material in še marsikaj drugega.

Ni bilo redko, da so otroci stali na straži, ko so bili v hiši

nabavljal sem hrano, vsega vruga sem moral početi, kot tavžent roža sem bil...

Se preden je Italijo vzel vrag, se je Janezu stozilo. Milo, do solze. Rad bi videl svoji deklici, rdeča lička, drobne roke, zaupljive očke, rad bi slišal čebljanje. Oh, kako bi rad...

Pripelji jih, je dejal Neži. Ob prvem bežnem srečanju. Pripelji jih, pa četudi jih vidim le za minuto. Bilo bi nevarno, je odvrnila Neža, otroka bi rekla vojakom, videli smo tata. Veš kaj, peljem ju na travnik v bližini hiše, ti pa zlezi na drevo in ju boš videl, ne da bi otroka zblebetala. Prav, je težko zgovoril Janez, debelo požrl in se izgubil v bregovje.

Zlezel je na drevo, kot sta se dogovorila, a bilo je daleč. Dve pikici sta se premikali po travniku, drobljanca sta se igrala, dve tolminski ovčici... Ni razločil obrazkov. Še manj prstkov. Toda tisto, kar se je premikalo, je bilo njegovo. Njegova kri. Tolminska, uporniška kri... Bridkost ga je zajela in – veselje. Zajokal je.

Poslej bi vsi radi potegnili kar največ. Italijani in Nemci. Neža je napajala Švabe. Z žganjem, s sadjevcem, ki ga še za domače potrebe ni bilo dovolj. Vojska je lokala. Vendar so jih pustili pri mi-

leži in na pol leži in na pol sedi, do matere, ki ga tu in tam nagajivo poboža po roki. V hiši živi ljubezen. Ljubezen kmečkih grč. Izzvita iz lazov pod Kobiljo glavo. Ne kaže se na dlaneh, ne s ploho besed, iz zemlje je, ki jo ceni-jo. Zato Ivanka potuje z očmi.

»Menda sem bila stara pet let, štiriinštiridesetega je bilo, reče, proti zimi je šlo, mrzlo je velo čez strmine. S sestro sva se igrali ob hiši, prepevali. Natančno se spominjam, peli sva Nabrusimo kose. To so prepevali partizani pri nas, v izbi. Bilo je prijetno, nikogar nisva slišali. Hiši so se bližali Nemci in domobranci. Mati jih je opazila, stekla je ven in skorajda zakričala, s pridruženim glasom naju je naganjala: »Tiho hodita, tiho, za božjo voljo! Prvi vojaki so bili že pri hiši...«

Ivanka se stisne v kot, utihne, v lončku brbra. Tako vrejo spomini starima Rutarjevima. Vsi, kar jih je, rodove nazaj, so cenili slovensko besedo, ljubili slovensko zemljo, častili slovensko pesem.

Rutarjeva Ivanka z možem Andrejem pogosto zahaja k očetu in materi

Trdne so bile vezi, ki so jih držala v tolminskih grapah.

Sedaj za Nežo in Janeza skrbijo otroci, vnuki so za veselje, spremembo, navsezadnje tudi za – gospodarje. V Ivankinega Matjaža, ki je dolgo živel z dedkom in babico, sta zaljubljena. Morda bo ostal v rebreh, krmil njuno živino, hodil v laz, pod Kobiljo glavo, stiskal sir? Kdove. Pa bilo bi lepo.

Ko je Matjaž odhajal v vojsko, v daljni Zadar, ga je v jutru pred odhodom poklical k sebi dedek. Nekoliko se je dvignil v postelji stari Rutar, zamišljeno pogledoval vnuka, skoraj strmel, zbiral moči in pogum in – zapel:

»Domovina, mili kraj, k tebi gre spomin nazaj...!«

Da bi ga privabila pesem v hribovje, je menda mislil Rutar, vznav, znakov na visokih blazinah, zaverovan v domačo zemljo. Da bi bil hlev spet poln govedi. Kot nekdanj: pet krav, dve telici in vol. Tudi to je že bilo.

»Še vedno lahko zapojem, kaj bi ne,« je z naraščajočo, toda dobrodušno trmo, opirajoč se na palico, dejal Janez in se počasi dvigoval.

In je zapel. Tresel se je glas, tresle so se roke in šibile noge, melodija pa je vendarle toplo obvila ljudi v kuhinji.

»Domovina, mili kraj, k tebi gre spomin nazaj...!«

Milenko Strašek

Na Maharačevem

mi. Doma je ostala Neža z Ivano, pet let ji je bilo, triletno Marijo, staro materjo, mojo sestro... Tone, sin, se je rodil po vojni, 1945. leta.

Italijani niso ostali dolžni Maharačevim. Po Janezovem odhodu so pridrvili v

partizani. In ni bilo tako redko, da so zaradi partizanskih obiskov ostali lačni. Tudi otroci.

V bližini je bil bunker s hrano za partizane.

»Jaz sem bil takrat, ko sta padla Nežina brata,« je živa-

ru. In tako je terenka Neža v tem strmeh tolminskem kotu pripravljala tla za svobodo. Težko je bilo. In nevarno. Na pomoč so ji poslali moža.

Zaverovan v zemljo

Ivankine oči potujejo. Od očeta, ki neobgleno na pol

Knjiga in plošča o PPZ ob njegovi štiridesetletnici

Na nedavni tiskovni konferenci v Cankarjevem domu v Ljubljani so predstavili knjigo in veliko ploščo s pesmimi Partizanskega pevskega zbora; obe deli sta izšli ob zborovi štiridesetletnici, o čemer smo vas že deloma obvestili. Ploščo je posnela in izdala produkcija kaset in plošč RTV Ljubljana, pri njeni pripravi pa je v zadovoljstvo zbora in avtorja sodeloval mojster Bojan Adamič. Vsebinska je, kot so nam pojasnili na tiskovni konferenci, revolucionarna pesem, od predvojnih, tujega izvora do partizanskih, nastalih v medvojnem času in končno tistih, ki so nastale po vojni.

O vsebini knjige pa je Vanda Škodnikova povedala:

»Kaj je botrovalo pisanju te monografije? Bolj natanko sem to opisala v svoji spremni besedi vsekakor moram poseči 40 let nazaj, ko sem zbor jeseni 1944. v Črnomlju, po končanem zboru aktivistov, prvič slišala zapeti. To je bilo v tistih hudih časih zame posebno in globoko doživetje, ki ga nisem nikoli pozabila in odtlej mi je zbor posebno prirastel k srcu.

Nato sem pred kakimi 20 leti, na prošnjo nekdanjega komisarja Slavka Repeta, kot novinarka začela spremljati njegovo pot. Bila sem z njimi na skoraj vseh večjih nastopih doma, na gostovanjih v tujini, poslušala sem jih na vajah, poročala z njihovih občnih zborov, skratka, z njimi in ob njih sem bila tako ob uspehih, ki smo se jih skupaj veselili, pa tudi v težavah in krizah, ki so jih doživljali, tako finančne, prostorske in vse druge. Seveda pa je bil to takrat že Partizanski invalidski pevski zbor in kasneje Partizanski pevski zbor, ki poje še danes.

Ko so pred nekaj leti začeli načrtovati to letošnje proslavo svoje štiridesetletnice, se je porodila tudi zamisel o knjigi, o

monografiji tega zbora. Tako sem obljubila, da se bom lotila tega dela, saj sem ga občutila nekako kot svoj osebni dolg pevcem in zboru za vsa lepa in plemenita doživetja ob poslušanju te njihove in moje partizanske pesmi in kot zahvalo za pristno partizansko tovarštvo med njimi, ki ga je mogoče občutiti še danes.

Seveda pa je bil zame poseben izziv Invalidski pevski zbor, njegovi začetki, rast in razvoj in njegovo poslanstvo. Ustanovitev te pojoče čete invalidov je bila izredno in edinstveno dejanje, saj ni imela primere v nobenem odgovornem gibanju v svetu. To je bila prava bojna enota naše NOV, čeprav je zamenjala puško s pesmijo. In zato je tudi edino prav, da je knjiga izšla kot 46. med monografijami naših bojnih enot v Knjižnici NOV in POB.

In če povem še nekaj o nastajanju te knjige, moram reči, da sem bila na začetku prepričana, da bo delo mnogo lažje. Potem pa me je včasih prignalo do obupa, da sem izbrskala v inštitutu in arhivih izredno malo dokumentov in je vse ka-

zalo, da se bom prisiljena opirati predvsem na pripovedi nekdanjih članov. Potem pa sem pri sorodnikih pokojnega Karla Pahorja odkrila pravo bogastvo dokumentov ter njegovih osebnih zapiskov o zboru in pevcih. Družini Trobčevi se moram tudi ob tej priložnosti še posebej zahvaliti, da mi je dala vse to na vpogled in uporabo. Uporabila pa sem tudi mnogo že objavljenega gradiva, še posebej iz brošur, ki so izšle ob nekaterih zborovih obletnicah, pa seveda tudi vse tisto, kar sem o njem v 20. letih sama napisala. Velik delež knjigi pa sta prispevala duhovni oče in ustanovitelj zbora Ante Novak s svojimi spomini, še prav posebej pa Just Miklavc-Junoš, ki je duhovito in prisrčno opisal čas od razpustitve IPZ do ponovnega rojstva zbora.

Ceprav je to pravzaprav monografija IPZ, pa je bilo treba v knjigi hkrati povedati, da zbor živi in poje 40 let, in da bo nedvomno živel še naprej tudi takrat, ko kmalu ne bo v njem več nobenega pevca partizana. Tako je zadnji del knjige posvečen tem letom, čeprav zelo na kratko, vendar so v tem delu knjige zajeti vsi pomembni dogodki iz njegovega življenja in je razvidna resnična kontinuiteta njegovih štirideset let. Partizanski pevski zbor pa si za vse povojno obdobje vsekakor zasluži posebno in popolnejšo monografijo in prav bo, če jo bo nekdo napisal za kako bližnjo zaokroženo obletnico.

Partizanski pevski zbor 40 let zvestobe borbeni pesmi in njenemu izročilu

Leta 1970 je Partizanski pevski zbor dobil najvišje priznanje za kulturno-umetniške dosežke, Prešernovo nagrado. Ta visoka nagrada pa ni bila samo priznanje pevcem, nagrajena je bila tudi pesem, ki so jo glasbeni kritiki večkrat ocenjevali z »več kot pesem«. Ob podelitvi smo zapisali: »Po osvoboditvi opravlja zbor novo zgodovinsko nalogo – ohranjanje partizanske pesmi. Pomnožen z mlajšimi pevci je prešel v eno naših najpomembnejših zborovskih skupin, obenem pa je obvaroval svoje posebno pevsko izročilo. Duh ljudske revolucije je ostal živ v njegovi pesmi...«

ski zbor Vašaš zapel v pozdrav slovensko partizansko pesem »S fašisti ven«. Lepa in do zadnjega kotička zasedena dvorana, pozdravna pesem, bliski fotografskih aparatov in televizijske kamere niso vznemirili pevcev. Koncert so začeli tako, kot znajo – prepričljivo, iz srca. Od pesmi do pesmi je naraščalo navdušenje in se na koncu, kot že neštetokrat, zlilo v splošno radost.

Glasbeni kritiki so o tem nastopu veliko pisali. Iz teh ocen naj omenimo: »Iz bogatega repertoarja so najbolj navdušile kompozicije, Pesem galebu, Konjuh planinom, Slovenska

Zbor v veliki dvorani doma Sindikatov v Budimpešti

Leta 1971 je zbor prvič gostoval na Madžarskem. Vabilo na gostovanje je prišlo od Izvršnega sveta županije – VAŠ. Nastopili so v Köröndu, Szombathelyu in Szentgotthardu. V teh krajih živijo porabski Slovenci, ki jih je pesem PPZ še posebej razveselila. V polnih dvoranah so jo nagradili z navdušenim ploskanjem in vzkliki ter zahtevali ponovitve.

Partizanska in narodna pesem jugoslovenskih narodov, v kateri se zrcali naše trpljenje in vera v zmago, je tudi na madžarskih tleh izpričala del nas, naš narodnoosvobodilni boj. Na drugi turneji po tej deželi septembra 1972 so pevci nastopili v Béké Művelodesiju, Budimpešti, Mosonmagyaróváru in Celldömölkön. Bili so gosti madžarskih sindikatov in pevskega zbora Vašaš. Že na meji so pevce lepo sprejeli. Na prvem koncertu v Béké Művelodesiju je pevcem prisluhnila polna dvorana poslušalcev; posebnega aplavza je bila deležna njihova pesem, ki so jo pevci zapeli v originalu. Drugi nastop je bil v veliki dvorani doma sindikatov v Budimpešti. Pred nastopom pevcev PPZ jim je na odprtem odru pev-

zemlja, Teče Tara, Na juriš in Kolo, ki so jo morali pevci ponoviti. Ni nam treba posebej poudariti, da je pesem »O malyos hal«, ki so jo pevci peli v madžarskem jeziku, navdušila vse navzoče. Po zadnji pesmi so poslušalci toliko časa ploskali, da so morali pevci še peti. Zapeli so Plovi. Če bi ta večer ostali brez te pesmi, bi bili osiromašeni za izreden užitek. To je bila pesem večera – pesem nad pesmimi. Ves koncert je bil enkratno umetniško doživetje za vse navzoče.

Podoben uspeh so poželi tudi na ostalih koncertih. Poslušalci so bili zadovoljni, pevci pa srečni. Pesem je spet dokazala moč, pesem, o kateri je zapisal pesnik: »to je naša, mlada, zdrava pesem bratstvu vsega sveta, pesem vsemu svetu...«

Pevcem partizanskega pevskega zbora se je v Budimpešti zahvalil ambasador SFRJ dr. Žiga Vodušek in jim izročil veliko košaro rdečih nageljnov. Dejal je, da je srečen, ker je imel priložnost slišati pesem naše slavne preteklosti.

-če-

Aprilsko srečanje s Francetom Miheličem

Tisočere skrivnosti preobrazbe

Kaj je pravzaprav tisto, kar dela ljudi različne? In kaj je tisto posebno, kar daje umetnikom tako osebnost in vsake-mu lastna videnja? O tem se prerekajo filozofi, in to je navsezadnje ena najsilnejših tem tega sveta, saj mnogi vidijo v umetnosti njegovo odrešitev, rešilno bilko. Kajti predirati v globine človeške notranjosti, v prostranstva povezav in stikov med preteklostjo in prihodnostjo, v skrivnosti preobrazbe materije in duha, to so razsežnosti, ki jih lahko merimo le skozi svet umetnosti. Tam, kjer so skoraj vsa potovanja dovoljena, kjer je svoboda brez mej, pa tudi gola človeška stiska in majhnost pred časom in odmerjenim prostorom največji.

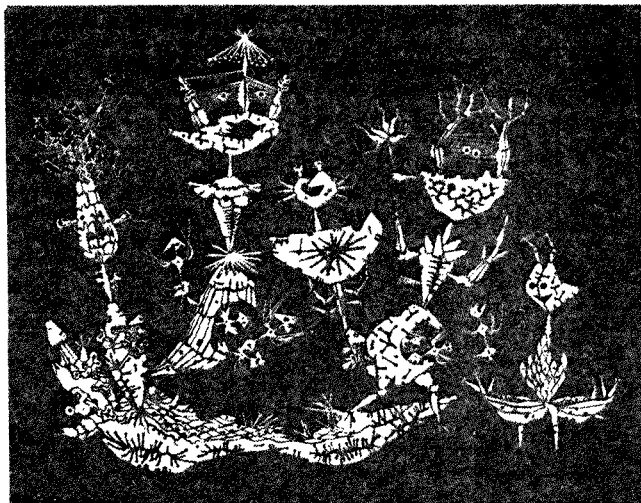
V tak svet nas s svojim slikarstvom in grafiko vodi France Mihelič, ki že celih pet desetletij z likovnim izrazom kliče v nas spoznanja o minljivosti časa, o skrivnostnem preživetju pradednega spomina, o tragiki medčloveškega krvavega spopada, navsezadnje pa o nenehni preobrazbi narave in torej v nekem smislu o večnem življenju.

Eni od treh Gorgon, strašnih sestra iz antične mitologije, s kačami na glavi namesto las je Perzej odsekal glavo. Bila je edina smrtna (drugi dve sta bili nesmrtni), vse pa so imele neznano moč, s katero so okamenile človeka, če jih je le pogledal. Iz Meduzinega trupla in krvi je skočil Pegaz, krilati konj, katerega udarec s kopitom je ustvaril izvir Hipokrena in ta izvir je od tedaj navdihal pesnike... In France Mihelič je naslikal Meduzo, grozo božanstva in izvir umetniške svobode. Kakor je segel po tej antični zgodbi iz božanskega sveta, je upodabljal in še vedno upodablja Dafno (nimfo, ki jo rečni bog reši pred Apolonom tako, da jo spremeni v lovorovo drevo, Himero, ognjeno pošast (z levjim oprsem, kozjim trupom in zmajevim repom) izrodek domišljije in hkrati simbol neuresničljive zamlisli, Narcisa, vase zaljubljenega dečka, ki je doživel Afro-

ditino kazen: shiral je od ljubezni do lastne podobe in se po smrti spremenil v narciso. Tu je še Pan, to božanstvo narave, bog gozdov, čred in pastirjev s kozjimi nogami in konjskimi kopiti – kot božanska vez med simboliko vsega, kar je narava in

o reinkarnaciji, o nujnosti naravnega ciklusa, v katerem pravzaprav ni tragike, ampak je optimizem večnega gibanja.

Tudi svet, ki se v Miheličevem slikarstvu naseli v njegovih ptujskih letih, ko ga prevzame simbolika kuren-

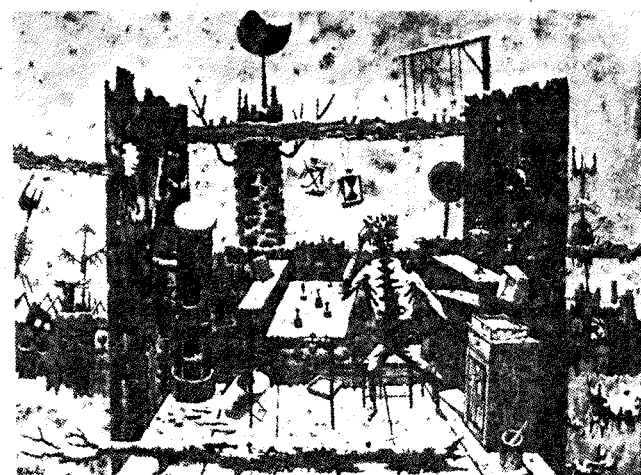

»Kresna noč« (1971) barvni lino-lesorez

tistega drugega, kar je v človeku (po krščanski predstavi – prevedbi Pana) satanskega. Panova piščal iz trstike je (po legendi) v piščalko spremenjena najada Sirinks.

V jeziku izvirov evropske civilizacije nam France Mihelič govori o nenehni preobrazbi, o nadaljevanju življenja na vedno nove nači-

tove, obrednih mask in motive iz poganskega sveta, ne ostaja na površju slikovite folklorne tematike. Kurent navsezadnje ni le pustna šema in znanilec dobrih želja za rodno letino, ampak je v tesni povezavi s poganskimi praznovanji v čast in spomin rajnikov. Dediščina prednikov ostaja v nas in to ne sme-

»Spomin na očeta« (1966) acryl na platno

ne, po vedno novih poteh in v vedno drugačni preobleki. Včeraj Meduza, danes Pegaz, včeraj Dafne, danes lovorovo drevo – to je krog življenja, ki nas seli v daljnje svetove vzhodnjaških verovanj

mo pozabljati, čeprav nas včasih v naših premišljanjih in iskanjih zaloti čudna melanholija, Melanholija – znana Miheličeva podoba mračnega razpoloženja in otožnosti).

Knjižnica revolucionarne teorije

Knjižnica revolucionarne teorije, je bila ustanovljena leta 1981 pri Univerzitetni konferenci ZSMS Ljubljana. Začela je z dvema knjigama v letu 1982, po 11. kongresu pa se je njena produktivnost povečala. Prinaša zelo aktualen program, ki seveda nalađa tudi velike odgovornosti. V knjižni zbirki KRT je v treh letnikih izšlo dvanajst knjig, štiri pa so v tisku pripravljene za tisk. Vsebinsko predstavljajo zgodovino socializma in socialistične misli ter pri tem posebej zgodovino marksizma. To so knjige – Engels: Proti zaroti molka, Razgovori z Marxom in Engelsom, Kollontaj: Ženska v socializmu, Most: Kapital in Delo, Bašković:

ČSSR 1968, Engels/Marx:

Kritika malomeščanskega socializma, Reich: Izbrani spisi in Delavska opozicija: Izbrani spisi. Knjižnica je posegla tudi v slovensko zgodovino – Študentsko gibanje 1968–1972, Most: Anarhizem in komunizem ter Fischer: Začetki delavskih bojev na Slovenskem. Obenem posreduje sodobne teoretske tokove z deli tujih in domačih avtorjev: Kvale: Izpiti in gospodstvo, Mauke: Marxova in Engelsova teorija razredov, Šešerko: Naravoslovje in blagovna forma. Sohn–Rethel: Duševno in telesno delo, Brake: Sociologija mladinske kulture in subkulture ter Bavčar–Kirm–Korsika: Kapital in delo v

SFRJ.

Kakšno je bilo merilo pri uvrščanju knjig v knjižni program? Predvsem aktualni problemi in vprašanja, s katerimi se srečujemo vsi, predvsem pa mladina, v družbenem življenju. Namen knjig je spoznavanje razmer, v katerih živimo, in spoznavanje korenin teh razmer, obenem pa nakazujejo pot k reševanju problemov. Že ob ustanovitvi je bil namen Kota odporati poti védenju, ki zatira vsakršen dogmatizem, ki budi zanimanje za družbeno marksistično izobraževanje. In prvič v zgodovini knjižnega kluba se je pokazalo, med ljudmi zanimanje za to vrsto literature.

Slikarjevo premišljanje o času se odlikuje tudi v upodobitvah ur, ki nam tiktaka jo odmerjeni vek. Vse pa se vedno znova, z novim upanjem obrača k naravi, rastlinju, finim travnim bilkam, katerih seme daje ob kresni noči prečudno moč, da človek lahko zasliši govorico rastlin in živali – pesem narave.

Petdeset let ustvarjati in vedno na sveže ter ne nasilno ponavljajoče načine izražati svojo poetično misel, ni

grafike in pasteli Franceta Miheliča presenečajo vedno znova.

Pred nedavnim je bila v ljubljanski likovni galeriji Labirint razstava njegovih pastelov, minuli petek je ob večeru s pisateljico Miro Miheličev razstavljal svoje grafične liste v sežanski knjižnici in včeraj so na ptujskem gradu odprli stalno zbirko njegovih likovnih del v treh galerijskih sobah. Vse to priča o umetnikovi vitalnosti, kakršno izraža tudi v

tiktakajo, sveče dogorevajo, konkretne dogodke iz nekega življenja preraste sveža trava, Dafne pa se, rešena, smehlja med lovorovim listjem...

Nič čudnega, da je likovni svet Franceta Miheliča klical tudi k filmskemu zapisu o slikarju in njegovem delu. Žal se je menda prvi posneti kratki film izgubil nekje na montaži v Beogradu, pa tudi drugi, ki je bil posnet lani, ne more in ne more ugledati lu-

»Obisk« (1957), barvni lesorez – avtoportret

Iz življenjepisnih podatkov bi lahko rekli, da je France Mihelič na splošno – Slovenec. Primorskih staršev, rojen v Virmašah pri Škofji Loki, iz delavske / železničarske / družine s odlomki življenja v malem mestu / Ribnica na Dolenjskem / pa v Ljubljani / učiteljske / in Zagrebu / likovna akademija / in nato na Ptuj / profesor na gimnaziji /...

Njegov začetni likovni izraz je povezan s likovno skupino »Zemlja« in s likovnim svetom Krsta Hegedušiča. Zlasti se na ta način izraža v obdobju svojega učiteljevanja v Kruševcu (1934–36), kamor je bil kasneje poslan potem, ko je ilustriral sbrirko »Preproste pesmi« Mileta Klopčiča. Po Kruševcu pride na Ptuj, kjer nastajajo številne krajinske podobe Dravskega polja, Halos, Ptujске gore in seveda – kurenti.

Z začetkom druge svetovne vojne in njegovo vključitvijo v ljudski odpor postajajo tudi njegovi likovni izrazi prilagojeni zahtevi časa. Njegov opus iz tega obdobja zajema kar 700 risb, ki jih hrani Muzej revolucije Slovenije v Ljubljani. Iz tega časa sta znani predvsem dve mapi: prva, ki jo je na osvobojenem osemletju izdal skupaj s Nikolajem Pirnatom pod naslovom »Naša borba«, in druga, ki jo je leta 1945, že v svobodi / zaradi nerazumevanja založnika / izdal v samozaložbi pod naslovom »Krvava bratovščina«.

Od septembra 1943. leta je delal v propagandnem odseku IOOF, v Znanstvenem inštitutu, Grafični bazi KPS in nazadnje kot ilustrator »Slovenskega poročevalca«.

Po vojni je postal redni profesor risanja in kompozicije na novo ustanovljeni Akademiji likovnih umetnosti v Ljubljani.

Nacionalnih in državnih nagrad je prejel celo vrsto, prav tako pa visokih mednarodnih priznanj.

dano vsakomur. Poleg brez-pogojnega tehničnega znanja (ki ga Mihelič v raznoterih likovnih tehnikah izkazuje brezhibno) in svojstvenosti likovnega izraza pa je tu še barva. In tudi barva je element, s katerim nas slike,

pogovoru z občinstvom (na primer v sežanski knjižnici). Korak od abstrakcije in vendar ostajajoč v svetu realno predstavnega nam podarja svet kontemplacije, mimo katerega ne moremo odhiteti neprizadeto. Kajti ure nam

či sveta... Prav tako je bil že pred časom (menda) pripravljen katalog njegovih risb in drugih upodobitev iz NOB, ki je na poti do dokončne realizacije nekje zastal...

Bojana Žokalj

Krt pa ni bil ustanovljen samo za izdajanje družboslovnih knjig. Odprl je vrata velikemu številu mladih piscev, prevajalcev in raziskovalcev, ki doslej niso imeli priložnosti izkazati svojih sposobnosti. Eden od učinkov teh prizadevanj je bila rast ugleda mladinske organizacije pri tistem delu mlade generacije oziroma mlajše inteligence, ki se je hotela angažirati na področju, za katerega je usposobljena. Tako je pri neposredni pripravi knjig prvih treh letnikov sodelovalo kar dvainštrideset sodelavcev. Produkcija in prodaja knjig pa še ni vse. Za marksistično izobraževanje je to dvojje sicer potrebno nikakor pa ni dovolj. Zato je v vsebinski zasnovi Krta posebej poudarjena organizirana oblika izobraževanja, s katerim naj zadostuje notranjim potrebam. Redno je le sodelovanje z MDA, kjer obstajajo Krtove knjiz-

nice in v vsaki izmeni mladinskih delovnih akcij v Sloveniji v letu 1983 sta bili vsaj dve predavanji na to temo. Morali bi začeti z bolj načrtnim izobraževanjem. Res, da je bilo nekaj predavanj z marksistično vsebino tudi zunaj mladinske organizacije, vendar so te izobraževalne oblike šele na začetku, razmeroma neuveljavljene, vsekakor pa preskromne, da bi zadovoljile potrebe. S pregonom filozofije iz šol, menijo krtovc, je sploh nastala vrzel, ki jo predmet STM ne more zapolniti. Tu lahko pomaga KRT s svojo organizirano dejavnostjo, s poudarkom, da Krtovi krožki ne smejo biti le podaljšek STM, da morajo omogočiti javne razprave, tribune. Pojavlja se problem mentorjev, ki naj bi skrbeli za vključevanje Krta v delo marksističnih krožkov. Drugo, kar daje misliti in zaskrbljuje krtovc, pa je finančna situacija. Niz-

ke subvencije za leto 1983 niso prav nič spodbudne. Škoda bi bilo kakršnokoli omejevanje dela Knjižnice revolucionarne teorije, škoda, ki bi se pokazala še čez leta.

Mladinci premišljajo, da bi z Izobraževalnim centrom, ki ga imajo v Bohinju, omogočili teoretsko šolo, v kateri bi se zbiralo po približno 150 mladincev, s tem, da običajna vsakoletna Mladinska politična šola ostane. Za takšno teoretsko šolo pa je treba najprej zagotoviti mlade strokovnjake in dati teoretsko osnovo. Znotraj tega je nujno treba imeti neko knjižnico; Krt lahko zadosti tem potrebam. Nenazadnje povejmo še to, da so Krtove knjige osnova za Kidričevo bralno značko.

Pa še druge možnosti delovanja in sodelovanja se ponujajo. Treba je le izdelati programe in zagotoviti financiranje.

Živa Drole

Nada Vidmar

»Takrat se je moral vsak človek odločiti!«

Mitingi, ki so jih prirejali v tistih razmerah, so bili resnično na precej visoki ravni

Partizanka iz leta 1943, borka XIV. in XV. divizije, koncertna in operna pevka, umetnica široke kulture. Nada Vidmar.

Leta 1943 so kulturniki odšli v partizane. Nada sprva niso mogli uporabiti kot pevke, zato pa je igrala. Z uspehom je odigrala Lužarico v

Cankarjevem Kralju na Betajnovi.

Cemu je odšla v gozd? Je bila odločitev težka?

»Takrat se je moral vsak človek odločiti. O vse tem nisem premišljala: že kot študentka sem imela stike s sokojsko mladino. V gozdove mi ni bilo težko iti...«

Nas, kulturnike so zelo čuvali

Kmalu po prihodu Nade Vidmarjeve med slovenske partizane je Glavni štab ustanovil posebno gledališko skupino, njen član je bila tudi Nada. Poslali so jo v Glavni štab. Tam jo je že čakala sestra Bogdana z možem, Francijem Šturmom.

»Mitingi, ki smo jih prirejali,« pravi danes Nada Vidmarjeva, »so bili za takratne razmere resnično na dokaj visoki umetniški ravni. Program smo izvajali ob spremeljanju harmonike, imeli smo izvrstne recitatorje. Peli smo partizanske in narodne pesmi.

Veliko smo nastopali, nastopi pa so bili običajno povezani s strašno utrujenostjo. Hodili smo tudi po petindvajset ur, vso noč in ves dan. Nekateri čete so se med tem bojevale... Nas, kulturnike so zelo čuvali. Kljub temu sem se javljala tudi za bojovniške naloge. Nekoč je zaradi tega izgubil živce celo komandir naše kulturniške enote. Nisi vojaško izurjena in vendar se javljaš, je robantil.

Spomini. Tik pred nemško ofenzivo je bilo. Dolgo časa so hodili ob Cerknškem jezeru. Od povsod so streljali nanje. Skrivala jih je gosta megla; ko se je razgubila, se je brenčanje svinčenek zgostilo. Bežati, čimprej izginiti! Kulturniki so plezali po drči navzgor. Naenkrat pa Nada zagleda mitraljez. Zmagovala ga je utrujenost.

»Počakaj, pomagala ti bom, sem mu rekla. Ne boš, ženska si, je odvrnil. Kljub vsemu, vlila sem mu pogum, začel je lesti naprej.

Ko smo se pretolkli povsem na vrh drče, smo popadali od utrujenosti. Začelo se je svitati. Rekla sem: Tovariši kulturniki, zdaj smo mi na vrsti. Tem na smrt utrujenim fantom moram pripraviti veselje!

Miting sredi Javornika, na vrhu drče, je bil zame najlepši. Zdi se mi, da so šele takrat fantje dojeli, zakaj smo jim resnično potrebni. Takrat so mi nadeli ime Veseli veter!»

Gostovanje na Kočevskem zboru

Partizanstvo Nade Vidmarjeve se je prevesilo v prvo zimo, letni čas, ki se ga je vsak partizan bal kot hudič križa.

Januarja 1944 je bilo z odlokom SNOS ustavnovljeno Slovensko narodno gledališče. Že takrat, ko so kulturnike mobilizirali v partizane, je bila prisotna misel, da bi ustanovili posebno enoto, nadomestilo za SNG, ki je bilo takrat v Ljubljani, pod okupacijsko oblastjo.

»Takrat nas je bilo osemnajst, več igralcev kot pevcev. Med pevci smo bili sestra Bogdana, jaz, kasneje je prišla Vanda Zihnerlova, nato še mlada Anica Čepetova, ki je prišla naravnost s konzervatorija, pa poznejši tenor mariborske opere Kristančič ter operni zborist Stane Česnik, ki pa je zaradi velikega igralskega talenta že v partizanih predsedal v igralsko skupino...« Umetnikov so bili veseli zlasti v Kočevju v začetku oktobra. »Takrat smo nastopali v čast zasedanja zbora odposlancev slovenskega naroda!«

Pozneje je skupina sprejela medse še pisatelje, pesnike, komponiste, znanstvenike... Razdelili so se v tri skupine, ki so jih dodelili birgadam. Zaradi varnosti. Ljubljanska brigada, kjer je bila Nadina sestra Bogdana, je imela zelo težke boje na Ilovi gori, Krimu... Tu je padel njen mož Franci Šturm. Nada je imela z Loško brigado več sreče.

»Iz Loške sem odšla v Tomšičevo, kjer so bili že Kajuh, plesalka Brina, recitatorja Vera Beblerjeva in

še pozneje, na raznih kongresih (npr. juristov, AFŽ itn.) pa tudi po vojni. Kulturniške skupine v prvotni obliki pa so po brigadah še vedno obstajale. Moram reči, da je vodstvo partizanskega gibanja pokazalo neverjeten posluš, da je sredi vojne vihr v tolikšni meri podpiralo kulturno življenje. Nikjer na svetu odporniško kulturno življenje ni bilo tako razvito kot ravno pri nas.«

Na svobodnem odru

Novembra 1944 se je Nada Vidmarjeva umaknila v Bari, kjer je rodila sina. Sodelovala je še na nekaj mitingih kot recitatorka, po vrnitvi v Ljubljano pa nadaljevala svoje delo kot članica SNG do upokojitve. Medtem je veliko gostovala doma in v tujini, pozna jo vsa Jugoslavija, lahko bi rekli, da celo bolje kot Slovenija.

O novih časih Nada Vidmarjeva razmišlja takole:

»Vztrajam, da je umetnik lahko le nacionalni umetnik, da vsak drugače izpoveduje ljubezen, žalost, stisko, veselje. Če poješ s pevcem druge narodnosti, se je treba prilagoditi njegovi mentaliteti.«

Zadnjič je nastopila v Kostanjevici. Res zadnjič z Bachom, Mozartom, pesmimi starih mojstrov... Zadnja operna predstava?

»Ni bilo težko, pravi. Vedela sem, da je to moje slovo. Zgodilo pa se je pravzaprav že kakšno leto prej. Pela sem Traviato. Nenadoma sem dobila občutek, da Traviato ne bom pela nikoli več. Menda je to začutila tudi publika. Ploskala je kot še nikoli poprej. Zame se je končalo neko obdobje...«

Savo Vrtačnik, komponist Sveto Marolt, trije ali štirje mladi fantje. Pridružila sem se jim še sama in z njimi pela, bodisi triglasno bodisi s kvartetom kot solistka.

Poiklical so nas v Črnomelj. Pripravljali smo prvo dramsko predstavo in tudi prvo partizansko opero. Kuhar jo je skomponiral na Borov tekst. Spremljali so nas s klavirjem, pomagali smo si s harmoniko. Nastopali smo

Cas mineva. Nada Vidmarjeva si v tem nepredvidljivem procesu želi le, da bi ta naša mala domovina še naprej sveto kazovala, kaj vse zmore. Da bi mladi rod varoval domovino tako, kot so jo znali braniti ona in njeni tovariši, s pesmijo in puško. Da nikoli ne bo dopustil tujcu, da bi tlačil to grudo, te ljudi.

Matjaž Šebenik

Nestl Žgank, Titovo Velenje: »Kadrovska politika ni preprosta stvar. To je načrtnost, pretehtanost, dolgoletno delo z ljudmi, to ne pade z neba. To ni in ne more biti premeščanje figur. Zgodilo se je torej, da smo dobili ljudi, ki ne ustrezajo našemu času, načinu življenja, našim mislim, še najmanj pa našim dejanjem. Zato govorimo: zamenjati ljudi, postaviti prave ljudi na prava mesta.

Znebiti se vseh, ki v imenu delavca razpravljajo in se širokoustijo. Si prisvajajo funkcije, ki jim ne pritičejo. Prevetrili je treba seveda tudi zvezo komunistov, odstraniti oportuniste, omahljivce, birokrate, malomeščanske negodovalce, netrežne in samovoljne... Preveriti, kdo je iskal le osebe ne koristi, gradil na članstvu kariero. Premagati je treba kar preveliko neskladje med teorijo in prakso.

Lado Ambrožič-Novljan, Ljubljana: »Zgodovinske pisarje, ki pišejo zgodovino, so zanesenjaki, kar nekakšni zastojkarji. Ne le, da to delo – pisanje monografij in podobnega – ni enakovredno plačano, temveč je tudi pogosto manjvredno obravnavano. To se da dokazati. Tudi s številkami. Tovrstnega pisanja se ne

Kdo je delavec?

Sprašuje Nina Pavčnik iz 6. a razreda osnovne šole Solkan, odgovarjajo njeni sošolci:

– Delavec je človek, ki je zaposlen in opravlja svoje dolžnosti, pa naj bodo težke ali lahke.

– Delavec je nekdo, ki je sklenil delovno razmerje za plačilo. Dela vsak; kjerkoli in kadarkoli.

– Najbolj prištevam k delavcem tiste, ki so ponosni na svoje delo.

– Pravi delavec dela s srcem, zvesto in zavzeto. Delamo vsi, ki kaj počnemo. Tudi šolanje je delo.

– Zame je delavec le tisti, ki dela v tovarni z rokami. Sedenje v pisarni zame ni težko delo.

more lotiti nihče, ki nima vnaprej zagotovljenih življenjskih možnosti. Tako pa večino tega dela opravljajo nekdanji partizani, ki jih še vedno spremljata borčevski zanos in zavest o potrebnosti takšne izpovednosti. Seveda jih boli pogosto negativen odnos, ki ga kažejo nekateri, tudi založbe, največkrat pa posamezniki. Nasploh gre v tej družbi vse bolj za eno temeljnih vprašanj časa: za človeški odnos do posameznika, torej tudi do pisca. Teoretično je očitno s te strani vse v najlep-

šem redu, v praksi, pa se stvari kažejo drugačne. Povedati je treba, da je to neskladje vse večje.

Jože Cilenšek, Mozirje: »Imamo dobro zgodovinsko zbirko, pravi pravcati zgodovinski arhiv. Drži. Vendar je to stvar zanesenjakov, ljudi, ki so dobesedno zaljubljeni v svoje delo, za katerega potrošimo le malo denarja. Tudi sicer se mi zdi, da vse prebogostno preveč vpijemo zaradi sredstev, ljudje niti koraka ne bi naredili več zastoj. Vendar: tega se niso naučili pri sebi! Zgledi vlečejo.

Dva, trije ljudje običajno vlečejo voz. Pri nas so to Videčnik, Miklavc pa še kdo. Niso okuženi z materializmom. Ne poudarjajo vsakega svojega

koraka, ki so ga storili v korist te družbe. Žal je tudi to poudarjanje postalo sestavni del tega življenja. Zasluge, so ali

pa niso, skušamo izbrskati na vseh krajih. Je še kje kakšno okolje, kjer bi podeljevali toliko priznanj različnih vrst »kot pri nas...?«

Stanko Blažič, Laze: »Nismo nezadovoljneži in nergači. Nikakor pa nismo in ne moremo biti zadovoljni z borčevskimi pokojninami, ki se ne povečujejo tako, da bi bilo pošteno za vse. Že leta in leta se razburjamo – pa kar na vseh področjih – da je nemogoče poviševati pokojnine ali osebni doho-

dek po odstotkih: enak odstotek za vse. Režeži so tako še večji režeži in bogati postajajo še bogatejši. Izmišljujemo si dodatke, premije, vsakršne rešitve, le resničnega nagrajevanja po delu se ne lotimo, resničnega nagrajevanja minulega dela. Navsezadnje se človek vprašuje, čemu ne? Komu je to napoti? Imeli smo javno razpravo, precej črnila je bilo preliho, žal pa se precejkrat zgodi, da nastane nekakšna naglušnost...«

Delo je osnova življenja. Kmet je vedno delal in bo, ker drugače ne more biti. Vesela sem, da sem kmetica, da pridelujem hrano, ki jo v svetu manjka.

MARTA PODGRAJŠEK, KMETICA
Ljudje delajo zato, da zadovoljujejo svoje potrebe. Nekoč je bilo glavno delo doma na kmetijah, z razvojem industrije pa so se ljudje zaposlovali kot delavci. Vsako delo je častno, če ga pošteno opravljaš. Za delo pa se moraš usposobiti. Tudi pri delu velja: Več znaš, več veljaš!

MIRKO BEVC, KMETIJSKI TEHNIK
Delamo, da kaj zraste, da krave niso umazane, da imamo kaj jesti.

BOŠTJAN CVELFER, 1. r.
Delamo za svoje življenje in za svojo družino ter za domovino, za ljudi.

MIRKO ŽNIDARŠIČ, USLUŽBENEC
Moja mamica dela v hotelu v Zrečah, atek pa v orodjarni. Po težkem delu se rada igrata z menoj. Spoštujem ju, ker rada delata.

DAVORINA ŽNIDARŠIČ, 2. r.
Že pogovor pravi: Brez dela ni jela. Mislim, da je to res. Če ne bi starša delala, kje bi dobili denar? Ne bi si mogli kupiti hrane, obutve, obleke, ne bi imeli strehe nad glavo. Če ne bi kmet oral in sejal, kje bi zrastle hrane? Čeprav bi imel denar, hrano ne bi mogel kupiti, ker je ne bi bilo. Zato je kmečko delo spoštovano. Če bi delavci ne izdelali strojev, bi kmet težko delal. Zato velja, da delajmo vsi: učenci, kmetje, delavci, inženirji...

SERGEJA CVELFER, 3. r.
Delo koristi nam in drugim. Delamo zase in za druge.

ALES LAPORŠEK, 2. r.
Delo je osnova za preživljanje vsakega človeka. Ločimo fizično in umsko delo. Vsako je po svoje težko in potrebno.

ALBINA ROBAR, STROJNA TEHNIKA
Vemo, da je zdaj veliko mladih brez dela, zato je potrebno, da vestno opravljaš svoje delo. Mlajši boste imeli težave z delom. Brez dela se ne da živeti.

ROLANDO SODIN, STROJNI TEHNIK
Anketo so izvedle Doroteja, Ksenija in Mateja iz Stranice, osnovna šola V. Vlahovič.

Kaj je delo in

O delu teče beseda v naši anketi, o tem, kdo je različnih poklicev, kmetje, svoja mnenja povedo različnih krajev Slovenije. Prvi maj je pač priložnost očitke, da preveč govorimo in premalo delamo. Je delo obstoj? Ali človekova sreča? Izpolnitev življenja. V izoblikovano misel. Že od nekdaj so med ljudmi krave kot sedaj, pravijo nekateri. Delo je bilo drugače praznovali, z rdečimi nageljni v gumbnicah. Morda v tovarnah. Ostaja pa zavest delavskega praznika: razreda. Zato je prav, da premišljamo o delu, o odgo-

Na sestanku novinarsko-literarnega krožka smo se dogovorili, da se bomo s svojimi vrstniki ali z odraslimi pogovarjali o delu. Odločila sem se, da obiščem mentorico krožka tovarišico Marjono Volf in jo prosim za intervju. Takole sva se pogovarjali:

»Kaj vam pomeni delo?«

»Delo mi pomeni zelo veliko. Rada delam v službi kot tudi doma.«

Kaj delate v prostem času?

»V prostem času rada berem knjige in časopise, urejam stanovanje, gojim cvetice. Skratka, nikoli nisem brez dela.«

»Kaj ste delali, da bi obogatili JPI?«

»Kot učiteljica slovenskega jezika sem mentorica Levstikove bralne značke v naši šoli. Skrbim, da učenci čimprej preberejo knjige, ki so v načrtu. Sproti preverjam, kaj so prebrali in se z njimi pogovorim o vsebini. Ker sem tudi knjižničarka, delam to v knjižnici, in sicer z učenci od petega do osmega razreda. V okviru BZ organiziram tudi nakup knjig, ki jih s popustom

daje klub BZ »Zlata knjiga«. Mnogi učenci so se z veseljem priključili tej slovenski akciji tako lani kot letos. Lani smo za nagrado dobili precej knjig od kluba za našo knjižnico.

V okviru JPI delam tudi kot mentorica vašega krožka. Vsako leto se priglasimo na natečaj Pionirskega lista pod naslovom »MLADI«. Tudi letos smo se in uspešno izvršujemo vse naloge Lanskega leta samo za uspešno raziskovalno nalogo »Znani in neznan vodni viri« dobili lep knjižno nagrado.

Člani novinarsko-literarnega krožka spremljate delo ostalih krožkov, organizacij in društev na šoli v kraju in o vsem tem poročate v razne časopise. Take objavljamo svoje članke v Pionirskem listu, Kurirčku, Cicibanu, Malem Nedeljskem dnevniku in tudi v TV-15. Razen tega pomagam pri izvajanju ostalih nalog JPI v šoli, posebno še pri Veseli šoli, pri proizvodnem in drugem delu.

ANDREJKA BIZJAK, 5. razred OŠ Vas – Fara

Anica Pečnik, 65-letna prodajalka pri Mercatorju:

»Pred leti smo drugače praznovali. S kolesi ali peš smo šli na izlete, se veselili ob pesmi in kresovih, bilo je lepo. S to varšico Šentjurčevu smo šli celo na Krim. Da danes ni tako, so najbrž krive cene, ne primerni osebni dohodki in vi sok življenjski standard. Naj bolj pa me moti to, da preveč godrnjamo, pozabljamo pa, da nam ni bilo nikoli lepše kot zdaj. Da bi bil le mir!«

Delo nekoč in danes

Med delom nekoč in danes je velika razlika. Nekoč so morali delavci trdo garati, če so si hoteli zaslužiti vsakdanji kruh. Vsa dela so opravljali ročno. Čeprav so trdo garali, so malo zaslužili. Bili so izkoriščani.

Danes pa delavcem olajšajo delo stroji. Na dan delajo osem ur, imajo dopust in so zavarovani. Za svoje delo dobivajo primerno plačilo. Za nas otroke je največje delo učenje, plačilo pa ocene, ki jih dobimo.

MIRAN BOLČINA, 5. razred COŠ Narodni heroj Ivan Bizjak-Otlica

Dan s starešino JLA Pedagog, mehanik...

»Kakšen je naš komandir? Dober je, dober. Poskuša nas razumeti in skupaj rešujemo vse probleme, ki se pojavijo v vođu. Njegovo strokovno znanje je zelo bogato, veliko smo se od njega naučili v teh mesecih, kolikor smo skupaj,« so mi zagotavljali vojaki iz enote, ki ji poveljuje poročnik Zvonko Štuhec. Samo po sebi se vsiljuje vprašanje, kako živi in dela starešina JLA. Zvonka Štuha sem obiskal na delovnem mestu, v eni izmed vojašnic v naši republiki.

Njegov delovni dan se začne že zgodaj zjutraj. Preden odide v enoto, odpelje v vrtec desetmesečno hčerko Nino. Kadar dela žena, ki je medicinska sestra, ponoči, pripravi Nini tudi zajtrk in jo obleče. Vsi trije se stiskajo v garsonjeri, ki jo drago plačujejo. Toda skupaj so vendarle in to je najpomembnejše.

Po prihodu v enoto si Zvonko obleče delovno uniformo in se pripravi na delo z vojniki. Ob sedmih zjutraj mora biti na dvorišču vojašnice, kjer so postrojene vse enote, da dvignejo zastavo. Potem ko preberejo dnevna povelja, se pogovorijo o morebitnih problemih, ki so nastali med popoldanskim

poukom, pripravo na spanje ali pripravo na dopoldansko delo. Nato je obvezna jutranja telovadba, ki se je udeležujejo vsi starešine. Na čelu enot delajo vse vaje, tečejo in preskačejo ovire. Med postrojnimi vajami, ki so na vrsti vsako jutro, utrjujejo znanje in izvežbanost. Zvonko Štuhec samo nadzira delo, vodijo pa ga desetarji. »Dobro usposobljeni desetarji pomeni polovico uspeha,« meni Zvonko. »Oni živijo skupaj z vojniki in natančno vedo, kakšen je kdo. Desetarji v moji enoti so dobri. Zavedam pa se tudi, da so v najbolj zapletenem položaju. Po eni strani jaz zahtevam od njih, po drugi pa živijo z vojniki. Zelo

spoštujem njihovo delo in tudi odločitve. O odhodih na dopust in v mesto odločajo oni, jaz samo izdam dovolilnice. Doslej še ni bilo nobene pritožbe. Mogoče imam nekoliko prednosti pred starešinami iz drugih enot JLA, ker pri meni ostanajo za desetarje najboljši vojniki iz prejšnje generacije.«

Nekaj minut čez osmo uro se začne pouk. Tisti dan, ko sem bil z Zvonkom Štuhecem, so imeli prvo uro politično usposabljanje in vzgojo. Obravnavali so pluralizem samoupravnih interesov. Po Zvonkovem uvodu se je razvnela živahna razprava. Vojaki so z najrazličnejšimi primeri ilustrirali komandirjeve uvodne besede. Pripovedovali so, kaj bi želeli delati po odsluženju vojaškega roka, na kateri šoli se bodo izobraževali naprej, kje bi radi živeli in tako naprej... Ura je bila prekratka, da bi povedali vse, kar so želeli.

Med odmorom sva z Zvonkom Štuhecem stopila na dvorišče. Skoraj zaupno je povedal, da je dobil stanovanje in je zato zelo vesel, hkrati pa ga jezi, ker ne more kupiti štedilnika in hladilnika. Misli, da bo po odmrznitvi cen dosti bele tehnike, ki pa bo prav gotovo zelo draga.

V odmorih med dvema urama se Zvonko Štuhec tudi pošali s svojimi fanti. Med njim in vojniki je samo nekaj let razlike, zato se dobro razumejo

Naslednjo uro so vojniki obravnavali signaliziranje z zastavicami, baterijsko svetilko in z rokami. Vsaka beseda, ki jo je izrekel Zvonko Štuhec, je ostala zapisana v beležkah. Tudi tabele so vojniki prerisali, popoldne so z desetarji vse skupaj ponovili.

Tako kot v vseh delovnih organizacijah imajo tudi v JLA pol ure za malico. Vojaki dobijo obrok hrane, starešine pa

gredo v kantino. Ko sva z Zvonkom Štuhecem sedela v njegovi pisarni, sem ga pobal, od kod je doma. »Sem kmečki fant iz Križevcev pri Ljutomeru. Stari imajo kmetijo, ki meri deset hektarov. Prej sem pogosto hodil domov, zdaj pa je bencin tako drag, da grem bolj poredko. Pred dnevi pa sem prodal fička, ker potrebujem denar za selitev v novo stanovanje. Tako bomo šli v

Križevce še redkeje,« je rekel otožno. Prav gotovo pogrša domacijo, kokodakanje kokoši, lajanje psov in vonj po pravkar pokošeni travi. Gibanja v naravi mu ne manjka, saj vsako leto preživi približno dva meseca pod vojaškim šotorom.

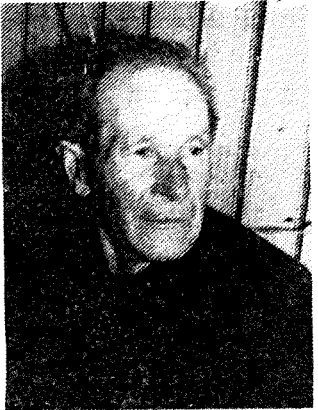
Cas malice se počasi izteka. V pisarno je prišel eden izmed desetarjev. Strumno je pozdravil in vprašal, kje naj postavijo radijske postaje in antene. Naslednje štiri ure so imeli na urniku ponavljanje upravljanja s temi napravami. Zvonko mu je naročil, naj jih postavijo kar pred vojašnico. Ko sva prišla na dvorišče, so vojniki že postavljali antene. Druga skupina je pripravljala agregate za proizvodnjo električnega toka. S tem napajajo vse radijske postaje in druge naprave, ki jih potrebujejo pri svojem delu. Eden izmed agregatov ni in hotel začeti delati. Vojaki so očistili svečico, toda agregat je še naprej samo pokakšleval. Zvonko Štuhec je vzel ključ odvil dva vijaka in očisti majhno skodelico. Čez neka trenutkov je agregat veselo za ropotal in električnega toka je bilo dovolj. Zvonko Štuhec je hodil od vozila do vozila in očene radijske postaje do druge. Desetarji in vojniki so mu poro-

kako delamo mi?

Ivan Molik-Gojmir, Celje: »Čeprav so se že letos sredstva za borbe v celjski občini povečala za 26 odstotkov – za priznane – s tem seveda še ni rečeno, da je problem v celoti rešen. Ne pretiravamo, sitnarijmo pa tudi ne, lahko bi rekli, da smo nekako zadovoljni in skušano enakomerno porazdeliti, kar nam je pač ponujeno in dodeljeno.

pri zdraviliškem zdravljenju in rekreaciji, da ne bo nikakršnih izjem in da bo prvo in zadnje pravilo: za vse enako. Posebno pozornost bomo namenili kritičnim primerom.«

Franc Perpar, 70-letni kmet:
»Spominjam se desetletja nazaj, ko sem bil pri Ruskem carju natak. Ne bom pozabil Vidmarja, tovarnarja iz Savelj. Na 1. maj so delavci dopoldne delali v tovarni, potem jih je Vidmar povabil v gostilno, kjer sem delal, na pijačo in jedo. Čeprav je bil velik gospod, je vendar imel posluš za

delavca, predvsem za delavski praznik. Danes me marsikaj moti. Vzeli so mi najboljšo zemljo. Tudi žena kmetuje že

40 let, in še danes nima kmečke pokojnine. Sva mar midva kriva, če so nam zaradi gradnje vzeli zemljo!« Franc pa je tudi nekdanji borec, član ZZB NOV in kmet v pravem pomenu besede.

Jure in Kristina Dermastija, obrtnika:
Izdelujeta preproste izdelke iz kovine in gume. Casa za kle-

pet ni bilo, kajti dela sta imela čez glavo. Toda za prvomajske praznike si bosta privoščila prosto kot že vrsto let. Mahnila

jo bosta od Polhovega Gradca prek Grmade na Katarino, seveda peš, morda še na Rožnik. Da, 1. maj ni več tako prazničen, po njunem mnenju so najbrž krive cene, visok življenjski standard. Pa o družabnosti in tovariških vezeh bi se dalo govoriti. Dan ali dva si bosta vzela prosto, potem spet delo in zadovoljna sta, ker ga imata dovolj.

Cveta Žerjal, 56-letna Staninvestova upokojenka:
»To, kako smo praznovali nekoč, so povedali že pred menoj. Zaradi načina življenja, visokega življenjskega standarda (žal ne za vse), zapiranja vseh in vse manj družabnosti pa pozabljamo na hude čase med vojno in po njej. Moti me mlada generacija. Niso preveč zagnani za delo. Ne vsi, toda veliko jih samo čaka, kaj jim bo omogočila družba, vendar so sami do nje preveč ravnodušni.«

Anuška Brazda, 35-letna vzgojiteljica v VVO Andersen:
»Sem iz tiste generacije, ki je na praznik dela gledala drugače, mislim na leta, ki so za nami. Včasih je bila Ljubljana bolj praznična kot danes. Izlet, družabnost, koncerti. Tega je danes vse manj. Praznovanje letošnjega 1. maja smo preveč raztegnili. Pred dnevi smo med starši delali anketo dežurstva na 30. april. Do danes še nobeden ni želel varstva za otroka na ta dan, torej jih bo večina doma.«

Anketa med sprehalci v Tolminu; izvedli sta jo Sonja Šavli in Irena Leban iz 7. razreda tamkajšnje OŠ France Bevk.

Delamo, kolikor moremo. (dijakinja)
Nekoč so delali bolj kakor danes. (upokojenka)
Delavec je za svoje delo odgovoren. (zaposlen)

Nekateri delajo preveč, drugi pa premalo. (zaposlena)
Danes delamo tako, da gre osem ur mimo in se doma še kaj naredi. (zaposlen)
Delavci delajo premalo, površno in se premalo zavedajo, da je stabilizacija. (upokojenka)
Tisti, ki delajo malo, imajo večjo plačo kot tisti, ki delajo več. (zaposlen)
V današnjem času se ne zavedamo niti, kaj je delo. Ne

Franc Zorko, varnostnik v Litostroju:
»Za praznike bom delal in ni mi žal. Pred leti sem se prvega maja veselil, ker sem lahko šel v domači kraj. Očitna razlika je, kako gledamo danes na delavski praznik. Preveč je pusto in vsak beži na svoj konec. Kaj me moti? Predvsem to: lani sem si želel kupiti zamrzovalno skrinjo, domači izdelek. Kako naj jo kupim, če nimam denarja, saj dobivam osebni dohodek v dinarjih, ne v markah. Še danes sem brez skrinje, in to ni prav!«

delamo za kapitaliste, ampak zase in tega se moremo zavedati. (upokojenka)
Delo mora biti. Kar pa je čezmerno, je materializem. (zaposlen)
Preveč govorimo, pa premalo naredimo. (zaposlen)
Premalo delamo in premalo resno gledamo na delo. Nekateri se zgledujejo po tistih, ki tako rekoč nič ne delajo, in zato pravijo: Zakaj bi se trudili, saj se tudi oni ne!

Draga Moneta, voznica avtobusa pri MPP Integral:
»Že osemnajsto leto vozim avtobus. Lahko rečem, da sem v svojem življenju dokaj srečna. Delati z ljudmi in prijati za moško delo mi ne povzroča težav. Doma sem iz Blagovice pri Lukovici. Kako smo praznovali praznik dela takrat – desetletja nazaj in danes, se ne da primerjati. Toda raje govorim o svojem poklicu. Mislim, da

Miloš Šulin, tajnik krajevnega združenja Zgornja Šiška:
»Prišel sem iz Idrije, mesta, ki je bilo pred leti rudarski kraj. Ne da se primerjati, kako smo praznovali praznik dela takrat in danes. Kresovi, parade, prireditve. Nekaj veličastnega in za nas, otroke, nekaj nedojemljivega. Toda veselimo se, da to ni navaden praznik. Rožnik in ob žici, to je tudi vse, kar zadnja leta doživljamo v Ljubljani. Podaljševanje praznikov v nedogled ostro obsojam, še bolj pa tiste, ki to počenajo. Dva prosta dneva sta več kot dovolj!«

Jože Bavšek, poklicni gasilec pri Integralu:
»Moji vrstniki se bodo gotovo strinjali s trditvijo, da praznik dela ni več tisto, kar je bil denimo pred desetletji. Med vojno so nas preganjali sovražniki. Prvi maj je resnično delavski praznik, in tega se danes premalo zavedamo. Zdi se mi, da se 1. maj spreminja v vse drugo, le v praznik dela ne. Poleg cen in nekaterih zgrešenih gospodarskih prijemov me moti tudi to, da danes že tako skoraj nihče ne prostovoljno delati, kaj šele na praznik dela!«

sem rojena za voznico in avtobus je moj drugi dom. Prosto-voljno sem se odločila, da bom za praznike delala, ker je zame tako praznik najlepši!«

Iz Osnovne šole Baza 20 Dolenjske Toplice

Najrajši pomivam posodo in pospravljam sobe. Ko odrastem bom zdravnik. Če ljudje ne bi delali, ne bi dobili denarja.

Delo – to pomeni, da se ukvarjaš s svojim poklicem, ki ga imaš rad. Delaš tudi doma, ker se noče samo pospravljati. Moja mama je sicer doma, a ima vedno dovolj dela. Tudi jaz bi bila rada gospodinja.

Včasih se mi nič ne ljubi. Pa se hitro naveličam brezdelja in že se s čim ukvarjam. Zelo rada pospravljam. Nekatera dela so težka. To se vidi na delavčevih rokah; težko so, utrujene in hrapave. Takšni delavci se mi smilijo. Človeške roke bi morali zamenjati stroji.

Vsak dan slišimo, da pri nas premalo delamo. Ko pogledam okoli sebe, pa vidim, da vsi pridno delamo: mi se učimo, tovarišica se trudi z nami, tovariš hišnik vedno nekaj popravlja, kosi, skrbi, da smo pozimi na toplem itd. Jaz mislim, da večina dobro dela. Tudi ko bom velika, bom pridna delavka.

ali o delu. Vse je potekalo tako, kot da bi res morali vzpostavljati zvezo na terenu.

Zvonko Štuhec je videl, da so vojaki zavzeto delali, zato jim je dovolil krajši odmor. Na dan so priromale cigarete in izvnel se je prijateljski pogo-

vor. Eden izmed vojakov je Zvonka vprašal, kje se je šolal. Po osnovni šoli je nadaljeval šolanje v gimnaziji v Mostah v Ljubljani. Stanoval pa je v vojaškem internatu. Dva letnika je končal tako, tretjega in četrtega pa že v vojaški gimnaziji

Franc Rozman-Stane, ki so jo takrat zgradili. Nato je odšel v Beograd in se vpisal na akademijo kopenske vojske, kjer se je specializiral za vezista.

Cigarete so dogorele in vojaki so se vrnili na svoja mesta. Znova so vzpostavljali zveze, pisali dnevnike in popravljali manjše napake na napravah. Za večje imajo delavnico, ki lahko odstrani vsako napako, spremlja jih tudi na teren. Zvonko Štuhec je bil že na številnih terenih, toda dva sta mu posebej ostala v spominu. Prvega je doživel še kot gojenec akademije. Bili so na taborjenju na planini Manjača. Bil je lep dan; gojenci in njihovi starešine so uresničevali program urjenja. Nenadoma je po pobojih Manjače zapihal mrzel veter. V dobrih petnajstih minutah je nebo postalo črno in začelo je padati. Obzorje so parali bliski. V trenutku so bili mokri do kože. Tega doživlja se ne da opisati z besedami. Drug zanimiv dogodek, povezan s terenom, pa se je zgodil v okolici Ribnice. Vojaki so imeli s seboj tudi razstrelivo, ki so ga spravili nekaj sto metrov od tabora. Vsako noč je bil ob njem stražar. Neko noč je stražar pritekel v tabor in komaj je izdaval, da je bil v njegovi bliž-

ni medved. Zvonko Štuhec je vzel s seboj skupino vojakov in z baterijskimi svetilkami so preiskovali teren. Po skoraj enournem iskanju niso našli

Utrjevanje znanja vsakič izkoristijo tudi za podroben pregled opreme in tehnike, saj nikoli ne vedo, kdaj jo bodo potrebovali. Vse manjše napake odpravijo sami, tako kot je Zvonko Štuhec popravil agregat

nobene sledi. Predvidevali pa so, da se iz bližnjih vasi psi prikradli na odlagališče smeti, ki je bilo blizu razstreliva. Med »pojedino« so spuščali čudne

glasove, ki jih je vojak proglasil za medvedove.

Ura se je bližala drugi popoldne. Vojaki so pospravili naprave in se počasi odpravljali

priprave narediti doma. Kljub temu, da je še mlad, si je »nabral« precej funkcij. Večina jih je povezanih z mladinsko organizacijo. Tako je predsednik mladine v vojašnici, je član koordinacijskega odbora mladine v ljubljanskem armadnem območju. Poleg tega je član zvezne konference ZSM Jugoslavije in član koordinacijskega odbora ZSM v JLA. Sestanki mu odvzamejo veliko časa, vendar, kot pravi sam, mora vsakdo nekaj žrtvovati za našo družbo. Mnogokrat je njegova hčerka Nina pri sosedih, ker je on na sestanku, žena pa v službi.

Kljub vsemu je Zvonko ponosen, da nosi uniformo naše armade in je ne bi zamenjal za nobeno drugo delovno obleko. Zda je dobil stanovanje in tako rešil svoj največji problem, bo njegovo delo še bolj usmerjeno k usposabljanju mladih branilcev naše domovine.

Deseto in enajsto stran so skupaj z učenci osnovnih šol pripravili Ziva Drole, Jože Čurin, Milenko Strašek in Bojan Kuntarič

»Če hočeš od nekoga zahtevati, da je strokovnjak, mu moraš najprej dokazati, da tudi sam dobro obvladaš določeno področje dela,« pravi poročnik Zvonko

Jože Pratengrazer

Kmet odgovarja za napake – samemu sebi!

Kumrovska ravnica, travniki s kislo, slabo travo, se pod starodavnim Kunšperkom na slovenski strani strmo zaleti v obronke bližnjih gričev. Od tam, kjer se konča asfaltirano cestišče, pri kmetu Pratengrazerju v Kunšperku, se lepo vidi še drug simbol zgodovine, prastarega boja slovenskega in hrvaškega človeka za osvoboditev, socialno in vsakršno, Cesargrad. Razvaline obeh gradov propadajo, usodi se ne izogneta.

Kunšperške kmetije, do včeraj kočure, na pol razpadajoče, revne bajtirije, kažejo popolnoma drugačno podobo. Večina hiš je novih, gospodarska poslopja kažejo naravnost v intenzivno tržno proizvodnjo.

Kaj grize, muči kunšperškega kmeta, je ali ni zadovoljen? Številna vprašanja našega časa se še kako dotikajo tudi njega. Obmejno območje po svoje kroji cene. Že leta nerešljiv problem.

Jože Pratengrazer, kmet in družbenopolitični delavec, se že desetletja z ihto spopada z vsem, kar je skupnega s kmetom in njegovim položajem v družbi. Leta nazaj je posvetil vprašanju pokojninskega in invalidskega zavarovanja slovenskega kmeta. V šmarni občini je Pratengrazer zanesljivo eden tistih zanesenjakov, ki se mu ne zdi škoda ne časa ne zdravja, ne denarja za dosego ciljev, za katere misli, da jih bomo slej ko prej morali uresničiti, če naj izpolnimo zapisane deklaracije, načela in tudi zakone.

Zavarovanje kmeta, pravi Pratengrazer, je seveda korak naprej. Velik korak. Prišli smo torej tako daleč, da pravica do pokojnine ne temelji več na lastnini, temveč na delu. Žal smo to začeli uresničevati pozno. Vemo, premissija, da imamo zelo neugodno starostno sestavo na podeželju. Na pokojnino jih čaka cela armada. Poleg tega pa je novi zakon prišel v za nas zelo neugodnem času, v obdobju vse intenzivnejše gospodarske ustalitve.

»Polproletarci, pravite? Da, to je posledičnost. Razdrobljenost zemlje, drobnolastniška posest, proizvodnje ni mogoče organizirati, zaslužek je treba dopolnjevati. Nekateri premišljajo, da

bi takšne delavce odpustili, češ saj imajo zemljo. Ne, to ni rešitev, pribije živahni so-govornik. Takšne krpe človeka ne morejo živeti, čestokrat jih tudi združiti ne moreš. In, zanimivo, velikokrat sem slišal, da so ti polproletarci tudi zelo pridni delavci...

Jože Pratengrazer

Reševanje brezposelnosti na račun polproletarcev? Zdi se mi, da tale burja okoli brezposelnosti ni tako huda. Po mojem je še precej lagodnosti, neiznajdljivosti, nekateri pa so – preprosto povedano – preveliki gospodje (še vedno?!), da bi zgrabili za vsako delo. Rudarjev, denimo, ni in še marsikaterega profila. Morali bi natančno določiti, kako daleč lahko gremo, kdo pravzaprav je brezposeln in kdo ne.

Pratengrazer je med drugim tudi član odbora za pokojninsko in invalidsko zavarovanje kmetov pri SPIZ, a bolj kot to je – kmet.

»Takole bi dejal: kmetijstvo je tovarna na prostem, tovarna, ki je poleg vsega izpostavljena še ujmam.

Odnos družbe do te tovarne, dela teh delavcev, v preteklosti (danes?!) večkrat ni bil takšen, da bi mogli o njem govoriti drugače, kot o mačehovskem. Posledice so znane, se hujuje Pratengrazer, a vendarle v nekakšnem posebnem, pomirljivem tonu, z zbrano mirnostjo. Beg v mesta. Ponavljajo se stare napake: pomanjkanje rezervnih delov, goriva, deviz, spet se pripravljamo, ob koncu sezone se obtožujemo, pa vendar imamo ljudi, ki imajo priimke, imena, natančno številko stalnega bivališča, če hočete... Vendar: ne bomo napadali povprek in za vsako ceno. Takole je to. Včasih so tudi funkcionarji v slabi koži, v zagati. Zakaj? Ker je v ozadju vsega ne le njihova neodgovornost, neznanje, malomarnost, karsibodi pač, temveč tisto hujše zlo, nepravilen, plitev, odnos družbe do kmeta. To je pridobitništvo. Nič dlje nismo prišli ponekod. Odgovornost za pridelavo hrane naj nosi tisti, ki je telčka zredil, pa tudi tisti, ki je pojedel zrezek.

Položaj rešujemo s premijami. Čemu premije, se spet hujuje Pratengrazer. To je krpanje položaja, ki je nezadosten. Izhod v sili. Podobno je pri pokojninah. Zakaj ne povišati pokojnine, čemu ne plače? Dodatki so nepotrebno breme, nepravi način reševanja.

Vse to premlevamo s Pratengrazerjem. Seveda se dotaknemo »magične« besede ODGOVORNOST (Čemu magične, se zasmejemo? Nekdo pravi: ne beseda, dejstvo. Odgovornost: kar naprej govorimo, kako mora biti, nje pa noče in noče biti, plava okoli nas, neulovljiva...)

»Če sem se zmotil in namesto s fungicidom poskropil s herbicidom, bom plačal sam. Jaz in nihče drug. Kvetjemu še moja družina. Vendar bom to moral poravnati. Računi bodo slej ko prej čisti. Napake, ki jih, denimo, dela peščica, poravnavamo kar vsi povprek. Branimo se jih,

valimo s hrbta na brbet, plačati pa je treba. Kako spraviti z dnevnega reda to vprašanje? Kmetu je stvar jasna: z dobrim delom, z zavestnim pristopom k delu, z ljubeznijo, če hočete, jaz pa bi še dodal, s temeljitejšim družbenim nadzorom in, na nazadnje, tudi s kaznijo.

Odnos do dela? Hodil je Pratengrazer po domovini z odprtimi očmi, pravi. Trudil se je, da bi kar najmanj prezrl. Človek se vse življenje uči. Sukal se je v različnih krogih, med različno mislečimi, različne jezike govorčimi, marsikaj je bilo različno. Le nekaj, pravi, je bilo skupno: da je največ veljal tisti, ki se je lahko pohvalil z dobro plačo na račun svoje-ega nedela. Slej ko prej je veljal za junake, domiselneža, duhoviteža, podjetneža celo...

»Po vojni smo govorili: Delu čast in oblast. Pozneje smo se obrnili od dela k človeku. Ta človek pa, kot da tega ni razumel in je pozornost izrabil zase. Seveda ne vsi, razumljivo. Spridil se je ta človek in odšel svojo pot, ki nima nobene zveze s samoupravno moralo, socialni-

stično moralo. Ne pozabite, tako nemoralnega odnosa do dela, kot je pri nas, ne srečate kjerkoli. To smo naredili! Nekdo mi je pripovedoval, da je za poštenega Japonca sramota, če mora priznati, da je brez dela, ali da so ga vrgli z dela...?! Plačevali smo delovna mesta, na delo pa pozabili.

To so napake. O tem so govorili v zvezi komunistov. Tudi o vrednotenju dela. Še vedno govorijo. Precej smo storili, kmečko delo pa je še vedno premalo spoštovano, odnos do njega nekorekten. Kmet je po naravi občutljiv. Vprašujejo, zvonijo na veliki zvon, čemu kmetje ne stopajo v zvezo komunistov? Odgovor je preprost: kmet hoče zanesljivost. Veliko da na izvršeno obljubo, malo ne papirnata mnenja in juriš v stilu »morali bomo,« »treba je,« »ne sme se več zgoditi...« Zveza komunistov ga ne prepriča. Seveda ni to edini razlog. Tudi polpretekla zgodovina je vmes. Kmet je zaradi tesne povezanosti z zemljo neke vrste konservativec, zveze komunistov pa je po svojem bistvu revolucionarna organizacija, ali vsaj morala bi biti. Vsaka revolucija pa je novost, oster odmik od starega. Kmetje bi bržkone sprejemali tudi to, če bi imeli trdna zagotovila, da se bodo sklepi izvrševali, načela potrjevala v praksi, referati dobili svoja potrdila

na poljih in skednjih.« Pove, da že leta (neuspešno) rešujejo vprašanje različnih cen tostran in onstran Sotle. Položaj ruši dobre sosedske in seveda tudi medčloveške odnose. Poraja se seveda vprašanje, ali naj se človek zaradi zvestobe kooperantski organizaciji, ki mu je bila vsa leta dobra, odpove lepim denarcem, ki bi jih dobil več, če bi prodal živino na Hrvaško. Nezakonito seveda.

»Prodaš pod ceno, zvest si, pošten. Ti potrebuješ zadrugo, ona tebe. In izgubljaš. In se čudiš zmešnjavi, anarhiji. Včasih tudi zakolneš. Pa se niti ne presenešiš, ko odhajajo. Mladi. Res je, da se izboljšuje. Tisti, ki so še doma, bodo ostali, iz mest pa se kljub hudim časom ne bodo vračali. Se ti, ki ostajajo, nimajo nevest in ne ženinov. Tudi v naši vasi. Kljub porodniškemu dopustu, zavarovanju, zdravstvenemu varstvu... Morda bo drugače čez leto, ko bo to še bolj urejeno, še bolj ob kmetu in za kmeta. Ko bodo za hrano prispevali vsi, tako pridelovalec kot prodajalec in potrošnik in ko se turistični delavci ne bodo branili združevati devize za kmeta... Do takrat pa je vprašljivo, ali bodo združeni kmetje zmožni plačevati celotne prispevke za svojo socialno varnost...!?

Milenko Strašek

Revolucionar in predvojni komunist ne pozna počitka

V Gregorčičevi ulici v Mariboru smo Ivana Gorjupa našli sredi dela. Čeprav se je že leta 1965 upokojil kot sekretar okrajnega odbora ZB v Mariboru, se njegova dejavnost ni zmanjšala. Zaposlen je od jutra do večera. Ivan Gorjup je član Skoja od leta 1935 in član partije od leta 1937, nosilec partizanske spomenice 1941, sedmih državnih odlikovanj, zlatega znaka OF Slovenije, zlatega znaka sindikatov Slovenije in številnih drugih priznanj.

Julija 1941 je bil v prvi partizanski skupini, ki jo je vodil narodni heroj Alojz Hohnkraut. Leta 1942 je bil član okrajnega komiteja Skoj za okrožje Ljubljana, pozneje član pokrajinskega komiteja Skoj, sekretar komiteja Skoj in član partijskega komiteja štaba baze Jugoslovanske ljudske armade v Barju itd. Po vojni je bil šef oddelka v oddelku za zakonodajo in gradnjo ljudske oblasti v predsedstvu vlade SRS, načelnik kadrovskega oddelka KPS vladnih ustanov, organizacijski sekretar mestnega komiteja ZKS Maribor, predsednik okrajnega sindikalnega sveta Maribor, član predsedstva Zveze svobod in prosvetnih društev Slovenije, organizator prve okrajne delavske univerze v Mariboru, bil je v komisiji za preučevanje medvojne zgodovine Skoja pri republiški konferenci ZSMS, v komisiji za zgodovinske pri zasav-

skem revirskem komiteju, v terapevtskem društvu Slovenije, v raznih občinskih, republiških in zveznih organizacijah ZB, sindikatov in drugih organizacij.

Sodelovali ste v pripravah na 1. kongres slovenske mladine...

V pripravah na 1. kongres slovenske mladine, ki je bil od 10. do 12. oktobra 1943, sem sodeloval od začetka. Februarja 1943 sem bil kot član pokrajinskega komiteja Skoja za Slovenijo zadolžen skupaj z drugimi člani, da pričakamo Ivo Lola Ribarja na javki v Suhorju v osvobodjeni Beli krajini. Zaradi sovražnikove hajke pri Zumberaku se Lola ni mogel prebiti čez Gorjance ter sem se z njim srečal po nekaj dneh v štabu 4. operativne cone. Kongres smo najprej pripravljali na Bazi 20 v Kočevskem Rogu, kjer je bil sedež slovenskega osvobodilnega boja. Z Nikom Belopavlovi-

čem sva bila zadolžena za tehnično organizacijo kongresa. Z motorjem sva obredla precejšen kos Dolenjske in Suhe krajine. Morala sva poiskati varen kraj pred letalskimi napadi in sovražni-

Ivan Gorjup

kom, hkrati pa dostopen delegatom iz vse Slovenije. Urediti je bilo treba še vrsto drugih zadev – prehrano za vse udeležence kongresa, kurirske zveze, zavarovati kraj in okrasiti prizorišče kongresa. Spominjam se, da so naš kongres pozdravili v imenu CK KPS Lidija Šentjura, v imenu IO OF Franc

Lubej in v imenu AFZ Angela Oček.

Kako ste doživljali ustanovitev OF leta 1941?

Ustanovni sestanek Osvobodilne fronte leta 1941 je bil zame samo potrditev že več let znane politike KP, ki si je zadnja leta pred vojno prizadevala, da bi združila okoli sebe vse napredne sile v Sloveniji. Pri organiziranju OF in vključevanju vseh naprednih sil vanjo sta ogromno storila Boris Kidrič in Edvard Kardelj.

Ukvarjate se tudi z zdravstvenimi problemi borcev?

Precej svojega časa posvečam tudi zdravstvenim in socialnim problemom naših borcev. V Mariboru deluje pri ZD Maribor dispanzer za borce, ki je s svojo dejavnostjo pomembno vplival na zdravstvene razmere borcev. Borci prihajajo na sistematične preglede, pri katerih odkrijejo razne bolezni. Nekateri borci niso disciplinirani in ne prihajajo na te preglede. Preventivni pregledi so zlasti za borce zelo pomembni in omogočajo tudi uspešno pravočasno zdravljenje različnih bolezni.

Kaj mislite o sedanjih razmerah pri nas?

Pri nas je preveč množič-

nega kritikastrstva. Najbolj kritizirajo tisti, ki imajo urejen standard in razmeroma dobro živijo. Naša javna občila in TV kakor tudi udeleženci na raznih sejah vse preveč črno slikajo našo stvarnost in premalo opozarjajo na dosežene uspehe, ki jih ni malo. Dosti govorimo o krivcih za sedanje razmere, pa jih ne identificiramo. S sejanji, resolucijami in poseda-njem ne bomo izplavali iz sedanjega položaja.

Iz partije bi morali odstraniti tiste, ki vanjo ne spadajo, zlasti v primerih, ko s svojim nedelom in nedisciplino kvarijo njeno avtoriteto in povzročajo, da je vloga partije danes v nekaterih okoljih zbledela. Partija je imela med vojno malo članov. Imela pa je veliko avtoritete in moč, ker je bila zasidrana med množicami in je z njimi delala v raznih strokovnih organizacijah in društvih. Samo s pritegovanjem množic v urejevanje vseh problemov vidim rešitev iz današnjih gospodarskih zagat.

Vaše mnenje o mladini

Ne strinjam se s splošno in površno kritiko mnogih o naši mladini, češ da je nedelavna, slaba in pokvarjena. Mislim, da to ni res in da je takšna trditve lahko žalitev za našo mladino. Naša mladina je lahko za zgled mladini v svetu, saj je bila med NOB nosilec revolucije, pozneje pa je opravila tudi odgovorne naloge pri povojni obnovi in socialistični gradnji.

Tudi danes je mladina pripravljena na sprejem odgovornih nalog, vendar te njene pripravljenosti v nekaterih okoljih ne upoštevajo. Mladini moramo omogočiti, da se bo vključevala v aktivno delo na vseh področjih.

Zadnje čase beremo tudi o brezposelnosti. Kako gledate na to?

Prebiram razne članke in številke o brezposelnosti pri nas. Mislim, da te številke niso povsem točne in bi jih morali nadrobneje pogledati. V stari Jugoslaviji so brezposelnosti, tudi takšni s fakultetno izobrazbo, zagrabili za vsako delo, dokler niso našli svojih izobrazbi ustreznega delovnega mesta. Pri nas pa želijo brezposelni samo svoji izobrazbi primerno delo in raje prejemajo pomoč, kot da bi se zaposlili. Mislim, da bi morali tudi pri nas premisliti, ali je potrebno na tak način podpirati nedelo.

Vaša največja želja

Moja želja je, da bi bili vztrajni v sedanjih gospodarskih težavah in se ne bi pustili malodušju, ki je ponekod navzoče. Vse rešitve moramo poiskati po samoupravnih poti in pritegniti vse ljudi v zavesten boj za red in disciplino. Prav bi bilo tudi, da bi mladim ljudem na začetku življenjske poti pomagali pri urejevanju njihovih življenjskih in delovnih problemov.

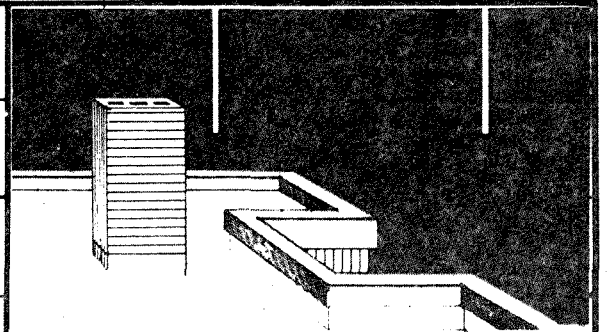
Marjan Kos

NAGRADNA KRIŽANKA

izolirka
LJUBLJANA

Razpis nagradne križanke

Nagradno križanko, s katero si boste krajšali čas čez praznike, vam je prepravila delovna organizacija Izolirka. Pravilne rešitve pošljite do 10. maja 1984 na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, Ljubljana. Na spodnji levi rob ovojnice pa pripišite Izolirka. Tri reševalce čakajo nagrade iz programa Založbe Borec.

TITAN

**TOVARNA
KOVINSKIH
IZDELKOV
IN LIVARNA n. sol. o.**

**KAMNIK
JUGOSLAVIJA**

SOZD Združena podjetja strojegradnje Ljubljana, o. s. o.

KOVINSKA INDUSTRIJA

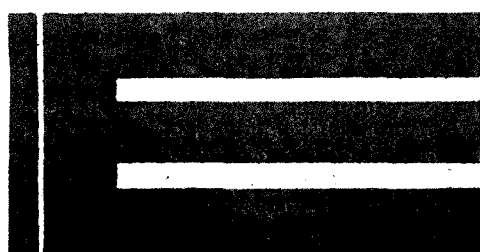
KOVIND

p. o.

UNEC PRI RAKEKU

61381 RAKEK, SLOVENIJA • ŽELEZNIŠKA POSTAJA: RAKEK • TELEFON: (061) 796-086,
796-094 • TELEGRAM: KOVIND UNEC

MERCATOR-EMBA

**ŽIVILSKA
INDUSTRIJA
p. o.**

emba

**61000 LJUBLJANA
Slovenčeva 21**

TELEFON: 346-266, 346-273 – KOMERCIJALA 346-288 – TELEX 31403 – ŽIRO RAČUN
50102-601-21179

SKUPŠČINA OBČINE NOVO MESTO

Z družbeno političnimi organizacijami

**OBČINSKI ODBOR ZZB NOV
OBČINSKI ODBOR ZRVS
OBČINSKA KONFERENCA
ZKS
OBČINSKA KONFERENCA
SZDL
OBČINSKI ODBOR ZVEZE
SINDIKATOV**

**OBČINSKA KONFERENCA
ZSMS
IZVRŠNI SVET OBČINE IN
DRUGE
DRUŽBENOPOLITIČNE
ORGANIZACIJE**

*Čestitajo za 27. april – dan
ustanovitve OF in 1. maj
vsem delovnim ljudem in
občanom*

Hotel Terme, Čateške Toplice, Brežice

emona hoteli, ljubljana
tozd terme čatež, brežice

68250 BREŽICE
Telefon (068) 610 10, 610 11, 618 11
Telex 35795 YU TERME

V Čateških Toplicah so uvedli pod vodstvom doc. dr. Franoviča, mg. Vidmarja in še štirih zdravnikov specialistov MPAO preventivo. Kaj je MPAO? To je medicinsko programirani oddih, ki traja običajno 10 dni. Pod nadzorstvom šestih zdravnikov, številnih fizioterapevtov, bolniških sester, maserjev in pod vodstvom treh profesorjev telesne vzgoje imajo člani delovnih kolektivov iz vse Jugoslavije tako imenovano fizioprofilakso, ki vsebuje savno, sol-lux, podvodno masažo, fizioterapijo, tri ure telovadbe dopoldne in ravno toliko popoldne, šport, izlete, kopanje v zaprtem in odprtem bazenu, kegljanje itd.

Poleg MPAO so uvedli tudi kolesarjenje po znani in zanimivi TOPLIŠKI KOLESARSKI POTI.

Posebno potovanje bodo organizirali po gradovih bližnje okolice v Brežicah, Kostanjevici in na Mokricah.

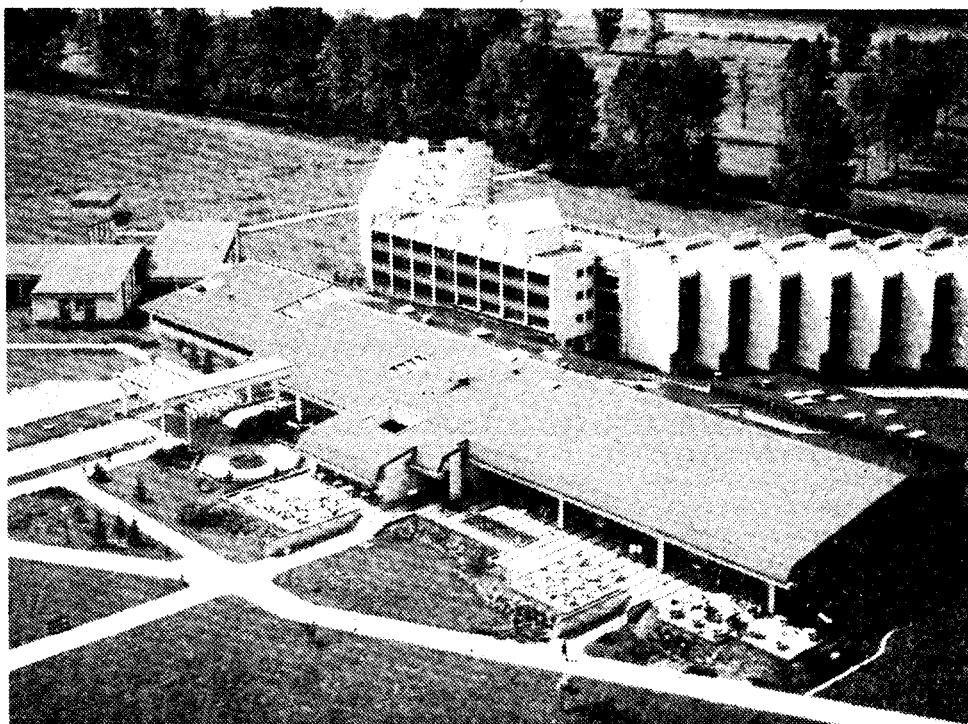
Na novo so organizirali občasna predavanja. Tako bo predaval Viki Grošelj o alpinizmu.

Novi sistem učinkovitega zdravljenja brez stradanja

Nov način učinkovitega hujšanja brez stradanja so uvedli v zdravilišču pod vodstvom osmih zdravnikov in specialne kuhinje. Prvi rezultati so prinesli osem kilogramov nižjo težo. Prvi Nemci so že zadovoljni odpotovali in obljubljajo poslati še svoje in prijatelje. O načinu hujšanja brez lakote bomo še poročali.

Novost so tudi kulturni recitacijski pesniški večeri. Prvi bo obisk pesnika Ivana Minattijskega.

Kulturnična posebnost bo bolivijska kuhinja, ki jo bodo priredili skupaj z zagreb-

Velik in moderen objekt hotela visoke B kategorije TERM ČATEŽ je bil zgrajen 1979. leta.

skim hotelom. Zanimiv bo teden jedi iz Samobora. Mesec dni bodo imeli na jedilniku komplet slovenskih jedi in dietni komplet. V načrtu imajo DRUŽINSKI BRANČ. Le-ta je namenjen predvsem obiskovalcem. Pravi jo naj bi bile gospodinje

vsej čez vikend proste. To jim omogoča družinski branč s samopostrežnim zajtrkom, hrano in zabavo v hotelu ali okolici. Zares lepi načrti, vredni starega latinskega reka UTILE DULCI (koristno s prijetnim).

Toplo vodo je že v letu 1795 odkril menih, ker se mu je zdelo čudno, da vodni rokavi in zalivi nikoli, tudi v najhujši zimi niso zamrzli.

Šele 1924. leta je odprl zasebnik Čateške Toplice. Zidano-lesena stavba je že imela manjši bazen in kabine s toplo vodo.

Kolektiv takratnih Čateških Toplic je 1965. leta zgradil lep Zdraviliški dom z velikim bazenom in telovadnico ter veliko terapijo.

težjega dvigne. S hrano in čistočo kakor z osebjem je zadovoljen in Toplice priporoča vsem, ki so revmatični ali jih bolijo hrbtenica in sklepi.

Zdraviliških izletov se ni udeleževal, ker ima na Bizeljskem sorodnike in se je vozil k njim.

Pove še o svojem konjičku – kinologiji. Ukvarja se z vzgojo nemških kratkodlakih ptičarjev. Rad bi izšolal tudi psa vodnika za slepe, to je najtežja šola, ker mora vztrajno vaditi sam in samo enega psa.

V TERMAH ČATEŽ imajo več vrst pacientov: vojaške vojne invalide pošiljajo invalidske komisije, borce pošiljajo odbori ZZB, pacienti s podaljšanim zdravljenjem pošiljajo ortopedske in revmatološke bolnišnice, bolnike, ki jih na žalost vedno manj pošilja bolnišnica zavarovanja, paciente novo uvedene preventivne MPAO, ki jih pošiljajo podjetja iz vse Jugoslavije, paciente, ki jih za nagrado pošiljajo na zdravljenje delovni kolektivi in samoplačnike, ki so najštevilnejši. Tu so iz Slovenije, bratskih republik in iz evropskih in celo zunajevropskih držav.

Kaj so povedali topliški gostje?

Janez TERLEP, strojni inženir, sadjar in obrtnik iz Ljubljane je samoplačnik in hodi že dolga leta s soprogo na pre-

Pepca ZAVOLOVŠEK, upokojenka iz Velenja. Pošilja jo socialno zavarovanje na predlog ZZB. Tu je že tretjič zaradi

pojavi pogosto, vendar počasneje, če je v zdravilišču vsaj vsako leto. Voda pomaga in razgibavanje v topli vodi tudi. Pohvali hrano in čistočo v sobah in vsem hotelu. Zanimivi so izleti in prijetne kulturne prireditve. Vsem bolnikom z revmo privoščijo, da bi se zdravili v toplicah in si tako olajšali bolečine.

Ivan LIČEN, zaposlen v Tekstilni tovarni Okroglica, doma iz Preserja pri Braniku, je samoplačnik in tukaj prvič. Z ženo Vando je hodil v Istarske Toplice, vendar so mu naprave

vati za zdravje. Zdravje se je že po tednu dni v toplicah obema popravilo. Pohvali zdravnike in osebje, hrano in zabavo, na izlete pa hodita z ženo sama. Da, toplice bi morele biti odprte vsakemu, ki je bolan.

Mirjam NADIŽAR iz Ljubljane, birotehničarka v Plinarni v Ljubljani. Pošilja jo delovna organizacija za nagrado. Preventivno se zdravi 10 dni. V zdravilišču je sicer že bila, toda le mimogrede in na kopanju brez zdravljenja. Zdaj pa se ji je zdravje ob terapiji precej

Pohvali hrano in čistočo in osebje, ki ima veliko razumevanje z bolniki. Ogledala si je okolico Brežic in nuklearko, Mokrice in še druge kraje.

Peter PEČNIK, upokojenec, kinolog in lovec, iz Ljubljane, Zg. Šiška. Pošilja ga ZZB kot pacienta dr. Turka. V zdravilišču je že tretjič, ker ga boli hrbtenica in ima revmo. Tritedensko zdravljenje mu pomaga toliko, da preživi leto, in mora zdravljenje zopet ponoviti. Ima vaje v bazenu, kopanje v topli zdraviliški vodi, obseva-

Marija PAVLICA, Zorževa iz Dornberka, ki je delala v Poligalantu in je zdaj že upokojena, je tukaj na podaljšanem zdravljenju. Poslala jo je bolnišnica Stara gora zaradi revmatizma, okvarjene hrbtenice in bolnega ožila. Prijazno jo je sprejel zdravnik docent dr. Franovič in ji omogočil vse vrste zdravljenja. Poslali so jo za 10 dni in čuti tolikšno izboljšanje, da bo še sama doplačala za deset dni, kar bo že skoraj celotno zdravljenje. Ima suho in vodno masažo, jonomodulator, diadinator in parafinske obloge. Ko je prišla, je imela nogo še popolnoma trdo, zdaj pa se ji je že toliko razgibala, da lahko hodi. Za-

Janez Terlep

Pepca Zavolovšek

Ivan Ličen

Mirjam Nadižar

Peter Pečnik

Marija Pavlica

ventivno zdravljenje. Težave ima s hrbtenico in muči ga išias. Včasih je dobil od socialnega zavarovanja vsaj plačane zdravstvene storitve, zdaj pa mora plačati vse sam. Terapija mu pomaga, vendar samo delno, ker lahko ostane v toplicah le po štirinajst dni, moral pa bi po tri tedne. Najbolj mu pomagata masaža in plavanje v bazenu s toplo zdraviliško vodo. Pohvali se, da so z njim kot stalnim gostom zelo prijazni. Pohvali več kulturnih prireditev in dobro hrano. Presenečen je bil nad razumevanjem zdravstvenega osebja s šefom dr. Franovičem, ki so odklonili kakršnokoli plačilo za zdravniško pomoč, ko so ga hudo napadle bolečine v hrbtenici. Dejali so: za stalnega gosta nič plačila.

hude sklepne revme. Dobiva suho masažo, kopanje v topli zdraviliški vodi in parafinske obloge. Revmatični napadi se

in voda tukaj bolj vseč in bolj pomagajo. Je samoplačnik in je težko plačati oskrbnino, vendar mora človek vse žrtvo-

izboljšalo. Telovadi, plava v topli vodi in dobiva jonomodulator. Čeprav je zdravljenje trajalo le 10 dni, čuti izboljšanje.

nje, masažo hrbtenice, parafinske obloge rok. Rad prizna, da je zdravljenje uspešno, a se doma hitro poslabša, če kaj

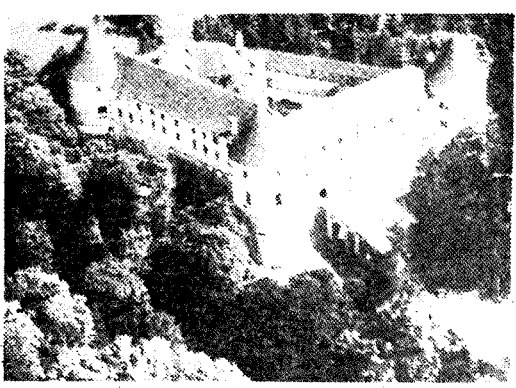
dovoljna je tudi z vsem osebjem, hrano in kulturno-zabavnimi prireditvami. Ima prostorno in čisto sobo.

Leta 1971 so zgradili v rekordno kratkem času številne bungalove.

V sedemdesetih letih so zgradili in stalno večali zelo obiskani avtokamp, ki je takoj zaslovel po celi Evropi.

Kolektiv je prevzel tudi znameniti grad Mokrice upravljanje.

Ko je tekla krvava Soča

Devetdesetletna Berta Marolt-Spazzapan je živa priča pokola na soški fronti, kjer je bila bolničarka

»Toč sekla bridka bodo jekla in ti mi boš krvava tekla,« je naš pesnik Simon Gregorčič preroško zapisal o Soči, še preden je izbruhnila prva svetovna vojna in se razdivjala ob Posočju. Natanko 23. maja bo minilo 69 let, odkar je Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski. Čas je opravil svoje, vse manj je prič teh grozovitih časov. In vendar prislunhimo Berti Marolt-Spazzapan, ženski, ki je tedaj kot vojaška sestra oskrbela nešteto ran, rešila kdove koliko življenj in tudi sama šla skozi pekel soške fronte. Nedavno je proslavila devetdesetletnico, a njen spomin je tako trden in bister, kot da gleda vse dogodke na dlani. Še več, iz rokava natrese vsa imena zdravnikov, s katerimi je delala, zdrdra datume pomembnejših dogodkov in se jasno spominja drobnih utrinkov iz tistih davnih časov, kot da bi se zgodili pred kratkim. Naša sogovornica je nenavadno zanimiva ženska upornega duha, ki se tudi starosti ne pusti ugnati.

»Mi Maroltovi smo bili vedno trmasti, trdoživi, uporni, revolucionarni,« rada zatrdi z nemalo ponosa in pove, da je sestra Franceta Marolta.

Zivi v Ljubljani pri svoji hčerki. Na pogovor ni preveč rada pristala, nanj pa se je pripravila tako, da je privlekla na dan nekaj svojih dokumentov, ki danes sodijo že v zgodovino. Nekatera so napisana še v nemščini, nekaj jih je tudi v češčini, saj ne bi bila Maroltova, če ne bi poleg učiteljskega in medicinskega študiral še glasbe.

V času Avstro-Ogrske so ženskam namenili kuhinjo, cerkev in otroke. Mlado Berto je vseskozi privlačila medicina, vendar je maturirala na srednji glasbeni šoli in na učiteljski, saj drugih možnosti ni bilo. Na pragu svetovne vojne pa so avstrijske oblasti ugotovile, da bi tudi ženske lahko koristile, zato so v Ljubljani razpisale sanitetni tečaj, v katerega se je prva prijavila Berta Marolt.

»Opravila sem vse izpite, le porodniškega mi niso dovolili, ker sem bila po njihovem mnenju premlada. Moram povedati, da se je moje delo slabo začelo, kajti ob prvi amputaciji noge v Mladiki sem omedlela, zato je dr. Drč zarohnel, naj me vržejo ven. Prestavili so me na očesno kliniko,« se je spominjala svojih prvih korakov v medicino, ki je bila tedaj zelo

preprosta in velikokrat tudi neobogljena, saj niti penicilina niso poznali, da bi preprečevali gnojenje ran.

Prvo podobo o vojnih grozotah je Berta Marolt spoznala na očesni kliniki, kamor so pošiljali poblepe in slepe vojake z grozljivimi ranami, ki jim tedaj niso bili kos. Večino z zagnojenimi očmi je lahko rešil samo čudež.

Dajte mi oči, ne medalj

»Kako smo zdravili te reževe? Z lizolom, hidrogenom in pinceto pa z dobro voljo! Nikoli ne bom pozabila strašnih obrazov mladih fantov, obsojenih na slepoto in smrt v mukah. Ničlikokrat sem koga tolažila z lažjo, da sem mu z upanjem lajšala trpljenje.«

Ni ji bilo lahko, pa ne le zavoljo trpljenja, ki ga je gledala okrog sebe, marveč tudi zaradi odnosa zdravnikov do nje, saj je kot žensko niso jemali resno, češ kaj se vendar siliš, kamor ne sodiš.

»Eden od zdravnikov me tudi pogledati ni hotel, kaj šele da bi govoril z menoj. Na listke mi je pisal, kar mi je imel naročiti, da boste vedeli; vendar me to ni strlo.«

– Česa se najbolj živo spominjate?

»Aha, dolgonoge cesarice Cite, ki je vsa vzvišena prišla delit kolajne. Tedaj se je zgodilo nekaj nezasišanega za tiste čase. Ko je prišel na vrsto nek mladi Slovenec, se

je v bolnišnici zaslišal jezen krik obupanca, ki je cesarici zabrusil v obraz, naj mu da oči, ne kolajne. Vsi so otrpnili, ona pa je šla mimo, kot da se ne bi nič zgodilo. Ne vprašajte me, kako mi je bilo tedaj pri duši.«

Vojna vihra je plamtela z vsem žarom, življenje v Ljubljani je bilo težko. Oče Marolt je bil v vojski, brat France pa ranjen pri Lvovu. Berta je izposlovala, da so očeta poslali domov, kajti tam so ostali še štirje otroci brez matere, ki je medtem umrla. To uslugo ji je naredil dr. Havlina, za kar mu je še danes hvaležna.

Njo so poslali na fronto. Najprej v Palmonovo na oddelek za spolne bolezni.

»To mi je zakuhal tisti zdravnik, ki me ni maral. Cepetala sem od besa in se uprla ukazu. Tu ne bom delala

in konec, sem jim odločno rekla in edina pot, ki mi je bila odprta, je bila pot na fronto. Ko sem se peljala z vlakom in je poleg mene sedel komandant madžarskega polka, ni mogel verjeti, da so žensko poslali v žarišče bojev. »Moj bog, kam so vas poslali, ljubi otrok,« mi je rekel z obžalovanjem, ker sem se mu zdela krhka in neobogljena,« je še danes jezna na tistega zdravnika, a njena trdoživost se je tudi tu izkazala.

Najprej so jo poslali k malaričnim bolnikom v Benečiji, saj je v tistih časih še razsajala malarija. Naštela je tri vrste te bolezni in tudi povedala, kako so jo zdravili, kako jim je vsako uro dajala injekcije in kako so reveži umirali. Naslednja postaja je bila v Oderzu, neposredno ob fronti, ki jo je označila kot pravcato klavnico.

Klavnica ob Piavi

»Delali smo kot po tekočem traku. Zdravnik, bolničar in jaz smo hodili med ranjence po bitki. Prizorov, kakršne smo videli, se ne da opisati niti posneti na noben film. Še danes se živo spominjam vojaka, ki mu je grana-ta povsem razmrcvarila obraz, da ni imel ničesar, razen oči, ki so zrl v nemi grozi. V takšnih primerih je zdravnik izrekel odrešilno besedo »eks«, kar je pomenilo, da sem mu dala injekcijo morfija, po kateri je za vedno zaspal.

Po nekaterih podatkih je enajst ofenziv na soški fronti zahtevalo čez milijon žrtev. Kakor je povedala naša sogovornica, je bilo med njimi še najmanj Avstrijec, pač pa so se bojevali naši narodi, Madžari, Romuni, Poljaki, Čehi, pravi kotel narodov. Zdravniki so bili večinoma Židje in imena teh zdravnikov, še danes jih pomni Berta Marolt.

Velikokrat je bila sama v nevarnosti, ker je pokalo tudi okrog nje. Nekoč je komaj odnesla celo kožo, ko so Italijani napadli avstrijske letalce in je bila stavba, v kateri so prebivali, v trenutku le kup ruševin. Zanimivo je, da so tedaj uporabljali tudi balonce, to jo je tudi pripeljalo k letalcem, vendar je še pravi čas ušla.

Ko se je vojna bližala koncu, je zavladal silen nered. Vsi glavni so odhajali, nazadnje jo je popihal tudi frontni zdravnik in Berta Marolt je ostala sama z nekim bolničarjem.

»Tedaj si je dvanaest fantov hotelo rešiti življenje in so skrivaj preplavali reko Piavo. A nasprotni jih je poslal nazaj. In veste, kaj se jim je potem pripetilo? Oficirji so jih obesili! To je bilo groz-

Italijanska armada se leta 1917 umika iz Kobarida

no, kajti naslednji dan je bilo vojne že konec.

Avstriji so ob koncu vojne poskrbeli le za lažje ranjence, težje pa so prepustili usodi. Berta Marolt se je peš napotila domov in kar 12 dni je potrebovala do Ajdovščine.

»Hodili smo čez ruševine, čez mrtvece, razmetano orožje, pri srcu mi je bilo tako, kot da bi gledala konec sveta. Bili smo lačni, žejni, hrane ni bilo nikjer,« se spominja in z nasmehom dodaja, kako je s seboj vlekla tudi psa, ki jo je vsa vojna leta zvesto varoval, pa sta se navsezadnje morala ločiti v Ajdovščini, kajti tam je našla tovarnjak, ki jo je prepeljal v Ljubljano.

Na Brezovici je doživela neprijetno presenečenje, ko je vanjo vojak, menda je bil jugoslovanski, zaničljivo naperil pištolo, češ kurbe se vračajo s fronte. To jo je tako razkačilo, da mu je iz rok zbil pištolo in mu takšne napela, da so vsi okrog njiju onemeli in strmeli v rdeč križ, našit na njenih rokavih.

»Takole me je sprejela domovina, vidite!« še danes občuti jezo.

Potem je šla delat na Duna, že čez nekaj mesecev se je vrnila in mu takšno napela, da so vsi okrog njiju onemeli in strmeli v rdeč križ, našit na njenih rokavih.

»Hotela sem študirati medicino, a zame ni bilo prostora, ker sem bila ženska, pa sem jo mahnila v Prago na glasbeno akademijo.«

Ko se je vrnila domov, zanj ni bilo službe. Po vseh mogočih zapetljajih se ji je končno posrečilo dobiti mesto učiteljice v Logatcu, kjer je spoznala moža. Rodila je sina Marka in hči. Pa usoda ji ni bila naklonjena; vrgli so jo iz službe, ker je bila po možu italijanska državljanka. Sledilo je težko obdobje, ko je še kruha primanjkovalo, dokler se ni nazadnje dokopala do učiteljskega mesta v Podlonku.

»Tedaj so bili to strašni hribi. Česa vsega nisem prestala tam.« Kmetje so bili nezaupljivi, otroci bosi, revni in ušivi. Ker sem deklicam povedala nekoliko več, kot bi po tamkajšnjih pravilih smela, so me obsodili, da pohušujem otroke. Tedaj sem organizirala pravi plebiscit med ljudmi in si tako naprej zagotovila kruh, četudi je bil grenak, trd,« je nadaljevala svojo pripoved.

Tik pred vojno se ji je posrečilo priti v Ljubljano, da sta se otroka lahko šolala. A mir je bil kratkotrajen in Maroltova ne bi bila Maroltova, če se ne bi takoj pridružila OF, skrivala ilegalce, zbirala hrano, orožje in druge potrebščine za partizane, med katerimi je bil tudi njen sin. To pa je že njena druga zgodba.

Če bi hotela opisati življenjsko zgodbo Berte Marolt-Spazzapan, bi lahko napisala cel roman. To so le drobni utrinki iz njenega bogatega življenja, ki do neke mere odseva vso trpko zgodovino slovenskega naroda.

Albina Podbevšek

Ivan Jan

Strdenovi

Mladinska zgodba, ki sega tudi v čas dražgoške bitke

Začel se je ukvarjati z otroki, ki so sledili vsaki njegovi kretnji.

Mali Vinko je potem vprašal:

»Ali si res učitelj?« To je slišal od mame.

Vinko ga je tikal tako kot drugi,

Gornik je tedaj oživel in takoj pritrtil:

»Res, res. A kaj, ko zdaj učijo samo nemški učitelji!«

»Zato pa imaš ti pištolo. Jih boste nagnali, ali ne?« je Vinko nadaljeval pogovor.

»Natanko tako. A še veliko drugih bo pri tem pomagalo!« je odgovarjal Gornik, kot bi se pomenkoval z odraslimi.

»Če si učitelj, nam pa kaj napiši ali nariši.«

Gornik je bil takoj in z veseljem za to. Prevzel ga je, da se je obnašal tako, kot da vojne ni nikjer več. Iz torbice je potegnil svinčnik in papir.

Potem je beseda nanekla na Nemce. Gornik je otroke preskušal tudi takole:

»Kaj, če bi vas Nemci spraševali o vašem Milanu, o nas, partizanih? Bi jim povedali, da prihajamo k vam!«

»Nič takega jim ne bi povedali. Naredili bi se neumne. Spraševali bi jih, kaj je pravzaprav patizan,« so rekli v en glas.

Gornik se je nasmešnil ob tem, vendar jih še ni pustil pri miru:

»Ampak, če bi jim odgovorili tako, bi lagali. Lagati pa ni lepo?!«

Mislil je, da se bodo otroci zmedli, kajti vedel je, da so jih doma in v šoli učili govoriti resnico, da laž ni vredna poštenega človeka. Začudil se je, ko je slišal prepričljiv odgovor:

»Če Nemcem nič ne odkriješ, če zatajiš partizane, to ni laž. Kaj pa imajo Nemci opraviti pri nas? Nihče jih ni klical. Pa pobijajo nas!«

Nato so pričeli prihajati možje: Štefan, Bokalk, Stražišar, Fajfca, Johan, Maks, Miklavž,

Gustl, potem pa še trije, ter njihov Milan. Eden bolj prijazen od drugega.

Zdaj so otroci morali zginiti. Poveljstvo nad njimi sta prevzela Rafko in Ludvik ter jih postavila okoli hiše.

Vmes pa so le vlekli na ušesa, da bi prestregli kak glas. Kar pokali so od radovednosti, o čem se bodo moške pogovarjali, pa je Rafko, sam najbolj razgret, odsekal: »To ni za nas. Mi moramo le poskrbeti, da se kdo ne približa hiši. Če bo kdo kaj opazil, takoj v tek in k meni!«

Možje so se dolgo pogovarjali. Mali trije so morali potem ležati, Rafko in Ludvik s partizani, ki so dotlej neopazno motrili hišo, pa sta stražila naprej. Vendar Rafko ni zdržal. Nekajkrat se je približal oknu, da bi kaj slišal. Pa ni mogel razločiti drugega kot tiho govorjenje o uporu!

Ponovno opozorilo Viktorju

Potem so Rafka poklicali v hišo.

Sam Gornik mu je rekel:

»Mi smo končali. Kmalu boš tudi ti zvedel, o čem smo govorili. Toda, tu spodaj imate še vedno nevarnega človeka, Viktorja. In še vaš sorodnik je! Treba ga je ponovno in odločno opozoriti, če ni že prepozno. Tegale hrusta,« je pokazal na postavnega Bokala, »tega boš peljal k njemu, da mu jih bo napel, kot zna le on!«

Že je hotel z njim brez besed oditi iz hiše, pa ga je zadržalo pomembno vprašanje: »Pa ja ne bo kakega streljanja?«

»Ne, ne. Seveda, če se Viktor, ne bo kaj spozabil.«

Za vsak primer je Bokalk poleg Rafka vzel še dva dobro oborožena partizana.

6

V Viktorjevo hišo je vstopil samo Bokalk. Rafka ni smel videti nihče, zato je ostal pred vrati. A tako, da je lahko prisluškoval. Zato Bokalk ni čisto zaprl vrat. Dva oborožena stražarja sta pazila na vogalih.

Bokalk je tak obisk pravzaprav na tihem že dolgo pričakoval, kajti še vedno se je v nemalosti Nemce. Kakega izdajstva mu sicer ni nihče še mogel očitati, a kaj se ve. Partizanske kazni pa se je bal predvsem zato, ker so dva nemčurja, s katerima je bil v stikih, gošarji že ustrelili.

Bokalk je nemškutarskemu Viktorju kar naravnost začel dopovedovati, kako napačno pot si je izbral, našteval mu je nemške zločine, mu neizpodbitno dokazoval, kaj hočejo okupatorji in mu razkrival, da partizani nočejo drugega kot svobodo, mir, pravico in okupatorjev izgon. Zato naj ne pozabi, da je Slovenec, naj ne povzroči prelivanja krvi, zlasti ne sovaščanov, kajti poštena in oborožena partizanska roka je dolga... Bokalk je opazil, da Viktor počasi le »popuša«, na koncu se je spokorjenec celo razjokal.

»Čuden patron!« je rekel Rafko pred vrati.

»Le kdo bi mu verjel?«

Nazadnje mu je Bokalk, znan kot mehak, a za grdobije nepopustljiv človek, rekel nekaj takega, da si je Rafko zapomnil za vse življenje: »Vsi, ki me poznajo, vedo, da zaradi usmiljenja niti koblice ne pohodim, kaj šele človeka! Če pa bi vedel, da je nekdo izdajalec, ki domačim ljudem povzroča gorje, bi ga zlahka v hipu pokončal.«

Preden sta se razšla, je Viktor prepričljivo Bokalu ves skrušen obljubil, da bo poslej Nemcem obrnil hrbet.

Nemci so grozili, da bodo izselili, izgnali tudi velik del prebivalcev njihove doline. To je bilo treba nekako preprečiti.

In nekaj dni po posvetu pri njih je Rafko dobil naročilo, naj s prijatelji v dolini poizvedo, kako je zavarovan most v Brinovju. Pripravi naj tudi nekaj lesa in nafte!

Vznemirjeno napet je Rafko s fanti izpolnil to nalogo, kot je bilo naročeno. Še naslednji večer se je z brinovskega mostu vzel visok plamen. Partizani so ležali v zasedah, da bi pregnali policiste, če bi se približali prezgodaj.

Rafko s fanti pa je medtem odšel nekaj sto metrov daleč v sotesko. Tam so že imeli pripravljene velike skale in jih naglo zvalili na poledenelo cesto.

Nemcev pa tedaj ni bilo od nikoder, vse se je izteklo brez streljanja. Tako je bila dolina nekaj dni odrezana od sveta.

Sredi mrzle zime so se bližali vroči dnevi uporniškega izbruha.

Tiste dni je Viktor spet nekam izginil!

Nemci na sledi

Okrutni Nemci ne bi bili Nemci, če spet in takoj ne bi začeli zasledovati partizanov, še dosti huje kot dotlej.

Že dan za tem, ko je v Brinovju pogorel most, se je po zasneženi poti ob Smrekovcu vila dolga kolona policistov. Odkrivali so partizanske sledi. Kazalo je, da Viktor vendarle ne miruje, da z njegovim spreobrnjenjem ni bilo nič.

Prvič se je takrat zgodilo, da so Nemci presenetili partizane za Čudnovim vrhom! Nihče jih ni mogel dovolj zgodaj obvestiti, zato so jih presenetili. A ne povsem! Taborišče je bilo namreč tako zamaskirano, da so prej naleteli na partizanskega stražarja, ki je takoj začel streljati.

Rafko, ki se je komaj prebudil, je naglo stekel na javko! Tokrat je vest o Nemcih prišla iz Smrekovca z zamudo. Del policistov je namreč najprej neopazno zastražil vas, večina pa odšla navzgor proti Čudnovemu vrhu.

Medtem so se partizani že umikali, policisti pa so se začeli vračati. Prav mimo Strdenove hiše je skupina belo oblečenih policistov nosila svojega ranjenca. Ustavili so se ob hiši, zato so Strdenovi že mislili, da jih čaka preiskava. A ranjenci so bili že v senenem bunkerju, v hiši ni bilo nobene sledi o partizanih.

Nekdo izmed Nemcev je naglo vstopil, pokazal na štirinajstletnega Ludvika in očetu velel, naj fant pripravi samotežne sani. To se je hitro zgodilo. Nemci so hudo ranjenega policista naložili na samotežnice, ga privezali in Ludvik ga je moral pod njihovim varstvom prepeljati po strmi poti spodaj v vas. Poveljniško

Žrtve obtožujejo

Pred štiridesetimi leti, 26. aprila 1944. leta so v zgodnjih jutranjih urah ugasnila tri mlada življenja. Zgodilo se je ob nenadnem napadu Nemcev začasno taborišče voda A (Bovške) čete 2. bataljona Briško-beneškega odreda ob Morjančevi štali na Poljancih, vzhodno od vasi Plužne pri Bovcu. Je temu dogodku botrovalo izdajstvo?

Sredi marca 1944 so Nemci uprizorili obširno ofenzivo v zahodni slovenski Benečiji proti enotam 2. bataljona Briško-beneškega odreda, ki je nekaj dni prej uspešno napadel letališče Belvedere pri Vidmu in med drugim uničil tudi devet sovražnih letal. Prav tiste dni je bil na obhodu po enotah 2. bataljona v Gornjem Posočju na novo imenovan komandant BBO Franc Uršič-Joško, ki je obiskal tudi Bovško četo v dolini Lepenke, ki je pripadala, enako kot 4. četa, k 2. bataljonu BBO. Ta četa je delovala v gornjem Posočju – v Bovški dolini, zadrževala pa se je v dolini Soče in Trente z nalogo, da varuje ta del osvobojenega ozemlja. Težišče sovražne ofenzive je bilo na obeh bregovih reke Nadiže in v Breginskem kotu, zato je komandant odreda pohitel in 23. marca z Bovško četo uspešno napadel ter uničil sovražno postojanko, ki je varovala električno hidrocentralo pod vasjo Log pod Mangartom. Obisku komandanta odreda v enotah 2. bataljona so kmalu sledile tudi nekatere kadrovske spremembe in naloge za nove akcije. Dotedanji komandir Bovške ali 4. čete Silvo Gianfrate-Srečko je bil imenovan za komandanta 2. bataljona, na njegovo mesto pa postavljen Ivan Likar-Sočan, ki je kmalu začel načrtovati nove akcije. Bližala se je tudi prva obletnica neuspele združitve enot Severnoprimskega odreda na planini Golobar, 26. aprila 1943. leta, kjer naj bi iz enot ustanovili 6. brigado Ivana Gradnika. Pri tem so jih napadli in življenje je izgubilo okrog 42 borcev in

bork. V Bovški četi je tedaj bilo osem borcev – udeležencev napada na Golobar planini, zato so želeli to obletnico počastiti s kako pomembnejšo akcijo.

Tri sovražne postojanke

Na območju, kjer je delovala Bovška četa v gornjem Posočju, je imel sovražnik tri močnejše postojanke: v Bovcu je štela približno 200 Nemcev, ki jim je poveljeval kapetan Max Vogrin; štiri kilometre vzhodno od Bovca, v trdnjavi Kluže se je zadrževalo 30 Nemcev in zahodno od Bovca, v osem kilometrov oddaljeni vasi Žaga pa približno 100 italijanskih vojakov – republikancev. Zato je bila vsa pozornost obveščevalcev in patrolj Bovške čete usmerjena k tem postojankam oziroma premikom enot med postojankami. Obveščevalci in patrolje so poročale, da občasno hodijo manjše nemške skupine vojakov po hrano iz trdnjave Kluže v Bovec in nazaj. Iz obveščevalnih poročil je bilo tudi razvidno, da italijanska postojanka na Žagi ni bila preveč pripravljena služiti Nemcem, ker je bila večina vojakov prisilno mobiliziranih, le njihovi oficirji so bili prostovoljci, nekateri med njimi tudi zagrizeni fašisti.

Zato se je komandir Sočan odločil najprej napasti oskrbovalno skupino Nemcev med Bovcem in trdnjavo Kluže, nato pa še nekako likvidirati italijansko postojanko na Žagi. Da bi lažje izvedli te akcije, se je komandir Sočan sklenil za nekaj časa preseliti s Soče na južni del Bovške doline z močnejšo patru-

ljo – vodom, od koder bi lažje spremljal sovražnikove premike in izpeljal načrtovane akcije. V ta namen je 24. aprila sestavil močno patroljo 20 borcev, zgodaj popoldne zapustil taborišče čete in krenil proti Bovcu. V bližini Bovca je komandir razdelil svojo patroljo na dva dela. Skupina, ki jo je vodil komandir čete Sočan, je štela osem borcev, oboroženih z lahko grško strojnico. Skupina se je napotila čez Bovško polje, vzhodno od Bovca, proti trdnjavi Kluže, drugo skupino, ki jo je vodil Alojz Kutin-Stol in je štela 12 borcev, pa je komandir napotil južno od Bovca na Poljance, do Morjančeve senožeti, ki se širi na jugozahodnem pobočju Kanina, kjer naj bi se začasno utaborila v tamkajšnjem seniku-štali. Naloga te patrolje je bila, da pripravi vse potrebno za nekajdnevno taborjenje, poskrbi za hrano in zavarovanje in tu počaka do prihoda komandirjeve patrolje.

Obe patrolji sta tisto noč prehodili predvideno pot in pravočasno prispeli na določeno mesto. Komandirjeva patrolja je zgodaj zjutraj 25. aprila prišla v kraj Ravne in se utaborila v borovem gozdičku kakih 200 metrov nad cesto, ki vodi iz Bovca mimo trdnjave. Ker se ni še prav zdanilo, so borci utrujeni polegali in zadremali, le straža je budno spremljala dogajanja na cesti, ki je tu potekala v ravni črti v dolžini enega kilometra.

Ugoden položaj za napad

Ta kraj je bil izbran za napad na oskrbovalno sovra-

nikovo skupino, ki se bo vračala v trdnjavo. Borci so počivali nekako do 10. popoldne, nato se je patrolja premaknila na položaje ob cesti, nasproti cestarske hiše. Zaseda je bila razporejena kakih 40 metrov nad cesto tako, da je bil položaj za napad dokaj ugoden, le pregled nad cesto ni bil povsem dober, ker je bila cesta speljana v nekakem useku, poglobljena za dober meter pod nivojem terena. Zaseda je tu čakala vse popoldne in šele okrog pete se je po cesti iz bovške smeri približala nemška oskrbovalna patrolja z vprego. Na vozu je bila naložena slama in nekaj hrane. Nem-

Po tako naporni hoji je patrolja prispela v taborišče okrog tretje zjutraj. Utrujeni borci so polegali v mehko listje v hlevu, nekateri pa v seno na podstrešju hleva in zaspali kot ubiti. Oboji so se dobro zavarovali pred burjo, ki je žvižgala okrog poslopja in prodirala skozi široke špranje. Le komandir Sočan je ostal še nekaj časa buden, da je z dežurnim preverjal, kako je poskrbljeno za zavarovanje; ugotovil je, da je en premalo. Odredil je, da morajo poleg straže ob gospodarskem poslopju zjutraj ob svitu postaviti še izvidnico na obronku senožeti, od koder bo obvladala širšo okolico in

ja čete Franc Della Bianca iz Bovca, prekaljeni borec iz mnogih soških borb, pozneje pa boj Severnoprimskega odreda, nadalje domačin Adolf Flajs, po stažu mlajši, vendar hraber borec, saj je še prejšnji večer med prvimi pogumno jurišal na preskrbovalno patroljo in Nemcu iztrgal iz rok mavzerico, ki jo je ob umiku občudoval in božal od navdušenja. Ugasnilo je tudi življenje komaj 17-letnega Milovana Mlekuža, sina znanega predvojnega komuniste, med vojno pa aktivista in obveščevalca Jožeta Mlekuža-Dorjana iz Bovca. Kljub popolnemu presenečenju Nemci niso dosegli zaželenega uspeha, saj se je 17 borcem le posrečilo prebiti iz obroča. Pri tem so izgubili nekaj opreme in orožja.

Usoda se je ponovila

Zgodilo se je torej prav nasprotno od načrtovanega: namesto da bi opravili akcije v počastitev obletnice Golobarskim žrtvam, so borci Bovške čete doživeli enako usodo kot njihovi soborci pred letom dni na planini Golobar. V obeh primerih je bilo odločilno presenečenje Nemcev, pogojeno tudi s človekovo malomarnostjo. Pa še v nečem so dogodki in posledice povsem podobni; sovražniku je k uspehu bistveno pripomogel še pomemben dejavnik – izdajstvo, do danes še ni povsem razčiščeeno. V tedenskem poročilu, ki ga je 4. (Bovška) četa poslala štabu bataljona in odreda z 30. aprila 1944 v katerem je opisana akcija Ravne z dne 25. aprila in naslednji dan napad Nemcev na taborišče Poljance, je napisan tudi tale stavek: »... ker smo bili izdani, da se nahajamo v seniku...« Na koncu tega poročila lahko preberemo še tole ugotovitev: »Ljudstvo medtem ni bilo demoralizirano, ker so vedeli, da smo bili izdani. Zato hočejo; da bi našli (našli op.p.) krivca, ki je izdal (arhiv IZDG F. 292 (4)).

Verjetno ta ugotovitev ni bila povsem naključna, na nečem je morala temeljiti! Vojna vihra je to pahnila v pozabo, ni pa izbrisala dejstev. Neizpodbitno je namreč, da je tisto zgodnje jutro šel z rezjanskim košem na ramah domačin iz vasi Plužne po stezi proti partizanskemu taborišču Poljanci, v primerni razdalji pa so mu sledili Nemci. Prav rezjanski pleteni koš je bil za kamuflažo in smerokaz napadalcem do taborišča. Ob napadu so Nemci obstreljevali vse, le »aktivistu« s košem na hrbtu, ki naj bi tedaj nosil hrano v taborišče in (ki je bil svojčas tudi partizan), so nemške kroglice prizanesle. Niti ni bežal niti ga Nemci niso prišli.

Trupla padlih borcev so domačini iz bližnje vasi Plužne prenesli na vaško pokopališče in jih naslednji dan pokopali. Pogreba se je udeležilo veliko število ljudi iz bovške doline, sprevrgel se je v pravo množico manifestacij pripadnosti narodnoosvobodnemu gibanju, kljub prisotnosti Nemcev, ki so budno spremljali pogrebne svečanosti. Želje govornika ob odprtem grobu: »Počivajte v miru v tej slovenski zemlji« se tem trem žrtvam niso izpolnile!

Ivan Mlekuž-Zdenko

Spominsko obeležje na Poljancih, kjer so padli 26. 4. 1944. leta borci Franc Della Bianca-Zvonko, Milovan Mlekuž in Adolf Flajs (Slika: D. Šuligoj – Bovec)

ško patroljo je sestavljalo šest vojakov, od katerih so trije sedeli na vozu, trije pa pešali. Ko so ti prišli pred položaje zasede, so borci vžgali po njih, sprva žal samo z ognjem iz pušk in komandirjeve brzostrelke, kajti lahka strojnica je najprej odpovedala in začela delovati šele, ko so Nemci že skočili v zaklone in se začeli brant. Odpor, pa je trajal kratek čas, ker so borci jurišali na cesto. Na cesti so tedaj obležali trije mrtvi Nemci in dva ranjena, enemu pa se je posrečilo pobegniti in se zateči v bližnjo hišo po domače pri Rotu. Konj je ostal nepoškodovan, v galopu je z vozom vred zdirjal po cesti proti trdnjavi. Padlim in ranjenim so partizani pobrali le orožje in strelivo ter se hitro umaknili nad cesto skozi borov gozdiček. Mahnili so jo proti zahodu čez Ravni Laz, obšli Bovec po spodnjem pobočju Rombona in v poznih večernih urah prišli do vasi Plužne, kjer je čakal kurir za zvezo na odhod do Morjančeve senožeti na Poljancih. Tja je bila prejšnji večer usmerjena patrolja, ki jo je vodil Alojz Kutin – Stol.

Naporna pot

Komandirjeva patrolja, ki se je zvečer po opravljeni akciji vračala v začasno taborišče na Poljancih, je imela precej naporno pot po strmih in kamnitih terenu brez poti in uhojenih steza. Poleg tega je bila noč, deževna in mrzla, vmes je še snežilo, kmalu po polnoči pa je začela pihati močna burja.

vse dohode iz bovške smeri. Tako je bilo izključeno vsako presenečenje, kajti taborišče je bilo na idealnem terenu, na vzpetini, kamor je vodila samo ena steza. Na vrhu se je razprostiral travnik, ograjen s približno meter visoko kamnito ograjo, na sredini pa senik s hlevom, zraven je stala še mala kuhinja – sirarna.

Sovražnikovo presenečenje

Hladno vreme z burjo na tem prostranem pobočju Kanina, idealni položaj taborišča, bi je omogočal varen umik, pa tudi sorazmerno dobro organizirano zavarovanje, so to zgodnje jutro dajali komandirju in borcem občutek varnosti. To brezskrbno vzdušje pa so kmalu prekinili sovražnikovi strelci iz kamnite ograje, ki je obdajala travnik. Kroglice so rešale streho in švigale okrog vogalov senika. Hkrati so presenetile tako stražarja kot borce, ki so še brezskrbno spali. Odgovorni dežurni ni izpolnil komandirjevih navodil o dodatnem širšem zavarovanju, pa tudi stražar ni dobro opravil svoje naloge, kajti med divjanjem burje je stal v zavetju, od koder ni imel pregleda niti nad bližnjo okolico. Presenečeni borci so pobrali orožje, planili iz senika in bežali po čistini proti zahodu v zavetje bližnjega gozda. Pri tem so bili izpostavljeni najhujšemu sovražnikovem ognju. Pri umiku so bili do smrti zadeti namestnik komandir-

mesto in tudi previjališče so policisti imeli v gostilni.

Tam je Ludvik doživel novo presenečenje. Rafko, ki je po pokanju pohitel na javko, je dobil nalogo, naj se spusti navzdol in opazuje, kam se bodo usmerili policisti. Tako jo je primahal mimo gostilne, kjer so ga policisti nena doma zgradili. Prvič!

Prav tedaj pa je Ludvik z nemškim ranjenecem na saneh in s stražo tudi prišel do gostilne. Ko je med Nemci zagledal Rafko, je že odprl usta, da bi ga vprašal, kaj dela tu, a mu je brat z glavo dal nekakšno znamenje, ki je pomenilo, naj ne izda, da sta brata.

Čeprav vznemirjen, je Ludvik razumel namig. Spustili so ga. Rafka so tedaj začeli spraševati o partizanih, od kod in kdo je, kaj dela tu?

On pa, jim je povedal neko drugo ime. In o partizanih, banditih!? Zdaj je prišel kočljiv trenutek: »Še nikoli nisem slišal o njih. Kdo pa so to partizani?! Tedaj je padlo po njem. Udarce je komaj čutil. Obšla ga je taka trma, da bolečin nekako ni povsem občutil.

Policisti so bili razdraženi, kajti druga kolona je pripeljala še enega ranjenca, ki je v gostilni kmalu izdihnil.

Spet so ga povpraševali po banditih in partizanih, Rafko pa ni »nič vedel«. Dopovedoval si je: »Saj res ničesar ne vem? Nikoli jih nisem videl!«

In spet je padalo po njem: po glavi, po hrbtu, nogah, prsih!

Vse je prenesel, a tedaj ga je prevzel strah: kaj če se prikaže Viktor? Potem sem pečen! Toda – ali ni obljubil Bokalu, da se bo poboljšal? Pa še sorodnika sva!

Čutil je olajšanje, ko so ga zaprli v klet. Še vedno pa ni bil gotov, da je Nemce prepričal. In strah pred Viktorjem tudi ni popuščal. Pravzaprav sta ga spreletavala enkrat upanje, drugič obup. Zvezanih rok je dočakal jutro v kleti med krompirjem in peso. Zjutraj so prišli spet: »No, bandit?« Tak pozdrav ni obetal nič dobrega.

Pred gostilno so se Nemci že zbrali. Kazalo je, da bodo spet nekam odšli. Potisnili so ga predse.

»Ta golobradec je bandit!« so ga predstavili.

Le kaj nameravajo z njim? »Pa me ja ne mislijo ustreliti, ker je padel njihov policist?« Zmislil so ga na cesto in krenili so.

Pred njim sta korakala dva, za njim trije z brzostrelkami. Za to skupino pa se je vila dolga kolona. Hodili so in hodili. Zvezanega so gnali skozi vasi in ljudem vlivali strah.

Ustavili so se šele ob požganem brinovškem mostu. Tu bo torej moj konec! Mislil je, da bo tam zbranih še več takih nesrečnikov, kot je bil sam in da jih bodo vsak hip začeli streljati. Pa ni bilo nikogar. Odločil se je, da se bo pognal v strugo, naj se zgodi karkoli!

Neki policist ga je spet vprašal, kje so partizani, on pa je samo ponovil: »Nikoli nisem videl nobenega!«

Potem ga je ogovoril policist – Korošec: »Če je tako, kam pa bi šel, če te spustimo?«

»Domov,« je odgovoril gladko.

»Potem pa pojdi«, mu je rekel – in mu razvezal roki.

»Kaj pa to pomeni?« si spet ni mogel pojasniti nenadnega obraza. Policisti so se mu zdaj čelo rezali. Korošec je ponovil:

»No, le pojdi!«

Počasi se je le obrnil in sprva nekako leno začel hoditi nazaj po dolini. Ko pa je prišel za ovinek, jo je ucvrl, kar so ga nesle noge.

Nenadna svoboda mu je odvzela vse bolečine in prhnil je navzgor kakor ptica.

Ščasoma mu je sapa le pošla in začel je razmišljati treznejše:

Kaj vse to pomeni?

Tedaj se mu je posvetilo! Policisti, ki so se prej z orožjem v rokah pogosto ozirali okoli sebe, so ga verjetno imeli za ščit! Če bi jih partizani kje napadli...

Domov se je vrnil bogatejši za nova spoznanja!

»Kaj pa, če za vsem tem vendarle tiči Viktor?«

S tem nadaljevanjem končujemo objavljanje odlomka zanimive zgodbe o Strdenovih, ki jo je napisal pisatelj Ivan Jan. Verjetno bo v bližnji prihodnosti izšla pri eni od slovenskih založb.

Milko Brožič-Mali

4

Ob 40-letnici 1. slovenske
artiljerijske brigade

Grmite topovi

Posebnosti bojevanja partizanskega topništva je celo opredeljevala organizacija enot, predvsem brigade. Sestavljali so jo štab brigade z vsemi elementi za operativno in učinkovito vodenje enot (sredstva zveze, instrumenti, tablice streljanja), trije artiljerijski divizion, zaščitni bataljon in oskrbovalna enota. To je dalo brigadi moč samostojnosti. Vsak artiljerijski divizion je imel po 2 artiljerijski bateriji ter baterijo za zaščito. Vsaka artiljerijska baterija je imela 2-3 topove, tj. 1-2 voda ter 1-2 voda za zaščito.

Operativno-taktično območje brigade je bilo največkrat presekano z glavnimi operativno-taktičnimi smermi sovražnika. Tako je glavne komunikacije, ki so bile primerne za težko in okorno tehniko naše brigade, nadzoroval sovražnik in na njih postavil utrjene postojanke. Zato smo imeli na voljo za svoje premike največkrat le slabše gozdne in poljske poti. Na teh ozkih pasovih in razsekanih območjih se je odvijala vsa dejavnost topniških enot, kar je zahtevalo izredne napore glede varnostnih ukrepov, zavarovanja in samozasčite. Izjemoma je bila brigada na pohodih in v bojih zavarovana z drugimi pehotnimi brigadami. Brigada je bila tako v nekakšni stalni obkrožitvi.

Posebnost so bili tudi nagli artiljerijski ukari na utrjene postojanke, če se je le dalo s presenečenjem podnevi (primer: Štampetov mest), nočni pa s pripravo, ki je bila opravljena podnevi. Po takih udarih je sledil hiter umik na izhodiščne položaje s topovi. Včasih smo topove zakamufilirali v bližini napadene postojanke in se umaknili kot pehota. To je bila seveda ukana za sovražnika, ki tako ravnanje ni pričakoval.

Brigada je delovala tudi kombinirano: kot topničarji ali kot pehota, predvsem ob hajkah in ofenzivah. Takrat smo topove skrivali navadno na takih območjih, da smo jih kasneje lahko uporabili. V takih in podobnih tesnih situacijah ni bilo primera uničevanja ali onesposabljanja topov ali streliva. Tako so po vsaki akciji nadarjeni in izkušeni partizani »strokovnjaki za kamufliranje« poskrili topove po jamah in vrtačah, tako da je bilo kasnejša uporaba čim hitrejša in varna. O pravilnosti takega odnosa do tehnike je zgovoren podatek, da sovražnik v hajkah in preiskavah terena ni odkril nobenega topa. Možnosti za shranjevanje streliva, ki smo ga zaplenili sovražniku, so bile slabe. Večinoma je bilo skrito po gozdnih jamah in škrapah. Vlada je zato dodobra načela smodnik in vžgalni mehanizem. Tako se je dogajalo posebno proti koncu vojne, da ob napadih tudi več granat ni eksplodiralo. Tudi razmere v oskrbovalnih enotah so bile težavne. Včasih se je zbralo tudi do 120 konj. Posebno hudo je bilo pozimi. Konje smo zato razporedili po kmetijah ali pa v brigadno oskrbovalno enoto na Topli Rebri v Kočevskem Rogu.

Topniška tehnika je bila stara in so jo že Italijani uporabili posadkovno v utrjenih postojankah. Prav to tehniko so partizani uporabljali poldrugo leto za izredno »operativno«. To je zahtevalo od vsakega starešine in borca izjemne in dodatne napore, kakršne je zmogel samo

Prva slovenska artiljerijska brigada v sklepni operaciji za osvoboditev Ljubljane, napad na Orle. Baterija gorskih topov 75 mm M 1-4 (iz anglo-ameriške pomoči) na položaju Šmarje Sap 6. maja 1945. leta.

vdan in moralno trden borec kot je bil slovenski partizan. Tako smo bili zaradi pogostih okvar, ki so jih sprva iznajdljivo odpravljali brigadni orožarji in partizanske delavnice, od februarja do aprila 1945. leta primorani v akcijah uporabljati celo posamične topove, kar se je tudi občutilo v zadnji sovražnikovi spomladanski protipartizanski ofenzivi.

Prav v tej kritični situaciji smo dobili prvo zavezniško pomoč 20 anglo-ameriških topov 75 mm M 1-4 in dovolj streliva po njihovih normah 6 granat za cev na dan, tudi če je top miroval. Bojna in udarna moč brigade se je naglo dvignila. To se je videlo pri sklepni operaciji za osvoboditev Slovenije, predvsem pri osvoboditvi Ljubljane (primer: topniški udari na zadnjo utrjeno sovražno postojanko Orle na Golovcu).

Potrebe po nenehnem vzgojno-izobraževalnem delu, in ne samo topniško-strokovnem, ampak vojaško-političnem v celoti so bile dobro ocenjene. Vsak presledek med boji, in celo med samimi boji, je bil za moštvo »topniška vojna akademija«, iz katere so prihajali vdani in sposobni topničarji in poveljniški kader. Prav ta kader pa je tudi v povojnem razvoju veliko prispeval k oblikovanju in pravilni usmeritvi naše SLO in DS in k vzgoji in izobraževanju številnih generacij branilcev naše svobode v oboroženih silah SFRJ in drugih strukturah SLO in DS.

Moralno-politična moč brigade je nastala ob močni partijski in skojevski organizaciji. Štab je zavzeto in uspešno vodil brigado. Za take razmere vojskovanja je bilo zato v brigadi tudi malo žrtv. Zelo pomembni so bili tudi pohodi in akcije bratstva in enotnosti na območju sosednje Hrvatske (Žumberak, Gorski kotar, Pokuplje pa vse tja do Pisarovine in drugod).

Partizansko topništvo, od maja 1944. leta je bila to 1. SAB, je delovalo skoraj dve leti na zahtevnem slovenskem prostoru s težiščem na tako imenovani »ljubljski provinci«. To je zelo komunikativno območje, čez katero so vodile vse pomembne strateške smeri predvsem proti vojskovaštvu v Italiji. Okupator je zasedel vse pomembne prometnice in kraje na njih in jih utrdil in branil z močnimi posadkami svojih kvilinskih formacij. Protipartizansko delovanje je bilo zaradi tega vseskozi predvsem ofenzivno.

Brigada kljub svoji sestavi, velikosti in okornosti (okrog 500 borcev do 120 konj in 12 do 20 topov) ni bila nikoli razbita, ampak je ohranjala in celo razvijala svojo bojno moč vse do konca vojne. To je edinstven primer v naših razmerah partizanskega vojskovanja.

Te izredno pomembne izkušnje in posebnosti dejstvovanja partizanskega topništva so se premalo raziskane. Zato priporočam mlajšim kolegom ali vojaškim strokovnjakom, da to možnost izrabi, ker je na voljo ogromno materiala in še živeči borci te brigade. Tako bi lahko veliko prispevali s svojim vojaškim znanjem k zasnovi SLO in DS za slovenski prostor, ki bo tudi v obrambni vojni igral pomembno vlogo. Iz te snovi bi lahko delali tudi diplomske naloge in zagovarjali doktorske disertacije v obrambni usmeritvi na FSPN. Te izkušnje se premalo uporabljajo v vzgojno-izobraževalnem procesu mlajših artiljerijskih kadrov.

Odbor skupnosti borcev 1. SAB je priprave za to osrednjo proslavo združil s proslavo krajevnega praznika krajevnih skupnosti Ribnica na Dolenjskem ter dnevom topniške enote JLA, ki razvija izročila 1. SAB. Zato želimo in pozivamo borce, da se skupaj z borci, aktivisti, pripadniki JLA in ostalimi prebivalci te gostoljubne doline združeni na teh proslavah spomnimo na to našo prehojeno pot.

Konec

Napadi na Ribnico

Februarja in v začetku marca 1944 so se enote 18. divizije, ki so bile v prostoru med Velikimi Laščami, Ribnico in Kočevjem, začele pomikati proti železniški progi Ljubljana-Postojna in jo rušiti. Sovražnik je to priložnost izkoristil in 15. marca je v Velike Lašče prihrumela kolona tovarnjakov in tankov. Naslednji dan je kakih petdeset motornih vozil nadaljevalo pot proti Ribnici. Sovražnik je po prihodu v Ribnico nasilno mobiliziral prebivalstvo, da mu je pomagal utrjevati postojanko.

Hkrati s tem pa je v Glavnem štabu NOV in POS dozorel sklep o uničenju te postojanke, ki je nekako sekala osvobojeno ozemlje na Dolenjskem in Notranjskem na dva dela.

Za napad na Ribnico na Dolenjskem so bile določene enote 18. divizije, podprlo pa naj bi jih tudi tedaj že dobro organizirano topništvo. Napad naj bi iz ljubljanske smeri zavarovale enote 15. divizije. Devetnajstega marca je bilo vse pripravljeno za napad na sovražnikovo postojanko, Deveta brigada, ki je bila okrepljena z gorskim topom 75 mm, je sovražnika takoj napadla, vendar se ji do jutra ni posrečilo prodreti v postojanko.

Dva dni kasneje in prvič s pomočjo topniškega divizion 18. divizije je sledil drugi napad. Topniška priprava naj bi se začela ob 19. uri, trajala pa naj bi pol ure. Nato naj bi v akcijo posegla dva bataljona pehote. Vendar dogodki niso potekali tako, kot je predvidel načrt operacije.

Prav v času, ko se je deveta brigada pripravljala za odhod na položaje okrog Ribnice, so jo napadli domobranci iz Velikih Lašč. Boji so trajali do 17. ure. Medtem je topniški divizion zasedel položaje in ob 19. uri začel obstreljevati postojanko v Ribnici, tako kot je predvideval načrt. Kljub vsem prizadevanjem komandanta devete brigade, da bi preprečil obstreljevanje do prihoda svoje enote, so topničarji do 19.30 izstrelili 250 granat. Borci devete brigade so prišli na izhodiščne položaje okrog 23. ure in začeli napadati. Ker pa niso imeli topniške podpore, jih je sovražnik z zapornim ognjem zaustavil. Proti jutru so morali odnehati in se vrniti na izhodiščne položaje.

Ob tem je štab 7. korpusa spoznal, da samostojni napad 18. divizije ne bo uspešen, in je pripravil novo akcijo, ki so se udeležile vse njegove enote. V noči na 23. marec so začeli nov napad na Ribnico. Topovi so odprli korekturni oženj ob 18.30. Čez poldrugo uro se je začela topniška priprava napada. Topovi so streljali v središče Ribnice in večkrat zadeli samo cerkev in zvonik, v katerem so imeli domobranci strojnico in opazovalnico. Po topniškem obstreljevanju so trije bataljoni začeli juriš na bunkerje, vendar jih niso mogli zavzeti, ker jih je zaporni oženj znova zaustavil. Ob svitu so se morali umakniti na prejšnje položaje.

Naslednje povelje za napad je štab 18. divizije izdal 24. marca. Zanj sta bila določena po dva bataljona iz 8. in 9. brigade, ostali bataljoni pa naj bi zavarovali napad. Topništvo je pripravilo za napad pet topov in dva minometa. Topove naj bi postavili pri vasi Sajevec, da bi streljali na postojanko z razdalje 1500 do 2000 metrov. Stomilime-

trska havbica naj bi rušila bunkerje pri opekarni, kamor sta bila usmerjena tudi dva gorska topova. Poljska topova pa sta dobila nalogo, naj porušita cerkveni stolp in uničita strojnično gnezdo.

Napad bi se moral začeti 25. marca, vendar so ga zaradi tragedije 3. in 4. bataljona 9. brigade pri Makošah preložili za en dan. Tako se je napad začel 26. marca zvečer. Vsi topovi so začeli streljati ob 19.30 in merili na cilje v postojanki. Izstrelili so precej granat. Kljub učinkovitemu topniškemu ognju se tudi ta napad ni posrečil. Glavnina enot korpusa je bila na zavarovanju napada, medtem ko je imeia 18. divizija pri vseh napadih precejšnje izgube.

Po tem napadu so se enote 18. divizije nekoliko umaknile od Ribnice. Pripravljale so se namreč na vnovični napad na sovražnikovo postojanko, ki so ga začele 19. aprila ob 21. uri. topniška priprava pa naj bi se začela tri ure prej. V tej akciji naj bi sodelovali 15. in 18. divizija s sedmimi brigadami in dve-ma odredoma. Topničarji pa so pripravili kar devet topov in dva tanka, ki so ju pripeljali iz skrišališča pri Planini nad Črmošnjicami.

Prvi divizion je v varstvu zaščitnega bataljona in bataljona iz 8. brigade odšel na položaje na Malo goro nad Ribnico. Hkrati pa je z druge strani nad vasjo Bukovica zasedel svoje položaje tudi divizion 18. divizije. Organizirali so tudi protizračno obrambo s protiletalskimi mitraljezi, ki so v obliki trikotnika oklepali Ribnico.

Ob napadu je imel sovražnik v Ribnici približno 450 vojakov, top 75 mm, dva brzostrelna topova, tri težke in pet lahkih minometov, reflektorje, dva tanka in tovarnjake. Postojanka je bila obkrožena z žično ograjo in podminirana. Za žico je bilo 74 bunkerjev, ki so bili med seboj povezani z jarki in telefoni.

Ob 19. uri so se oglasili korekturni topovski strelji, pol ure kasneje je zagrmelo iz vseh devetih topov. V trenutku je bila v dimu vsa Ribnica. Granate so uničile pet sovražnikovih bunkerjev. Ko so partizanski topovi prese nehali obstreljevati, so se oglasili topovi iz postojanke. Sovražnik je opazil poljski top nad Bukovico in ga začel zasipavati z granatami ter ga onesposobil. Partizani so odgovorili, vnel se je silovit topniški dvoboj. Po končanem topniškem streljanju so se borci brigad ob 21. uri pognali v napad. Prišli so do žičnih ovir in jih začeli rezati. Toda znova jih je sovražnikov zaporni oženj prikoval

na zemljo. Tam, kjer bi lahko prodrli, je interveniral sovražnikov tank. Proti jutru so se morali partizani znova umakniti, ne da bi zavzeli postojanko.

Čez dan so štabi pripravljali nove načrte za napad, ki naj bi ga začeli naslednjo noč. Medtem pa so obveščevalci prinesli novice, da sovražnik pripravlja večjo ofenzivo v dolini Krke, zato so divizion 15. divizije umaknili s položajev pred Ribnico in ga premestili v Suho krajino. Pred mestom je ostal divizion topništva 18. divizije, na položajih pa naj bi deseto brigado zamenjal Dolenjski odred.

Ko so topničarji opravili korekturno streljanje, so bataljoni čakali na povelje za napad, toda pripravljena je bila le 9. brigada, Dolenjski odred pa je zamudil. Ker so bili topovi in tank na položajih brez vsakega kritja pehote, so tudi te umaknili do prihoda Dolenjskega odreda. Na poseben ukaz štaba divizije je ob 2.30 Dolenjski odred odšel v napad. Po enournem boju se je razširila novica o izpadu sovražnikovega tanka in odred se je začel umikati s položajev. Deveta brigada je prišla do žice in pri njej ostala do jutra, vendar naprej ni mogla. Zjutraj pred svitom se je umaknila na izhodiščne položaje.

Štab 7. korpusa je v svojem poročilu zapisal, da so za neuspešen napad na Ribnico krivi tako objektivni kot subjektivni vzroki. Objektivni razlog je ugoden položaj mesta za obrambo, subjektivni pa slaba priprava pehote na napad. Po poročilu štaba je imelo največ uspeha topništvo 15. in 18. divizije. Če razčlenimo vse okoliščine, bi se lahko le deloma strinjali s tako visoko oceno. Kajti enajst topov je med napadom izstrelilo 450 granat, v vseh napadih pa 1022 granat.

Napadi na Ribnico pa so bili dragocena izkušnja za partizane. Obramba postojanke je bila na preglednem ozemlju, ki je omogočal močan zaporni oženj iz pehotnega orožja. Kot pomanjkljivost pa naj omenimo slabo protitankovsko obrambo. Protitankovski topovi so bili razdeljeni brigadam, k z enim niso mogli braniti vsega.

Ko so višji štabi videli, da tako močno utrjene postojanke, kot je Ribnica, ne bo mogoče zavzeti, so izdali povelje o prekinutvi napada in usmerili brigade v napade na nekatere sovražnikove postojanke. Vse te postojanke sta 15. in 18. divizija s topništvom uničili.

Franci Žvipelj

Pomemben prispevek artilercev

Dne 22. aprila 1984 so se v Postojni zbrali nekdanji pripadniki artiljerijske brigade 4. armade, da bi proslavili 40. obletnico ustanovitve enote. Tako so po svoje še bolj slavnostno obarvali proslavljanje tukajšnjega občinskega praznika, saj je minilo tudi 40 let od drzne diverzantske partizanske akcije požiga nemškega skladišča bencina v Postojnski jami. Srečanje artileristov prekomorjev je bilo pristrčno in tovariško. Slavnostni govornik, narodni heroj Stane Bobnar je na kratko opisal bojno pot artiljerijske brigade, ki so jo na ukaz vrhovnega komandanta tovariša Tita ustanovili 1944. leta na Visu. Enota je nato pomagala pri osvoboditvi jadranskih otokov, Dalmacije, Hercegovine, Like, Hrvaškega in Slovenskega primorja vse tja do Trsta in Celovca. Bojna pot

v sestavi 4. armade je bila sicer relativno kratka, a slavna, saj so artileristi s svojo prizadevnostjo, vdanostjo in natančnostjo zadetkov prispevali pomemben delež v številnih bitkah za dokončno osvoboditev naše domovine. Na to so ponosni še danes.

Posebno zadovoljni so bili udeleženci srečanja v Postojni tudi zato, ker jim je tamkajšnja občinska skupščina ob 40. obletnici ustanovitve enote podelila še posebno plaketo. Izredno toplega sprejema so bili deležni predstavniki mladinske pohodne brigade »Artileristi prekomorci«, ki se v dneh občinskega praznika udeležujejo pohoda po partizanskih poteh postojnske občine. In tako je že vrsto let mladina s ponosom neguje izročila našega NOB.

Branko Dobranič

Pomen osvoboditve Ajdovca 1942. leta

Na pomlad in v začetku poletja 1942 je osvobodilno gibanje na Slovenskem, zlasti na tistem delu, ki so ga imeli zasedenega Italijani, doseglo nesluten razvoj. Vse več ljudi je vstopalo v partizanske čete in osvobodeno ozemlje se je vse bolj širilo. Prebivalstvo v mestih, zlasti v Ljubljani, ki je že bila vsa obdana z bodečo žico in bunkerji; pa je vse bolj manifestiralo z najrazličnejšo aktivnostjo svojo privrženost osvobodilnemu boju. Italijanski okupatorji so se zato odločili za izredno obsežno akcijo. Po mestih so okrepili racije in množično odvažali ljudi v koncentracijska taborišča, proti osvobojenemu ozemlju pa so s skoraj sto tisoč vojaki začeli temeljito ofenzivo, ki je trajala od sredine julija pa vse do konca oktobra. V tej ofenzivi so Italijani požgali na tisoče domačij, množično pobijali civiliste, polnili koncentracijska taborišča in pomagali organizirati kvislinško formacijo MVAC, ki je med ljudstvom kmalu dobila ime bela garda.

Ta ofenziva, poimenovana »roška«, ni mogla uničiti slovenske partizanske vojske, čeprav je po številu prišlo na enega partizana 20 sovražnih vojakov. Res so razpadle nekatere partizanske čete, a med samo ofenzivo sta se formalizirali dve brigadi, Gubčeva in Cankarjeva, proti koncu ofenzive pa še Serčerjeva. Zaradi izrednega števila sovražnih vojakov in zaradi nepopisne krutosti pa je ta ofenziva med prebivalstvom, v manjši meri pa tudi med nekaterimi skupinami partizanov, ki so v ofenzivi največ pretrpeli, ustvarila določen strah in zavrla polet, s katerim je osvobodilno gibanje začelo pomlad 1942. Zato je glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske že med »roško«

ofenzivo dokazalo partizanskim enotam, naj se pripravijo in čimprej začno obsežno partizansko italijanske in belogardistične postojanke na Suhorju pri Metliki, ki so jo 28. novembra 1942 izvedli borci Cankarjeve in 13. hrvaške proletarske brigade in Vzhodnodolenjskega odreda. Naslednja velika akcija pa je bil napad Gubčeve brigade na belogardistično postojanko na Ajdovcu.

Ajdovec je imel dominantno vlogo na območju med Novim mestom, Trebnjem in dolino Krke, bil pa je tudi sredi ozemlja, kjer je bil osvobodilni boj dokaj razvejen. Zato je bilo to sovražnikovo trdnjavo treba uničiti.

Gubčevci smo se v akcijo odpravili iz Rihpovca, vsice blizu Trebnjega. Progo smo prečkali prav blizu Trebnjega, seveda ponoči. Naslednji večer pa je bil pred napadom na Ajdovec še zbor brigade, kjer so komandant in komandirji še enkrat preverili bojne naloge, vsem borcem pa sta spregovorila komisar brigade Rudi-Viktor Avbelj in namestnik komandanta Predrag Jevtić-Dragan. Posebno slednji nam je s svojimi toplimi besedami vlil toliko zaupanja, da smo vsi vedeli, da bomo to noč uspeli.

Napad se je začel uro pred polnočjo 11. decembra. Bili so bili utrjeni v prosvetnem domu, v šoli, v župnišču; v cerkvenem zvoniku pa so imeli strojnično gnezdo. Partizanski napad so pričakovali, kajti dan ali dva pred napadom so se spopadli z delom Tomšičeve brigade, ki je v tej akciji prevzela zavarovanje proti Novemu mestu.

Tretji in del drugega bataljona Gubčeve sta bila določena za neposreden napad, prvi in del

drugega pa sta prevzela zavarovanje proti Trebnjemu in Žužemberku.

Prva je bila osvobodena šola, seveda, ko so partizani stavbo zažgali. Iz nje je zbežalo 21 belogardistov, čeprav je bilo med njimi več hudih ranjencev. Tisti v zvoniku pa so bili tako prepričani, da jih višina in strojnica tako varujejo, da jim nihče nič ne more, in so se med streljanjem norčevali iz partizanov. A kmalu so tudi zvonik zajeli ognjeni zublji in strojnica na njem je umolknila. Tudi župnišče je kmalu klonilo, le tisti v prosvetnem domu so se upirali z vso silo. Partizani so pozivali bele, naj se vdajo in jim obljubljal življenje, če to store, a niso hoteli o tem nič slišati. Jutro je že bilo, ko so gubčevci z izredno močnim jurišem prodrli do zidov prosvetnega doma in zažgali še to sovražnikovo postojanko.

Od sedemdesetčlanske izdajalske postojanke jih je tretjina padla, tretjina je bila zajeta, tretjina pa je uspelo pobegniti. Vse ujetnike smo postavili pred vojaško sodišče. Organizatorji bele garde in tisti, ki jim je bilo dokazano pobijanje privrženecv OF, so bili obsojeni na smrt. Nekateri, ki so dokazali, da so bili prisiljeni ali zapeljani, so vstopili v partizane. A le eden od njih je vse do osvoboditve ostal med partizani, drugi so ob prvi priložnosti pobegnili in se spet pridružili svoji izdajalski bratormni družini.

Osvoboditev Ajdovca je pomenila mnogo več, kakor samo vojaško zmago. Odmevala je po vsej Sloveniji in še posebno v bodečo žico obdani Ljubljani. Ta zmaga je povedala, da še tako močna sovražnikova ofenziva, kot je bila »roška«, ne more zlomiti boja za svobodo, povedala je, da bo narodno izdajstvo strogo kaznovano in napovedala nov vojaški in politični vzpon osvobodilnega boja.

Jutri, 27. aprila, na praznik Osvobodilne fronte, bosta krajevna skupnost Ajdovec in skupnost borcev Gubčeve brigade odkrili ploščo v spomin na ta pomemben dogodek našega osvobodilnega boja.

Sergej Vošnjak

Slovenski letalci, ki so padli med aprilsko vojno

Pred nedavnim nam je pisal inž. Antun Benčević iz Beograda, ki se amatersko ukvarja z raziskovanjem naše zgodovine. Zbral je podatke o 136 pilotih bivšega jugoslovanskega letalstva, ki so umrli v aprilski vojni nad Jugoslavijo, Madžarsko, Romunijo in Grčijo. Med njimi je bilo tudi 13 Slovencev.

To so bili:
Karlo F. Štrbenk: narednik-vodnik, pilot-lovec 102. lovske eskadrilje 51. lovske skupine, 6. letalskega lovskega polka, ki je imel sedež v Zemunu. Rodil se je leta 1907 v Zagorju ob Savi, sestrelili pa so ga 6. aprila 1941 na območju Glogonjskega rita, ko je s svojim letalom »Meserschmidt ME-109 E« napadel skupino nemških bombnikov. Uspelo mu je sestreliti štuko, nato pa so njegovo letalo uničili nemški lovci. Kje je pokopan, ni znano.

Miha F. Klavara: podporočnik, pilot-lovec. Bil je pilot v 32. lovske skupini 6. letalskega polka, ki je imela sedež na letališču v Krušedolu. Rodil se je 30. 9. 1905 v Mariboru. Pri obrambi Beograda je sestrelil dva nemška lovca in bil tudi sam uničen. Njegovo letalo je strmoglavilo na območju Iri-ga v Sremu. Popoldan istega dne so ga pokopali na katoliškem pokopališču v Iri-gu.

Vladimir Z. Gorup: narednik-vodnik. Bil je pilot-lovec 32. lovske skupine 6. letalskega polka, ki je imela sedež na letališču v Krušedolu. Rodil se je leta 1908 v Trstu. Padel je 7. aprila 1941 pri Gardninovcu. Pred tem je sestrelil nemški bombnik. Pokopali so ga na pokopališču v vasi Gardninovac. V vasi Šajkaši pri Novem Sadu pa so mu pred nekaj leti kot pogumnemu pilotu postavili spomenik.

Pavel A. Strman: narednik, radiotelegrafist 7. bombniškega polka, ki je imel sedež na letališču Preljine pri Čačku. Rodil se je 29. 12. 1911 v Kostreljnicah pri Litiji. Umrl je kot član posadke bombnika, ki je poskušal preleteti v Sovjetsko zvezo, vendar se je v bližini vasi Rogatice zaletel v planino. Istega dne so ga pokopali na pokopališču v vasi Zarožje, nedaleč od Goražda v Bosni in Hercegovini.

Aljož Stažesar: narednik, pilot 7. bombniškega polka, ki je imel sedež na letališču Preljine pri Čačku. Ni podatkov, kdaj je bil rojen. Padel je 10. aprila 1941 na območju Čačka. Istega dne so ga pokopali na pokopališču v vasi Milatovac, občina Kaone v Srbiji.

Avgust P. Nežmah: kapitan prvega razreda, pilot lovec. Bil je član 655. šolske eskadrilje. Rodil se je 31. 8. 1901 v Dološki

Gori. Padel je 6. aprila 1941 na območju Sarajeva. Kje je pokopan, ni znano.

Rudolf P. Kobal: kapetan prvega razreda, izvidnik sedmega bombniškega polka. Rodil se je 10. 2. 1909 v Trstu. Padel je 7. aprila 1941 med bombardiranjem letališč na Madžarskem, kjer je tudi pokopan.

Ferdo F. Gradišnik: polkovnik, pilot lovec. Poveljnik prvega bombniškega polka. Rodil se je leta 1899 v Vel. Vespovu v Istri. Padel je 8. aprila 1941 med napadom na nemško oklepno kolono, ki je prodirala v smeri Kumanovo-Skopje. Skupaj z njim je umrl tudi pilot Živan Jovanović. Pokopali so ju v skupni grob pri Kumanovu.

Vladimir F. Kink: kapetan prvega razreda, pilot lovec prvega bombniškega polka. Rodil se je leta 1916 v Brestanici ali v Brezicah. Padel je 7. 4. 1941 pri vasi Malo Nagoričane kot član posadke bombnika kapetana Ivanovića. Pokopan je v skupni grobnici pri Kumanovu.

Josip I. Grlj: podporočnik, pilot sedmega bombniškega polka. Umrl je 10. aprila 1941 med preletom v Sovjetsko zvezo pri romunskem mestu Constanta.

Franjo F. Ribič: narednik mehanik. Bil je mehanik strelec 64. skupine tretjega bombniškega polka. Rodil se je 2. februarja 1911 v Sv. Petru pri Mariboru ali Ljubljani. Padel je 12. aprila 1941. Pokopan je na pokopališču v vasi Ribnik pri Svetozarevu. Pri vasi Bukovče so mu 22. 12. 1973 odkrili spomenik.

Za narednika **Medvedščka** pa ime ni znano. Bil je mehanik devete letalske skupine. Padel je 10. aprila 1941 na območju letališča Davidovac pri Paračinu. Istega dne so ga pokopali na pokopališču v vasi Davidovac.

Partizanska Javorovica vabi

Letos bo tradicionalno prvomajsko zborovanje šentjernejske doline združeno s spominom na 40-letnico zadnjih bojev 4. bataljona Cankarjeve brigade in s krajevnim praznikom Šentjerneja. Prvega maja bo ob 9. uri najprej zbor skupnosti Cankarjeve brigade v šentjernejski osnovni šoli, kjer bodo pregledali pldno štiriletno delo odbora skupnosti. Izvolili bodo novo vodstvo skupnosti in podelili priznanje najzaslužnejšim dolenskim aktivistom, ki se najbolj trudijo za nadaljnje urejanje spominskega obeležja na Javorovici. Odprli bodo tudi razstavo o bogati in poučni bojni poti Cankarjeve brigade, ki je bila ena izmed prvih štirih SNOUB.

Ob 11. uri se bo nad Javorovico začelo spominsko srečanje, kjer bodo odkrili preurejeno spominsko vežo. Govoril bo Viktor Avbelj-Rudi, tja pa bodo dotlej prišle tudi pohodne mladinske enote iz krške in novomeške občine. Več sto mladih planincev, tabornikov in drugih bo po partizanskih stezah prišlo k eni najvišje ležečih vasi na Gorjancih. Prireditelji računajo na obisk kakih 3000 ljudi. Prevoz iz Metlike, Črnomlja, Krškega, Trebnjega, Ljubljane, Maribora in Novega mesta bodo zagotovile posamezne organizacije. Za kulturni spored na proslavi bodo poskrbeli šentjernejski solarji.

Zdaj, ko ima Javorovica obnovljeno cesto,

vodo in okrepljeno elektriko, kar vse približuje to znano partizansko vasico dolini, se vedno bolj uresničuje lepa zamisel, zrasla pred dobrih desetletjem v vrstah cankarjevcev: narediti planino dostopno in prikupno, odprto za oddih delovnih ljudi. Zato zveza borcev kraj še naprej spomeniško urejuje. Osrednji spomenik z obronka vasi so medtem prenesli v obnovljeno spominsko vežo, kjer bodo vklesana imena vseh padlih borcev 4. bataljona. Kasneje bodo tam zasadi 122 borov in 3 breze, spomin na 122 borcev in 3 padle partizanke. Vse kaže, da so domačini skupaj s šentjernejsko krajevno skupnostjo vzeli Javorovico »za svojo« in da skupaj z nekdanjimi borci vneto uresničujejo dela, da bo vas postala tudi privlačna turistična točka.

Tone Gošnjak

Vabila

Svet krajevne skupnosti Šentjerneja, skupnost borcev 5. SNOUB Ivan Cankar in skupnost Gorjanskega bataljona

vabijo
borce, občane, mladino, še posebej sorodnike padlih in živeče borce 4. bataljona, na slovesnost ob 40. obletnici zadnjega boja 4. bataljona Cankarjeve brigade in ob krajevnem prazniku KS Šentjerneja.
SLOVESNOST BO 1. MAJA 1984 OB 11. URI NA JAVOROVICI.

Spored:
- raport komandanta pohodnih enot predsedniku skupnosti borcev 5. SNOUB Ivan Cankar,
- pozdravni govor,
- slavnostni govor predsednika predsedstva SR Slovenije Viktorja Avblja-Rudija,
- otvoritev spominskega parka in hrama z obeležji 125 padlim borcem,
- polaganje vencev,
- kulturni program, ki ga bodo izvedli šentjernejski oktet, šolska mladina in godba na pihala iz Šentjerneja.

Ze pred tem bo ob 9. uri v osnovni šoli NH Marti Kotar v Šentjerneju ZBOR BORCEV CANKARJEVE BRIGADE. Na zboru bodo poročali o opravljenem delu, sprejeli pravilnik skupnosti borcev in izvolili novi odbor. Borcem 4. bataljona, ki so se 16. marca 1944 bojevali na Javorovici, bodo izročili spominske listine.

Vabimo borke in borce, da se zbora udeležijo v čim večjem številu, pripeljejo pa naj tudi svojce, da se bodo seznanili z delom skupnosti.

Tisti, ki se bodo pravočasno prijavili (Ljubljana, Vrtača 11), bodo imeli zagotovljen avtobusni prevoz. Odhod ob 6.30 s Trga osvoboditve v Ljubljani.
Odbor skupnosti 5. SNOUB Ivan Cankar iz Gorjanskega bataljona

★

Odbor skupnosti borcev 1. Slovenske artillerijske brigade obvešča vse borke in borce, da bo ob 40-letnici ustanovitve 5. maja proslava v Ribnici na Dolenjskem. Iz Ljubljane v Ribnico bo vozil poseben avtobus, ki bo primerno označen. Avtobus bo parkiran levo od izhoda z železniške postaje v Ljubljani. Redni avtobusi vozijo iz Ljubljane ob 6.15, 7.15, 8.15 in ob 9.15. Ob 9.30 bo v dvorani doma JLA v Ribnici zbor borcev brigade. Ob 11. uri bo začetek proslave pred domom JLA v Ribnici, ob 13.30 pa bo tovariško srečanje vseh bork in borcev. Vsem pripadnikom te enote smo poslali pisna vabila. Ker pa se utegne pripetiti, da kdo vabila ne bo dobil, prosimo tiste, ki so jih prejeli, naj obvestijo tovariše sborce, da pridejo na proslavo, ali javite do 20. aprila 1984 njihove naslove Stani Kos-Speli, Ljubljana, Miklošičeva 8 a/III. Na isti naslov prijavite svojo udeležbo do 20. aprila.

Odbor skupnosti borcev I. SAB

★

Vabimo aktiviste, svojce padlih in umrlih aktivistov ter druge prebivalce, ki živijo ali so živeli in delali na območju Zapadnoprimorskega okrožja, kakor tudi borce, ki so se bojevali na tem zahodnem delu naše domovine. Vabimo predstavnike DPO občine Tolmin in Nova Gorica ter krajevnih skupnosti in DPO Dobrovo, Kojsko in Medana na slovesnost ob poimenovanju lovske koč na Koradi po Zapadnoprimorskem okrožju.

Slovesnost bo dne 1. maja 1984 ob 14. uri pri lovski koči na Koradi (pri Vrhovlju v Brdih)

V kulturnem programu bodo sodelovali: Pevski zbor iz Medane in učenci Osnovne šole BBO Dobrovo. Posebnih vabil ne bomo pošiljali!

Pripravljalni odbor

Vsem vezistom udeležencem NOV in drugim vezistom iskreno čestita in jim želi zdravja ob 27. aprilu in prazniku dela 1. maja.

Pododbor vezistov občine Kranj

Krkina zdravilišča: Dolenjske, Šmarješke Toplice in Strunjan

Iz novomeške Krke so nas obvestili, da so cene zdravstvenim storitvam v teh njihovih zdraviliščih še vedno, do odmrznitve, enake. Nove cene z dvajsetodstotnim popustom (za borce in vojaške invalide) pa bomo objavili, ko bodo veljavne.

Krka, TOZD Zdravilišča

Obvestila

Obveščamo člane ZZB NOV, da bodo tudi letos lahko odšli na zdravljenje v Karlove Vari. Prednost imajo člani iz občin ustanoviteljic Banjol.

Pismene prijave s potrdilom občinskega odbora ZZB NOV pošljite na Mestni odbor ZZB NOV Ljubljana, Komenskega 7. Prijave pošljite čimprej, ker bo odšla prva skupina na zdravljenje že 14. maja.

Odbor za pripravo proslave ob 40. obletnici 1. pokrajinske konference SPZZ za Slovensko primorje in Trst poziva vse delegatke, ki so bile na konferenci 2. februarja 1944 na Štjaku, da takoj sporočijo na OK SZDL Sežana: priimek (tudi deklinski) in ime, letnico rojstva, kdo jih je delegiral na konferenco ter natančen sedanjí naslov.

★

Ob 40-letnici ustanovitve 1. tankovske brigade NOVJ prosimo borce z območja Sta-

gerske, Gorenjske, Dolenjske ter ljubljanske regije, da do 10. maja 1984 pošljejo svoje naslove Domu JLA Vrhnika z oznako »Za skupnost borcev 1. tankovske brigade NOVJ«.

★

Sekcija internirancev občine Hrastnik tudi letos organizira srečanje bivših internirancev koncentracijskih taborišč.

Srečanje bo v nedeljo, 29. aprila 1983, ob 10. uri v Gorah nad Dolom.

Vabimo vse bivše internirance iz Hrastnika, Trbovelj, Zagorja, Laškega, Sedraža in Savinjske doline.

★

Obveščamo borce zaščitne enote VPV NOV in PO Slovenije, da bo zbor (skupščina) borcev 12. maja 1984 ob 9. uri v Tacnu pri Ljubljani, (v šoli RSNZ).

Po zboru se bomo ob 11. uri vključili v proslavo in tovariško srečanje ob 40-letnici ustanovitve ONZ.

Izvršni odbor skupnosti borcev VPV NOV in PO Slovenije

Po svetu demonstrirajo – mi manifestiramo

Letos je to osemindvajseti pohod Po poteh partizanske Ljubljane, nekaterim bolj znan pod nazivom Pohod ob žici okupirane Ljubljane. Manifestirali bomo DELO-MIR-SVOBODO, tisto, kar

povezuje ves svobodoljubni svet v eni želji. Brez enega ni drugega. Samo v miru in svobodi lahko človek z delom ustvarja svojo srečo. Zato naj bo vsak korak na letošnjem pohodu bliže skupni

sreči. Množična udeležba na pohodu je najbolj viden izraz naše zavesti, od najmlajših do najstarejših.

Pionirji bodo imeli svoj manifestativni pohod 26. aprila. Organizirali ga bodo v vseh petih ljubljanskih občinah in računajo, da se ga bo udeležilo 22.850 pionirjev in pionirk od 1. do 4. razreda osnovnih šol. Za cicibane bo pohod 9. maja, na dan osvoboditve Ljubljane, da bi tem najmlajšim lahko namenili kar največ pozornosti in jim predstavili mesto heroj. Pet tisoč sedemsto dvaindevetdeset cicibanov se bo udeležilo te manifestacije.

In kako bo s pohodom 12. maja? Pohodniki bodo lahko izbirali med šestimi progami, in sicer s starti: Fužine – smer sever na 18.000 metrov, Fužine – smer jug na 11.000 metrov, Vrhovci – smer sever 7.000 metrov, Vrhovci – smer jug na 5.000 metrov,

Tolstojeva ulica na 8.000 metrov in Muzej revolucije na 3.000 metrov. Proge bodo potekale po že urejenih delih Poti spominov in tovarišva, po kolovozih, poljskih in gozdnih poteh ter cestah in ulicah v središču mesta. Na starte bodo vozili posebni avtobusi (razen v Tolstojevo ulico in k Muzeju NOB) s Trga osvoboditve in z železniške postaje, od 5.30 do 8. ure na Fužine in od 7.30 do 9.30 na Vrhovce. Za prijavo bo veljal pohodni karton, ki ga pohodniku dobijo na startu in bo hkrati pomenil priznanje za udeležbo. Vsi udeleženci bodo na cilju prejeli spominske značke ob predaji odrezka pohodnega kartona. Se enkrat opozorimo, da cilj ne bo v Vegovi ulici kot doslej, pač pa na Erjavčevi cesti blizu Cankarjevega doma.

Na sklepni slovesnosti na Trgu revolucije z začetkom ob 10.30 ne bo posebne kul-

turne prireditve, ker se bodo te potem odvijale na Prešernovem, Plečnikovem trgu in Trgu osvoboditve. Vsak si bo lahko izbral po svojem okusu.

Še nekaj: Odbor za Pohod po poteh partizanske Ljubljane je tudi letos povabil na manifestativni Pohod po poteh spominov in tovarišva zamejske rojake iz Avstrije, Italije in Madžarske. Pohoda se bosta udeležili delegaciji Zveze slovenskih organizacij (Avstrija), Slovenske kulturno-gospodarske zveze (Italija) in skupina slovenskih porabskih otrok iz Zgornjega Senika (Madžarska). Z njihovo navzočnostjo bo prireditve vseslovenska, z udeležbo delegacij in pobratenih organizacij, šol in mest, ki jih bodo na prireditve povabile ljubljanske organizacije, šole in občine, pa bo imela vsejugoslovanski pomen.

Živa Drole

Kdor ne dela, naj – govori...

Stari pregovori niso kdovekaj čudodelni. Tudi z njimi so si ljudje skušali nekako pomagati in tako so dočakali te naše, kar znamenite čase. Ali se je kdo ravnal po pregovoru, naj bi tisti, ki ne dela, ne jedel? Kar neumno vprašanje, če pomislimo, da imajo tisti, ki ne delajo, največ časa, da se bašejo. Sicer pa je precej bolj priljubljen pregovor: Z delom se ni nihče obogatel! Torej je velika življenjska modrost: treba je le pasti lenobo, pa nam bodo pečene piške letele naravnost v usta. To je seveda rečeno le tako mimogrede, ob tej priložnosti, ko bomo spet povzdigovali do neba delo, ki je ustvarilo človeka in s človekom vred vse, kar imamo, kar smo imeli (in zapravili) in kar bi radi imeli in kar si hočeš nočeš sposojamo. Praznovali bomo kar navdušeno, ker imamo očitno najraje delo takrat, ko ne delamo. Torej – delu čast!

Ko pa smo že tako slovesno, praznično razvneti, se nam zdi, vse pridige in modrovanja o delu popolnoma odveč. Ni nas treba še prepričevati, da človek ne živi samo od dela ali, kot se glasi tudi nek pogovor, češ, človek ne živi le od kruha (kajpak, h kruhu sodi še kaj mastnega in tekočega!). Navsezadnje živimo tudi od praznovanja. Celotno govoranco je mogoče živeti, vsaj tistim, ki so poklicani, da v znoju svojega obraza (jezika) opravljajo to »odgovorno« dolžnost. Kdo pravi, da to ni delo?! Razloček je samo v orodju: nekateri pljuvamo v roke, drugi pa z jezikom (nehote ali hote tudi pljuvajo) opravljajo odgovorno delo. Nobenega dela ne smemo podcenjevati – to bomo tudi slišali ali brali v teh slovesnih dneh. Delu čast!

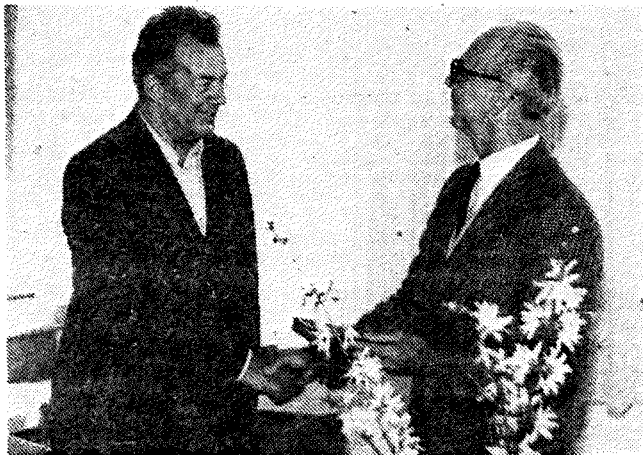
Lepa beseda dobro mesto najde – lep pregovor, morda je celo resničen. Ni pa treba takoj misliti kaj grdega, češ kdor se zna prilizovati, kdor zna vrteti namazan jezik itn. Raje pomislimo, kako dragocene so danes lepe besede, ki nas držijo pokonci, nas podžigajo k nadaljnjim naporom in nas skorajda navdušujejo nad odmrzovanjem cen! Pomislimo samo, kako nas vse to krepi! Ponosni smo lahko, ker tako junško premagujemo vse, česar bi se sicer klavirno bali! Včasih smo slavili delovne zmage skorajda dan za dnem. Ob prvem maju pa smo se kar dušili v samih zmagah, vsi smo bili navdušeni nad vsem, predvsem pa sami nad seboj. Delu čast!

Zato bo res vsaj teden dni praznovanja komaj dovolj, da se bomo česa spomnili ali da se nam bo kaj sanjalo med prazničnim, res globokim spancem. Po dolgem spanju nas sicer rada glava boli, a letos (ali zadnja leta) smo začeli celo spoznavati, utegne biti tudi glavobol zdravilen. Kakor veste, zdravniki včasih predpisujejo za zdravljenje post. Poskusite, če že niste sredi posta! Marsikdo se sicer (vsaj) med prazniki ne misli postiti, ne glede na to, da brez dela ni jela. Sicer pa: Delu čast! Pri vsem tem ima nemalo veljave tudi kakšna beseda, ki se ujema (rima) na tisto – saj veste! – kre- da. Tako ni brez pomena: Delu čast! efes

Visoko priznanje Radu Lipičarju

V prostorih RO ZZB NOV Slovenije v Ljubljani, je bila v ponedeljek krajša slovesnost, na kateri je ob navzočnosti predstavnikov družbenopolitičnega življenja Bogo Gorjan, član predsedstva borčevske organizacije, izročil Radu Lipičarju visoko državno priznanje red zaslug za narod s srebrnimi žarki.

Rado Lipičar se je rodil 6. februarja 1923 v Črni na Koroškem. Leta 1941 se je zaposlil v rudniku svinca v Meziči,

toda januarja 1943 je bil mobiliziran v nemško delovno službo, v aprilu istega leta pa v nemško vojsko. Pred odhodom na fronto je dobil dopust, to je pa bila priložnost, da se je vključil v partizanske vrste. Pred vojno v Mariboru in med vojno v Črni je delal med skojevci, največ z Jožetom Knezom-Koljo. Med NOB je opravljal številne odgovorne naloge, bil je član VOS za okraj Velikovec, nato dodeljen pokrajinskemu komiteju za Koroško in januarja leta 1945 je bil premeščen kot kontraobveščevalni oficir na komando mesta Dravograd.

Tudi po vojni je Rado opravljal visoke državne funkcije. Bil je tudi direktor delovne organizacije Ljubljana-Transport – tovorni promet, nato predsednik Zveze združenih šoferjev in avtomehaničarjev, podpredsednik republiškega sveta za preventivo in vzgojo v cestnem prometu in še vrsto drugih funkcij. V ZK je bil sprejet 10. maja 1944 nad Železno Kaplo.

Je priznan skojevce, koroški partizan, zaslužen družbenopolitični delavec in dobitnik več visokih družbenih priznanj. V Skupnosti koroških borcev deluje že od samega začetka, zadnjih deset let pa je član izvršnega odbora. Po upokojitvi leta 1980 ni prenehal z aktivnostjo. Njegove življenjske in revolucionarne izkušnje so v dragoceno pomoč tudi DPO Murgle.

Jože Čurin

Ob obletnici napada na Trbovlje Nekoliko drugače

Že vrsto let ugotavljamo, da so proslave ob pomembnih dogodkih iz naše zgodovine po enem kopitu in vse manj privlačne tako za borce in pa predvsem za mladino. Kako v prihodnje proslaviti datume in NOB, je morda pokazala prireditev v Trbovljah. Obletnico napada na rudniške naprave pred dvainštiridesetimi leti so zaznamovali delovno, to je z vajo enot teritorialne obrambe.

V noči s 27. na 28. april 1942, to je na prvo obletnico ustanovitve OF, je 1. štajerski bataljon napadel rudniške naprave v Trbovljah. Akcija vojaško ni povsem uspela, imela pa je velikanski politični odmev tako v revirjih, po Štajerski in vsej Sloveniji. Partizni so tako na najboljši način zanikali sovražnikove trditve o koncu osvobodilne fronte in partizanstva.

Kot uvod k praznovanju 27. aprila, dneva OF in praznika dela so se člani ZZB NOV, ZRVS in ZSMS dogovorili, da se bodo z vajo enot TO spomnili tega napada. Občinski štab teritorialne obrambe je pobudo sprejel in jo uvrstil v načrt rednega usposabljanja svojih enot. Ponovitveni napad na rudniške naprave pa so pripravili v noči z 21. na 22. april 1984. Pri načrtovanju vaje so upoštevali izkušnje 1. štajerskega bataljona, seveda pa so uporabili tudi stvari, ki jih navaja sodobna taktika oboroženega boja. Po vaji so se teritorialci in gostje zbrali pri kantini na Dobrni v Trbovljah. Med gosti so bili tudi nekateri borci, ki so napadli Trbovlje pred dvainštiridesetimi leti. To so bili narodni heroj Anton Vratnar-Antonesku, Franci Godler-

Blisk, Franci Kralj-Krpo, Rudi Hohkraut-Dolf, Ivan Uranič-Drago, Robert Vo-

Matjaž Piškur

zelj-Miško, Hinko Kamnikar-Rok, Leopold Goljuf-Čuri in pa idejni pobudnik te akcije Karlo Fort. Predstavniki družbenopolitičnih organizacij Trbovelj so jim v spomin na akcijo izorobili rudarsko svetilko.

Ob koncu je poveljnik občinskega štaba TO Trbovlje

Matjaž Piškur takole ocenil vajo: »Nadrobnejšo in popolnejšo oceno vaje bo dala analiza. Mislim pa, da je v celoti usela in da smo uresničili vse zastavljene cilje. Vajo smo si namreč zamislili tako, da smo hkrati ponazorili napad 1. štajerskega bataljona, po drugi strani pa smo lahko preverili, kako so naše enote in vsak posameznik izurjeni in pripravljeni za tak način bojevanja.«

Starešina Bojan Šoper, ki je vodil vajo, pa je povedal: »Mislim, da je vaja dosegla svoj namen. Starešine osnovnih enot so dobro poveljevali in v celoti se je pokazala psihična in telesna

Bojan Šoper

pripravljenost pripadnikov TO. Analiza po posameznih enotah je pokazala, da si kolektivi še želijo takšnih vaj, na katerih bi dopolnili svoje znanje in izkušnje. Sam sem z vajo zelo zadovoljen.«

Bojan Kuntarič

Štafeta pride v Slovenijo

V začetku tega tedna je štafeta mladosti spet prispela v Bosno in Hercegovino. Tamkajšnji mladinci so jo od srbskih vrstnikov sprejeli v višegrajski občini. Potem ko je obiskala zgodovinsko mestce Rudo, si je poiskala prenočišče v domu kulture v Višegradu.

Kmalu jo bomo pozdravili tudi pri nas v Sloveniji. Slovenski mladinci jo bodo sprejeli 9. maja ob dvanajstih uri v Brezicah. Še istega dne bo prispela do Ribnice, kjer bo prenočila. V četrtek zvečer, 10. maja, bo že v Novi Gorici, naslednji večer v Domžalah, v soboto, 12. maja, se bo pridružila pohodnikom Po poteh partizanske Ljubljane, zvečer bo prenočila v Hrastniku, v nedeljo spet nadaljevala pot vse do Radelj ob Dravi, v ponedeljek do Ptuj, v torek opoldne pa jo bo slovenska mladina izročila hrvatskim mladincem v Murskem Središču.

Živa Drole

Spominska drevesa za tovariša Tita

V krajevnih skupnostih komandanta Staneta 1, 2 in 3 v Šiški so v začetku aprila zasadili osemindvajset spominskih dreves za tovariša Tita. Nosilec

spominov in tovarišva, seveda pa so se o akciji zasaditve odločali tudi na dveh zborih občanov.

Tovariš Srečko Teršerč, ki je novico prinesel na naše uredniš-

mladinci krajevnih skupnosti, člani hišnih svetov, družbenopolitične organizacije, skratka krajanji KS komandanta Staneta. S prostovoljno akcijo so samo mladi izkopali 27 jam, krajanji KS komandanta Staneta 1 dvajset jam, KS komandanta Staneta 2 enaindvajset jam in KS komandanta Staneta 3 dvajset jam. Med strokovno zasajenimi drevesi je 56 javorov, 16 lip, 10 omorik in 6 gabrov. Spominska drevesa za tovariša Tita bodo rasla ob poti spominov in tovarišva, ki poteka skozi KS komandanta Staneta, v parku pred šolo in okoli PST.

Tako sta obenem postavljena dva spomenika naše revolucije: 88 dreves za Tita in PST. Pripravljenost, ki se je pri tem pokazala, kaže, da krajanji so za konkretne akcije, ob katerih se spoznavajo, izmenjujejo mnenja in negujejo medsebojne odnose v gosto naseljenih soseskah v mestu.

Živa Drole

foto: Srečko Teršerč

akcije so bile krajevna konferenca SZDL, KS, občinska in mestna konferenca SZDL v sodelovanju z odborom za gradnjo Poti

tvo, je povedal, da so v akciji sodelovali aktivisti SZDL, mladinci in pionirji z učitelji in mentorji osnovne šole Velentina Vodnika,

tv-15naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK, Odgovorni urednik: TONE URBAS, Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaže; BOJANA ŽOKALJ-JEŠH – naša organizacija. Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: MILAN SENIČAR; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Pljake 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 500 din, posamezna številka v prosti prodaji 10 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: CGP Delo, Ljubljana, Titova 35